

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

М. М. Бурбика, О. М. Резнік, О. І. Чернобай

**Адміністративно-юрисдикційна діяльність суду
у справах про порушення митних правил**

Монографія

Рекомендовано вченою радою Сумського державного університету

Суми
Сумський державний університет
2016

Адміністративно-юрисдикційна діяльність суду
у справах про порушення митних правил

УДК 342.9
ББК 67.9(4Укр)71
Б91

Рецензенти:

Т. П. Мінка – доктор юридичних наук, доцент, начальник кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності ОВС Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Д. Г. Мулявка – кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Університету Державної фіскальної служби України (м. Ірпінь)

*Рекомендовано до видання
вченою радою Сумського державного університету
(протокол № 7 від 14 квітня 2016 року)*

Бурбика М. М.

Б91

Адміністративно-юрисдикційна діяльність суду у справах про порушення митних правил : монографія / М. М. Бурбика, О. М. Рєзнік, О. І. Чернобай. – Суми : Сумський державний університет, 2016. – 149 с.

ISBN 978-966-657-632-6

Монографія присвячена комплексному дослідженню адміністративно-юрисдикційної діяльності суду у справах про порушення митних правил і виробленню практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності здійснюваної ними діяльності.

Уперше в рамках дослідження з використанням значної кількості нових нормативних джерел та наукової літератури проведено комплексне дослідження адміністративно-юрисдикційної діяльності суду у справах про порушення митних правил, здійснено системний аналіз правовідносин, що регламентують діяльність суду у справах про порушення митних правил, визначено основні проблеми, зроблено низку концептуальних висновків, а також обґрунтовано найбільш істотні напрями вдосконалення законодавства, що регламентує адміністративно-юрисдикційну діяльність суду у справах про порушення митних правил.

Для науковців, викладачів, аспірантів, практичних працівників правоохоронних органів, юристів-практиків, курсантів і студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів та всіх тих, хто цікавиться проблемами діяльності Державної судової адміністрації.

УДК 342.9

ББК 67.9(4Укр)71

© Бурбика М. М., Рєзнік О. М.,
Чернобай О. І., 2016

ISBN 978-966-657-632-6

© Сумський державний університет, 2016

ЗМІСТ		С.
ВСТУП.....		4
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ.....5		
1.1. Поняття та зміст адміністративно-юрисдикційної діяльності суду....		5
1.2. Форми адміністративно-юрисдикційної діяльності суду.....		17
1.3. Місце суду в системі адміністративно-юрисдикційних органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні проступки.....		31
Розділ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СУДОМ СПРАВ ПРО ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ.....44		
2.1. Справи про порушення митних правил, що входять до адміністративної юрисдикції суду.....		44
2.2. Підготовка справ про порушення митних правил до судового розгляду.....		53
2.3. Порядок розгляду судом справ про порушення митних правил.....		65
2.4. Порядок винесення судом постанови у справах про порушення митних правил та порядок її оскарження.....		79
Розділ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ.....101		
3.1. Проблемні питання, що виникають в адміністративно-юрисдикційній діяльності суду у справах про порушення митних правил.....		101
3.2. Напрямки вдосконалення законодавства, що регламентує адміністративно-юрисдикційну діяльність суду у справах про порушення митних правил.....		113
ВИСНОВКИ		126
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		131

ВСТУП

Суд як орган державної влади є відповідним провідником права, діяльність якого спрямована на утвердження верховенства права, а також на захист прав та інтересів людини і громадянина від численних правопорушень, наприклад адміністративних, у різних сферах життєдіяльності суспільства. Сьогодні в адміністративно-юрисдикційній діяльності суду залишається досить багато невирішених питань, пов'язаних зі здійсненням судового розгляду справ про адміністративні правопорушення, особливо у процесі проведення судової реформи та спрямованості держави у напрямку забезпечення реального захисту громадян через здійснення справедливого правосуддя. Особливо гостро проблемні питання постають у ході здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності суду у справах про порушення митних правил.

Розгляд справ про порушення митних правил судами досить стисло регламентоване чинним законодавством, а тому доцільним є подальше вивчення сутності адміністративної юрисдикції, окремих її проблем та надання ґрунтовних пропозицій щодо її вдосконалення. Особливого значення набувають вивчення теоретико-правових аспектів адміністративно-юрисдикційної діяльності суду, вивчення окремих стадій розгляду справ про порушення митних правил, досвіду зарубіжних країн під час розгляду судом справ про порушення митних правил. Прийняття нового Митного кодексу зумовило перегляд адміністративного провадження справ про порушення митних правил, удосконалення приписів та норм як Митного кодексу України, так і Кодексу України про адміністративні правопорушення. У зв'язку з таким становищем змінюється і сам розгляд справ про порушення митних правил, визначаються основні вимоги до розгляду судом таких справ. Таким чином, тема дослідження потребує комплексного вивчення, що свідчить про її актуальність.

Актуальність і важливість вивчення адміністративно-юрисдикційної діяльності суду у справах про порушення митних правил та необхідність подальшого вдосконалення розгляду зазначеної категорії справ, а також наукового узагальнення позитивного міжнародного досвіду обумовлюють доцільність цієї монографії.

Пропонована колективна наукова праця буде корисною під час вивчення курсів «Судові та правоохоронні органи», «Злочини у сфері господарської та службової діяльності» та інших спецкурсів, що розкривають особливості діяльності судових органів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ

1.1. Поняття та зміст адміністративно-юрисдикційної діяльності суду

Становлення України як незалежної держави істотно вплинуло на весь процес реформування системи органів державної влади, спрямованість їх діяльності на утвердження прав, свобод та законних інтересів людини й громадянина. Досить важливим у процесі діяльності органів державної влади є реальне забезпечення статті 3 Конституції України, яка проголошує, що людина, її права, честь та гідність, недоторканність та свобода визнаються найвищою соціальною цінністю. Діяльність держави, її органів має бути спрямована на утвердження й забезпечення прав і свобод людини та громадянина [1]. Потрібно зазначити, що наразі ми не можемо сказати, що права та свободи людини й громадянина захищені на належному рівні, що здійснюються їх реальне забезпечення та належний захист, хоча у державі існують різноманітні способи захисту порушених прав людини. Найвищим захистом прав людини та громадянина у нашій державі є судовий захист, а тому для більш детального його вивчення потрібно проаналізувати всю систему адміністративно-юрисдикційної діяльності органів, що його здійснюють, та судового захисту зокрема.

Адміністративно-юрисдикційну діяльність досліджувало багато вчених, зокрема В. Б. Авер'янов, О. П. Альохін, Л. С. Анохіна, О. М. Бандурка, Д. М. Бахрах, Ю. П. Битяк, І. Л. Бородін, Ю. А. Ведерніков, І. А. Галаган, Є. С. Герасименко, І. П. Голосніченко, С. Т. Гончарук, Є. В. Додін, В. В. Зуй, Д. П. Калаянов, Р. А. Калюжний, Л. В. Коваль, Ю. М. Козлов, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, В. А. Круглов, О. В. Кузьменко, Д. М. Лук'янець, О. Є. Луньов, О. І. Миколенко, Ю. С. Педько, В. Г. Перепелюк, Н. Г. Салищева, В. Д. Сорокін, Ю. М. Старілов, М. М. Тищенко, Н. В. Хорошак, О. П. Шергін, В. К. Шкарупа та ін. Проте сьогодні залишається багато невирішених питань, пов'язаних зі здійсненням судового розгляду справ про адміністративні правопорушення, особливо у процесі проведення судової реформи та руху держави у напрямку до забезпечення реального захисту громадян шляхом здійснення справедливого правосуддя.

Перш ніж перейти до розгляду поняття та змісту адміністративно-юрисдикційної діяльності суду, потрібно визначитися із основним понятійним апаратом, до якого входять поняття «юрисдикція»,

«юрисдикційна діяльність» та «адміністративно-юрисдикційна діяльність державного органу». Поняття адміністративної юрисдикції є досить поширеним у юридичній науковій літературі, дослідженим широким колом науковців у різних галузях правової науки, однак і досі не має однозначного тлумачення.

Переходячи до безпосереднього розгляду поняття «юрисдикція», необхідно наголосити на досить важливому його значенні. Так, у юридичній науці існує думка, що захист суспільних відносин, які виникають у сфері державного управління та належать до категорії адміністративних правопорушень, здійснюється шляхом адміністративно-юрисдикційної діяльності. З огляду на це значення юрисдикції полягає насамперед у захисті порушених або оспорюваних інтересів, прав людини та громадянина, захисті існуючого порядку управління, застосуванні заходів адміністративного примусу до винних осіб.

Про важливе значення адміністративної юрисдикції говорив і П. С. Дружков, зазначаючи, що юрисдикція посідає чільне місце в діяльності органів державного управління, істотно впливає на ефективність охорони суспільних відносин від правопорушень. Важливість цієї діяльності, на думку автора, зумовлена не лише значною питомою вагою адміністративної провини в загальній структурі правопорушень (хоча й це істотно впливає на обсяг роботи компетентних органів), а й розширенням адміністративно-юрисдикційного захисту за сучасних умов, поступовим звуженням сфери кримінально-правового регулювання [2, с. 87]. У свою чергу, Д. В. Бєлих зазначає, що адміністративно-юрисдикційна діяльність має на меті досягнення таких цілей: 1) установлення матеріально-деліктних відносин, пов'язаних з порушенням вимог закону; 2) всебічне, повне, об'єктивне та своєчасне дослідження обставин правопорушення і досягнення матеріальної істини у справі; 3) застосування покарання (у разі доведення провини); 4) охорона суспільних відносин і прав особи від протиправних посягань [3, с. 76]. Ми погоджуємося з тим, що адміністративно-юрисдикційна діяльність будь-яких державних органів, зокрема й суду, є досить важливим механізмом у захисті прав та свобод людини і громадянина, захисті суспільних відносин у державі, встановленні істини у спірних правовідносинах та ін. Що стосується суду, то він як юрисдикційний орган держави має право розглядати юридичні справи про порушення встановлених суспільних відносин, ухвалювати відповідні рішення і застосовувати санкції до порушників права.

Почнемо з дослідження поняття «юрисдикція». Укладачі словників по-різному тлумачать цей термін. Так, наприклад, у юридичному

енциклопедичному словнику під юрисдикцією розуміють установлену законом (або іншим нормативним правовим актом) сукупність повноважень відповідних державних органів із вирішення правових суперечок і справ про правопорушення [4, с. 414]. Великий енциклопедичний словник юрисдикцію визначає як можливість з боку суду, іншого органу публічної влади оцінювати дії особи чи іншого суб'єкта права з огляду на їх правомірність, застосовувати до правопорушників юридичні санкції [5, с. 35]. Новий тлумачний словник визначає юрисдикцію як коло повноважень судового чи адміністративного органу з правового оцінювання конкретних фактів, зокрема з вирішення спорів та застосування передбачених законом санкцій [6, с. 35]. Щодо органів правосуддя термін «юрисдикція» розуміють як установлену законодавством сукупність повноважень для вирішення правових спорів і оцінювання дій суб'єктів права з точки зору їх правомірності або неправомірності, що припускає підвідомчість і підсудність справ, що вирішуються [7, с. 98].

Існують і наукові визначення поняття «юрисдикція». Як зазначає А. Пилипенко, цей термін походить від латинського «jurisdiction» (судочинство) й у науковій літературі тривалий час ототожнювався із судочинством, правосуддям та підсудністю, межами компетенції того чи іншого судового органу, а також із повноваженнями вирішувати справи і застосовувати санкції. З часом розуміння юрисдикції зазнало певних змін і сьогодні визначається як сукупність повноважень відповідних державних органів вирішувати правові спори і справи про правопорушення [8, с. 26]. Ми повністю погоджуємося з тим, що поняття «юрисдикція» та «судочинство» хоча й схожі між собою за своїми характерними ознаками, проте не є тотожними. Адже із розвитком суспільних відносин з'явилися й інші органи, що здійснюють захист прав та свобод людини і громадянина, які в юридичній літературі часто називають неюрисдикційними органами захисту. Судовий захист у цій системі є найвищим органом у системі органів захисту прав та свобод людини і громадянина.

На думку А. П. Шергіна, юрисдикція – це самостійний вид державної, підзаконної, правозастосовчої, правоохоронної діяльності. Обов'язковими ознаками цієї діяльності вчений називає змагальну процедуру вирішення справи; видання юрисдикційного акта у встановленій законом формі й наявність правового спору (правопорушення). При цьому автор неодноразово зазначав, що юрисдикція як державно-владна діяльність полягає у застосуванні закону саме до юридичних конфліктів [9, с. 17]. На нашу думку, досить чітко визначення юрисдикції надає С. С. Алексєєв, зазначаючи, що під юрисдикцією в науковій літературі розуміють «діяльність компетентних

органів, уповноважених на розгляд юридичних справ і на винесення за ними юридично обов'язкових рішень» [10, с. 148]. Таким чином, науковець вважає, що юрисдикція – це певна діяльність конкретних органів влади, які на рівні закону уповноважені здійснювати розгляд окремих справ та ухвалювати щодо них рішення. Тобто юрисдикція розглядається через тлумачення терміна «діяльність». Поняття юрисдикції досить часто порівнюють із поняттям адміністративної юрисдикції. Як діяльність уповноважених органів розглядає юрисдикцію і Т. О. Коломоєць, проте акцентує, що така діяльність, по-перше, врегульована адміністративно-правовими нормами, по-друге, пов'язана із розглядом та вирішенням підвідомчих справ про адміністративні правопорушення, по-третє, пов'язана зі здійсненням адміністративно-юрисдикційних дій забезпечувального характеру [11, с. 38].

Отже, на основі проаналізованих позицій під юрисдикцією ми розуміємо діяльність уповноважених державою органів щодо розгляду правових спорів, що виникають у державі, яка здійснюється у суворій відповідності до вимог закону та полягає у застосуванні закону до спірних правовідносин, а також можливості застосування до правопорушників заходів примусового характеру.

Про значення адміністративної юрисдикції вдало висловився В. Е. Крутських, зазначивши, що адміністративна юрисдикція посідає чільне місце в діяльності органів державного управління. Важливість цієї діяльності зумовлена не лише значною питомою вагою адміністративної провини в загальній структурі правопорушень (хоча і це істотно впливає на обсяг роботи компетентних органів), а й розширенням адміністративно-юрисдикційного захисту за сучасних умов, поступовим звуженням сфери кримінально-правового регулювання. Саме тому до правової науки нині ставлять істотні вимоги щодо дослідження та оцінювання конкретних колізійних ситуацій, вирішуваних органами управління шляхом застосування норм права [5, с. 87]. Розглянемо детально це поняття.

На думку О. В. Джафарової, адміністративна юрисдикція – це окремий вид виконавчої та розпорядницької діяльності, пов'язаний з можливістю реалізації у примусовому порядку відповідних адміністративно-правових актів, що визначають права та обов'язки учасників матеріальних адміністративних правовідносин [12, с. 153]. У свою чергу, Ю. А. Андріанова під адміністративною юрисдикцією розуміє самостійний вид державної, підзаконної, правозастосовчої і правоохоронної діяльності, якій притаманні змагальна процедура вирішення справи, видання юрисдикційного акта в установленій законом формі й наявність правового спору. На її думку, адміністративна юрисдикція – це діяльність, що здійснюється шляхом

реалізації відповідних правових норм і вимог за допомогою заходів як судового, так і позасудового (адміністративного) процесу. Форма діяльності адміністративної юрисдикції – адміністративний процес. Сфера застосування адміністративного процесу – захист адміністративних правовідносин, вирішення суперечностей сторін, викликаних конфліктом інтересів у сфері державного управління і незбігом поглядів на законність і обґрунтованість дій державних органів [13, с. 11]. З огляду на це визначення автор окремо виділяє як судову, так і позасудову юрисдикцію, тобто ту, що здійснюється державними органами, уповноваженими на розгляд певних категорій справ. Вважаємо, така думка науковця має право на існування, і погоджуємося з тим, що поняття юрисдикції можна розглядати з огляду на такі її види, яка судова юрисдикція та позасудова. Це насамперед пояснюється тим, що захист правовідносин, що виникають у державі, здійснюється те лише судовими, а й іншими органами, а тому не потрібно недооцінювати роль останніх, адже вони також сприяють відновленню порушеного права і є дієвим механізмом урегулювання суспільних відносин. Про існування позасудової юрисдикції висловлюються й В. Г. Розенфельд та В. В. Серьогіна, які під адміністративною юрисдикцією розуміють адміністративно-процесуальну діяльність юрисдикційного характеру з вирішення адміністративних спорів та заходів адміністративного примусу, що реалізуються спеціально уповноваженими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та громадських організацій, їх посадових осіб у позасудовому порядку [14, с. 115].

Характеризуючи адміністративну юрисдикцію, потрібно здійснити її розгляд у вузькому та широкому розумінні. Так, І. В. Тимошенко розглядає її у вузькому значенні як діяльність щодо розгляду і вирішення справ про адміністративні правопорушення [15, с. 140]. У свою чергу, В. Ю. Шильник зазначає, що прихильники «вузького» розуміння сутності адміністративної юрисдикції акцентують на двох таких характеристиках цієї діяльності: а) юрисдикційна діяльність спостерігається, де є спір про право (тобто є правопорушення); б) юрисдикція слугує правоохоронним цілям. Правознавці, які розглядають адміністративну юрисдикцію в «широкому» значенні, вважають, що вона охоплює своїми межами всю владну діяльність компетентних органів щодо вирішення правових спорів (питань) індивідуального значення, які виникали у сфері права [16, с. 41]. Про розгляд адміністративної юрисдикції у широкому та вузькому розумінні висловлювався й В. Д. Люблін, зазначаючи, що в адміністративно-правовій науці немає чітко визначеного підходу до суті, змісту та обсягу адміністративної юрисдикції. Здебільшого вона ототожнюється з діяльністю

щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення та винесенням щодо них відповідних постанов у встановлених законом формах і порядку. Ця позиція відображає звужений підхід до поняття адміністративної юрисдикції. Існує і більш широкий підхід, відповідно до якого її межами охоплюється значно ширше коло питань. Це питання, що виникають у специфічній сфері взаємних правовідносин між державою і громадянином, передусім у сфері здійснення державної виконавчої влади [17, с. 26].

Ми погоджуємося із тим, що поняття адміністративної юрисдикції потрібно розглядати у двох значеннях – у вузькому та широкому. В широкому розумінні, на нашу думку, адміністративна юрисдикція поєднує в собі всю сукупність суспільних відносин, що виникають між органами державної влади та громадянами чи їх об'єднаннями з приводу різноманітних питань у їх діяльності. Тобто адміністративна юрисдикція пов'язана не лише з питаннями, що потребують правового регулювання та вирішення спору по суті, а й із проблемами, що виникають у ході їх безпосередньої діяльності у сфері взаємодії із громадянами. У вузькому розумінні під адміністративною діяльністю ми передбачаємо безпосередній розгляд справ про адміністративні правопорушення як органами, що уповноважені державою на розгляд скарг та спорів, так і вищим органом у цій системі – судом.

Розгляд будь-якого поняття потребує окремого дослідження його основних ознак та особливостей. Здійснюючи розгляд адміністративно-юрисдикційної діяльності, В. С. Бердник зазначає, що така діяльність є: по-перше, правовим явищем, яке постійно досліджується як на загальнотеоретичному рівні, так і в прив'язці до діяльності конкретних органів державної влади, – дослідження сутності та змісту адміністративно-юрисдикційної діяльності бере свій початок у 1960-х рр., що було пов'язано з підвищенням уваги науковців до порядку притягнення осіб до адміністративної відповідальності та до процесуальних явищ у державному управлінні; по-друге, є одним із понять, що входять до категоріального апарату адміністративного права та допомагають досліджувати правову дійсність [18, с. 175].

Аналізуючи адміністративно-юрисдикційну діяльність правоохоронних органів, О. В. Джафарова виділяє такі характерні ознаки адміністративно-правової діяльності: по-перше, здійснюється спеціально уповноваженими посадовими особами відповідних органів; по-друге, основною метою має забезпечення прав та свобод людини і громадянина, захист громадського порядку та безпеки, встановленого порядку управління; по-третє, обов'язковою є наявність правового спору; по-четверте, вимагає належного процесуального регулювання; по-п'яте, обов'язковим є ухвалення рішення у

вигляді юридичного акта; по-шосте, у системі правоохоронних органів не всі служби та їх посадові особи мають юрисдикційні повноваження; по-сьоме, посадова особа правоохоронного органу розглядає кожну адміністративну справу індивідуально; по-восьме, розгляд індивідуальних адміністративних справ здійснюється на основі відповідних нормативно-правових актів, що закріплюють порядок розгляду скарг на неправомірні дії або бездіяльність правоохоронних органів та їх посадових осіб, якими порушуються права і законні інтереси громадян [12, с. 155].

Автором досить чітко проаналізовані основні ознаки адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів як специфічної, державної та виконавчо-розпорядчої діяльності правоохоронних органів, детально та послідовно викладені основні стадії здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності, що дозволяє якісно проаналізувати таку діяльність у кожному конкретному випадку. Іншими авторами також виділяються окремі ознаки адміністративної юрисдикції. Так, наприклад, С. Гусаров вважає, що можливість інстанційного оскарження дій і рішень органів влади та їх посадових осіб обумовлена різноманітністю органів адміністративної юрисдикції [19, с. 85]. Як зазначає Д. М. Павлов, юрисдикція виникає тоді, коли вирішується спір про право або наявне порушення правових норм [20, с. 113]. Здійснюючи розгляд адміністративної діяльності правоохоронних органів, О. В. Джафарова наголошує на її державно-владному характері та зазначає, що, виконуючи свої адміністративні повноваження від імені держави, працівники правоохоронних органів уповноважені здійснювати нагляд за дотриманням установлених правил поведінки, давати юридичну оцінку діям та вчинкам людей, виявляти правопорушення та реагувати на них відповідно до чинного законодавства. Працівники правоохоронних органів у межах своєї компетенції дають обов'язкові для виконання розпорядження та мають право застосовувати передбачені чинним законодавством заходи примусу [12, с. 155]. Про державно-владний характер адміністративної юрисдикції можна робити висновки й за діяльністю суду. Так, судові рішення проголошується іменем України та є обов'язковим до виконання всіма посадовими, службовими особами, фізичними та юридичними особами на всій без винятку території України. У разі невиконання чи неналежного виконання рішення суду до винних осіб можуть бути застосовані примусові санкції, визначені законодавством.

Отже, враховуючи наведене, можна цілком точно виділити певні ознаки адміністративної юрисдикції, зокрема:

1) адміністративна юрисдикція є складовою частиною виконавчо-розпорядчої діяльності відповідних органів державної виконавчої влади;

2) наявність правопорушення (правового конфлікту) – тобто початком здійснення адміністративно-правової юрисдикції є відповідний адміністративний спір, що виникає між сторонами адміністративної діяльності та потребує свого вирішення. У свою чергу, необхідно зазначити, що розгляд і рішення юридичних справ, обумовлених позитивними обставинами, не охоплюються юрисдикційною діяльністю. Юрисдикція виникає лише тоді, коли необхідно вирішити суперечку про право, порушення встановлених правових норм;

3) адміністративна юрисдикція носить державно-владний характер, оскільки одним із учасників цих правовідносин обов'язково є орган державної влади, а тому і відносини, що виникають, мають державно-владний характер;

4) розгляд спорів, що належать до адміністративної юрисдикції, здійснюється виключно уповноваженими на те державними органами та судом. Тобто законодавством чітко встановлюється перелік державних органів, які здійснюють розгляд певних категорій справ. Розгляд справ іншими органами, ніж ті, що передбачені законом, не допускається;

5) наявність законодавчо регламентованої процесуальної форми здійснення адміністративної юрисдикції. Тобто процедура розгляду правового спору між учасниками здійснюється не в довільній формі, а у чітко регламентованій законом процесуальній формі;

6) участь самих сторін конфлікту в процесі його вирішення, тобто сторони беруть безпосередню участь у розгляді правового конфлікту шляхом надання пояснень, доказів тощо;

7) інстанційність оскарження дій, бездіяльності й рішень органів, які наділені адміністративною юрисдикцією. Це означає, що звернення особи до відповідного органу державної влади не позбавляє права на звернення цієї особи до вищого органу чи до суду;

8) індивідуальність розгляду кожного правового спору;

9) розгляд правового спору закінчується прийняттям відповідного процесуального рішення, що врегульовує конкретне питання по суті конфлікту. Таке рішення може також містити й певні санкції для однієї чи обох сторін конфлікту;

10) застосування заходів державного примусу, які необхідні для виконання зазначеного рішення у повному обсязі. Тобто у разі невиконання рішення, прийнятого у правовому спорі, уповноважені на те органи мають право застосовувати примусові заходи для його виконання.

Важливим під час розгляду та характеристики будь-якого поняття є дослідження змісту правового явища. В юридичній літературі вважається, що

зміст поєднує в собі такі елементи: суб'єктивні права, суб'єктивні обов'язки, повноваження, відповідальність. Окремим елементом виділено спосіб взаємозв'язку, що виникає на підставі суб'єктивних юридичних прав, юридичних обов'язків, повноважень, відповідальності [21, с. 352], а також права та обов'язки їх учасників [22, с. 297]. Крім того, у літературі зміст досить часто характеризується синтезом фактичного та юридичного. Як зазначає В. В. Копейчиков, юридичний зміст – це адміністративні суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів правовідносин, тобто можливості імперативних дій уповноважених суб'єктів і необхідність відповідних дій зобов'язаних суб'єктів. Фактичний зміст – це сама поведінка суб'єктів адміністративних правовідносин, їх діяльність, у якій реалізуються суб'єктивні права та юридичні обов'язки сторін [23, с. 592]. Деяко інше визначення надає В. В. Галуцько, на думку якого фактичний зміст адміністративно-правових відносин становлять фактичні соціальні, економічні, культурні, політичні та інші відносини, які набули через опосередкування адміністративно-правових норм своєї юридичної форми. Юридичний зміст полягає у взаємозв'язку зафіксованих в адміністративному праві суб'єктивних публічних прав та юридичних обов'язків учасників адміністративно-правових відносин. Кожному суб'єктивному праву, зафіксованому в адміністративно-правовій нормі, кореспондується певний юридичний обов'язок, і навпаки [24, с. 67]. Таким чином, зміст становлять права та обов'язки сторін правовідносин, між якими виник правовий спір.

У свою чергу, І. В. Курилко, В. К. Шкарлупа та О. Ю. Піддубний зміст адміністративно-юрисдикційних правовідносин розглядають у двох аспектах: юридичному та матеріальному. Під юридичним, зокрема адміністративно-юрисдикційним, змістом правовідносин розуміють правомочності та юридичні обов'язки учасників таких правовідносин, а матеріальний зміст становлять фактичні суспільні відносини, що закріплюються матеріальними компетенційними адміністративно-правовими відносинами, а також фактичні дії з реалізації процесуальних норм [25, с. 38]. Здійснюючи характеристику та розгляд поняття адміністративної юрисдикції, Д. М. Глоба визначає її зміст як правовий засіб вирішення адміністративно-правових конфліктів, що виникають за будь-якого порушення норм адміністративного права як з боку громадян (провадження про адміністративні правопорушення та дисциплінарні проступки), так і з боку посадових осіб (провадження за скаргами громадян на незаконні дії посадових осіб публічної адміністрації) [26, с. 250].

У юридичній літературі виділяють три підходи до визначення змісту адміністративної юрисдикції. Так, наприклад, О. І. Миколенко зазначає, що

перший підхід полягає у визначенні адміністративної юрисдикції як лише розгляду і вирішення справ про адміністративні правопорушення, а також розгляду адміністративних публічних спорів в адміністративних судах. Другий підхід полягає в тому, що адміністративна юрисдикція, крім вищезазначеного, містить у собі також групу заходів адміністративного припинення і забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, а також іншу діяльність компетентних органів, пов'язану з притягненням особи до адміністративної відповідальності (наприклад, складання протоколу про адміністративне правопорушення). Третій підхід розглядає адміністративну юрисдикцію як діяльність компетентних органів (посадових осіб) щодо застосування заходів адміністративно-правового примусу. Тобто до змісту адміністративної юрисдикції, на відміну від другого підходу, входить також і діяльність щодо застосування заходів адміністративного попередження (контрольні перевірки, встановлення карантину, перевірка документів та ін.) [27, с. 359].

У свою чергу, вважаємо, що найбільш вдалим є другий підхід до визначення змісту адміністративної діяльності, адже він поєднує в собі діяльність органів влади щодо здійснення розгляду справ про адміністративне правопорушення, тобто права та обов'язки, які відповідна посадова особа має право використовувати для виявлення правопорушення та здійснення належного розгляду справи. На нашу думку, використання третього підходу при характеристиці адміністративної діяльності є недоречним, адже вважаємо, що адміністративна діяльність пов'язана саме із розглядом справ про адміністративне правопорушення уповноваженими на те державними органами, а діяльність щодо застосування заходів адміністративного попередження, а саме контрольних перевірок, встановлення карантину, перевірки документів тощо, вже виходить за рамки адміністративної діяльності, оскільки характеризується контролем, що можна віднести до контрольної діяльності державного органу. Ми не відкидаємо повноваження юрисдикційних органів щодо здійснення контролю за ухваленим рішенням, проте така контрольна діяльність має бути у межах конкретного адміністративного провадження.

Щодо змісту адміністративно-правових правовідносин висловилися С. Т. Гончарук та В. М. Коваль, зазначивши, що в основу змісту адміністративно-правової юрисдикційної діяльності покладені збирання, дослідження та оцінювання інформації щодо події адміністративного правопорушення, а також прийняття рішення у справі в установлених законом формах та порядку [28, с. 39]. Змістом адміністративно-юрисдикційної діяльності, на думку Т. О. Коломієць, є розгляд справ про

адміністративне правопорушення [29, с. 15]. У свою чергу, М. М. Тищенко вважає, що, крім розгляду справи про адміністративні правопорушення, до змісту адміністративно-юрисдикційної діяльності належать й інші правові спори, що розглядаються по суті, та рішення, які щодо них приймаються [30, с. 116]. Таким чином, на основі наведених тез змістом адміністративної юрисдикції суду можна визначити діяльність суду щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення, що поєднує в собі всю сукупність стадій здійснення розгляду відповідного правового спору починаючи зі здійснення його попереднього розгляду і закінчуючи прийняттям відповідного рішення.

Характеризуючи зміст адміністративної юрисдикції, В. Б. Авер'янов наполягав на тому, що його необхідно юридично закріпити у відповідному нормативно-правовому акті, відповідно об'єднавши юрисдикційну діяльність: а) органів виконавчої влади, уповноважених розглядати скарги громадян і юридичних осіб на незаконно прийняті рішення як нижчих органів, так і підлеглих осіб, тобто сфера адміністративного оскарження (адміністративна «квазіюстиція»); б) органів виконавчої влади, уповноважених застосовувати заходи адміністративної відповідальності (адміністративна позасудова юстиція); в) адміністративних судів (адміністративна судова юстиція) [31, с. 193]. Ми підтримуємо цю концепцію, адже наразі дійсно відсутній нормативно-правовий акт, який би об'єднував та здійснював регулювання юрисдикційної діяльності органів як неюрисдикційного, так і юрисдикційного характеру. Звичайно ж, у відповідних нормативно-правових актах, як, наприклад, у Кодексі про адміністративні правопорушення, Кодексі законів про працю та інших актах, визначено відповідні порядки розгляду справ, віднесених до їх компетенції. Проте, на нашу думку, доцільно було б для зручності об'єднати в єдиному нормативно-правовому акті юрисдикційну діяльність різноманітних органів.

Що стосується змісту адміністративно-юрисдикційної діяльності суду, то вона становить собою сукупність повноважень суду щодо розгляду різноманітних адміністративних позовів та справ про адміністративні правопорушення. Тобто це права та обов'язки суду щодо здійснення правосуддя та судочинства під час розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення, що виникають у суді на різних етапах судового процесу, починаючи від моменту одержання справи до розгляду і закінчуючи не тільки прийняттям відповідного рішення, а й подальшим здійсненням контролю за його виконанням.

Здійснюючи розгляд адміністративної юрисдикції, доцільно розглянути наукові підходи щодо визначення основних видів юрисдикційної діяльності. Так, наприклад, В. К. Колпаков поділяє адміністративну юрисдикцію на

адміністративно-регулятивну (йдеться про позитивну діяльність), адміністративно-судочинну (вирішення публічно-правових спорів) і адміністративно-деліктну, тобто компетенцію на вирішення справ про адміністративні правопорушення, за вчинення яких передбачається накладення адміністративних стягнень [32, с. 257].

На думку О. П. Альохіна і Ю. М. Козлова, адміністративна юрисдикція складається з адміністративних проваджень, що становлять «базову характеристику адміністративної юрисдикції» [33, с. 262]. Автори виокремлюють відмітні ознаки між провадженнями як за суб'єктом юрисдикційних повноважень, так і за предметом (об'єктами), відповідно виділяючи: провадження у справах про адміністративні правопорушення; дисциплінарне провадження; провадження зі скарг; узгоджене провадження.

На думку С. Н. Махіної, структура адміністративно-юрисдикційного процесу має такий вигляд: а) провадження щодо застосування адміністративно-відновних заходів; б) провадження щодо встановлення нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі; в) провадження у справах про адміністративні правопорушення; г) юрисдикційні процедури щодо застосування адміністративно-попереджувальних заходів; д) юрисдикційні процедури щодо застосування заходів припинення [34, с. 115].

Розширену класифікацію видів адміністративних проваджень дає також і В. К. Колпаков, зараховуючи до них: а) провадження щодо застосування заходів примусу в державному управлінні; б) дисциплінарне провадження; в) провадження у справах про адміністративні правопорушення; г) провадження щодо застосування заходів матеріального впливу [35, с. 328].

До адміністративно-юрисдикційних проваджень М. М. Тищенко зараховує: провадження у справах про адміністративні правопорушення; дисциплінарне провадження; провадження щодо застосування заходів адміністративного попередження та припинення; провадження за скаргами громадян [36, с. 193].

У свою чергу, А. Б. Пешков виділяє юрисдикційні провадження щодо застосування: 1) заходів адміністративного припинення; 2) адміністративно-попереджувальних заходів; 3) заходів адміністративної відповідальності; 4) заходів дисциплінарної відповідальності [37, с. 123]. Про ці та інші види адміністративної юрисдикції ми будемо детально говорити у подальших розділах.

Отже, на основі наведеного, адміністративно-юрисдикційну діяльність суду потрібно розуміти як визначену нормативно-правовими актами діяльність суду з розгляду та вирішення спорів, що носять публічно-правовий

характер, тобто однією зі сторін спору обов'язково є орган державної влади, який наділений відповідними управлінськими та розпорядчими функціями, із застосуванням відповідної та чіткої процедури й прийняттям обов'язкового для виконання рішення, що захищається примусовою силою держави у разі його невиконання чи неналежного виконання.

1.2. Форми адміністративно-юрисдикційної діяльності суду

Діяльність будь-якого державного органу здійснюється у відповідних, передбачених законом формах. Певна процесуальна діяльність суб'єктів управління не може бути здійснена довільно, а повинна відповідати вимогам, передбаченим чинним законодавством. Важливою є відповідність форми вираження адміністративно-правової діяльності певного державного органу тим завданням та цілям, які цей орган має досягти на певному етапі свого розвитку. Тобто форма – це вираження відповідної діяльності державного органу, що зазвичай оформляється у вигляді відповідного правового акта чи рішення. Таким чином, чітке закріплення правової форми діяльності державного органу є запорукою її належного виконання, а отже й одержання найбільш бажаного та позитивного результату від її прийняття.

Визначенню форм управління присвячено наукові праці В. Авер'янова, О. Бандурки, Ю. Битяка, В. Богуцького, Г. Бондаренка, В. Гаращука, З. Гладуна, І. Голосніченка, В. Грохольського, М. Єропкина, Л. Ковалю, В. Колпакова, В. Проніна, С. Стеценка, В. Зуя та інших. Проте сьогодні недостатньо дослідженим є визначення основних форм адміністративно-юрисдикційної діяльності суду, що і обумовлює подальші наукові пошуки у цій сфері.

Перш ніж перейти до розгляду поняття форм адміністративно-юрисдикційної діяльності суду, потрібно визначитись із поняттями форми, правової форми та форми діяльності державного органу. В юридичній літературі зазвичай форму діяльності визначають як зовнішній вираз змісту управлінської діяльності. Поняття «форма» (від лат. «forma» – зовнішній вигляд, зовнішній вияв, зовнішнє вираження) має кілька значень і використовується в різноманітних сферах людської діяльності, проте нас цікавлять лише деякі з них, а саме:

1) зовнішній вигляд, зовнішній контур; 2) устрій, структура будь-чого, система організації [38, с. 536]. Подібне до наведеного визначення міститься й у філософському енциклопедичному словнику, а саме форма в тому чи

іншому варіанті трактується як зовнішній обрис предмета, його вигляд чи зовнішнє вираження якого-небудь змісту [39, с. 489].

Форми управлінської діяльності визначаються по-різному, зокрема як: способи вираження змісту певної діяльності; способи здійснення, виявлення методів управління; зовнішнє практичне втілення функцій управління в конкретних діях; організаційно-правове вираження конкретних однорідних дій апарату державного управління; виділення в самостійні групи споріднених за характером, однакових чи подібних у своєму зовнішньому вираженні дій; системи внутрішньо поєднаних способів здійснення функцій державного управління; зовнішній практичний вияв управлінської діяльності в конкретних діях; дії суб'єктів управління, що мають відповідний зовнішній вияв; зовнішній вияв управлінської діяльності; зовнішній вияв управлінського впливу тощо [40, с. 220; 41, с. 146]. Розглянемо ці та інші позиції детальніше.

Поняття форми у діяльності державного органу стало предметом розгляду значної кількості науковців у різних галузях права. Так, наприклад, А. В. Гуржій здійснював розгляд форм реалізації державної влади у сфері безпеки дорожнього руху та визначав поняття форми як зовнішній вираз певного (матеріального чи нематеріального) змісту, розуміючи під ним регламентовані правом види та способи реалізації суб'єктами публічної адміністрації (за сприяння соціальних інститутів і громадськості) функцій із забезпечення охорони здоров'я та майна громадян, захист їх прав та законних інтересів, а також захист інтересів суспільства і держави у сфері дорожнього руху [42, с. 65]. Досить поширеним є розгляд форм адміністративної діяльності в органах внутрішніх справ. Так, І. П. Голосніченко під формою адміністративної діяльності органів внутрішніх справ розуміє однорідні за своїм характером та правовою природою групи адміністративних дій, що мають зовнішнє вираження, за допомогою яких забезпечуються охорона прав громадян, громадський порядок, безпека та здійснюється боротьба із правопорушеннями [43, с. 104]. У наведеному визначенні науковцем акцентовано на однорідності певних конкретно виражених дій, які вчиняють органи внутрішніх справ для виконання своєї роботи, що полягає у забезпеченні охорони громадського порядку та охороні прав людини й громадянина. Проте вважаємо, що такі дії не можна розглядати як однорідні, що зумовлено значним розвитком нових суспільних відносин, які мають бути взяті під охорону.

Інший науковець – В. М. Макарчик – визначає форми адміністративної діяльності міліції (на сьогодні поліція – Прим. автора) як зовнішнє вираження змісту адміністративної діяльності, організаційно-правове

вираження їх конкретних однорідних дій щодо запобігання та припинення проступків, організації та забезпечення громадського порядку [44, с. 183]. Під поняттям «форми адміністративної діяльності ОВС», як вважають Є. М. Мойсеева та Ю. І. Римаренко, прийнято розуміти однорідні за своїм характером і правовою природою групи адміністративних дій, що мають зовнішнє вираження, за допомогою яких забезпечуються охорона прав громадян, громадський порядок, громадська безпека та здійснюється боротьба з правопорушеннями [45, с. 276]. Подібну думку відстоює й І. С. Ожогов, який зазначає, що форми управлінської діяльності пов'язані зі здійсненням дій – управлінських або конкретно однорідних [46, с. 491]. З огляду на вищенаведене форми адміністративної діяльності будь-якого державного органу виражають послідовний характер відповідних дій, що мають певне зовнішнє вираження та напрям у сфері здійснення державними органами відповідної правової політики у конкретно визначеній сфері. Основним завданням існування форм адміністративної діяльності органу є правове регулювання суспільних відносин у відповідній правовій сфері та їх упорядкування.

Як зазначає В. В. Лазарєв, будь-який предмет, явище як у природі, так і у суспільстві має свій зміст і форму. Визначним фактором при цьому є зміст, а форма – активною впливовою засадою щодо змісту. При цьому вчений відзначає суперечності між формою та змістом, що виникають на певному часовому етапі, як одні із джерел розвитку і вдосконалення предмета, процесу, явища [47, с. 27]. Подібну думку висловлює і Т. В. Бусел, а саме що форма пов'язана зі змістом як внутрішньо, так і зовнішньо: форма – це спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз [48, с. 1328]. Про розгляд форми як вираження змісту діяльності висловлювався й Ю. І. Мельников, визначаючи категорію «зміст» як певну тенденцію розвитку, сукупність зв'язків та внутрішніх процесів. Натомість категорію «форма» визначено як спосіб вираження змісту, його структуру. При цьому наголошується на діалектичному взаємозв'язку форми та змісту [49, с. 8, 9]. Таким чином, більшість наукових поглядів зводяться до того, що форма є вираженням змісту діяльності органів державної влади й характеризує права та обов'язки органу.

Як зазначає І.В. Єршова, форма діяльності як спосіб вираження її змісту становить зовнішній вияв дій відповідного органу чи його посадової особи, за допомогою якої реалізуються його завдання та функції. За сучасних умов найбільш поширеною є класифікація форм діяльності за характером юридичних наслідків, що передбачають відповідні дії органів держави та їх посадових осіб. Зокрема, в теоретичних засадах державного управління та

науці адміністративного права форми державного управління здебільшого поділяються, насамперед, на два блоки: правові та неправові [50, с. 128]. Розглядаючи поняття правової форми діяльності державного органу, важливо здійснити дослідження основних ознак такої діяльності. Так, В. М. Горшеньов виділяє такі ознаки правової форми: 1) зв'язок із розглядом юридичної справи; 2) здійснення на підставі норм права; 3) наявність завжди юридичних наслідків. Він визначив юридичний процес як комплексну систему органічно взаємозв'язаних правових форм діяльності уповноважених органів держави, посадових осіб, а також зацікавлених у вирішенні різних юридичних справ інших суб'єктів права, що: а) виражається у здійсненні операцій із нормами права у зв'язку із вирішенням певних юридичних справ; б) здійснюється уповноваженими органами держави та посадовими особами на користь зацікавлених суб'єктів права; в) закріплюється у відповідних правових актах – офіційних документах; г) регулюється процедурно-процесуальними нормами; д) забезпечується відповідними способами юридичної техніки [51, с. 8].

Форми діяльності державного органу в юридичній літературі класифікуються на певні види. Розглянемо їх. Так, Ю. М. Старилов виділяє такі правові форми діяльності органів виконавчої влади: прийняття нормативних правових актів; прийняття ненормативних (індивідуальних) актів; укладання договорів (адміністративних, про співробітництво тощо); здійснення юридичних дій на основі закону або іншого правового акта (здійснення державної реєстрації, видавання офіційних документів, здійснення владних розпорядчих та контрольних функцій тощо) [52, с. 138]. У свою чергу, Д. М. Бахрах пропонує виділяти як форми управлінської діяльності: 1) встановлення норм права (нормативні акти, адміністративна правотворчість); 2) застосування норм права (видання ненормативних актів управління, адміністративне розпорядництво); 3) адміністративний договір; 4) здійснення реєстраційних та інших юридично значущих дій; 5) організаційні дії; 6) матеріально-технічні дії [53, с. 269].

Сьогодні найбільш поширеною є така класифікація форм управління: 1) видавання актів управління; 2) видавання індивідуальних актів управління; 3) проведення організаційних заходів; 4) здійснення матеріально-технічних операцій [54, с. 122-123]. Також Б. Н. Габричидзе зазначає, що форми управлінської діяльності класифікують на: а) видавання нормативних актів управління; б) видавання ненормативних (індивідуальних) актів; в) громадсько-організаційні дії чи діяльність організаційно-інструктивного характеру; г) здійснення матеріально-технічних дій. Такий класифікаційний

підхід, хоча й має відтінок умовності, однак «чітко й найбільш повно відображає фактичний обсяг і види управлінської діяльності» [55].

У свою чергу, Є. Гід, характеризуючи форми діяльності міліції (на сьогодні поліція. – Прим. автора) у сфері реалізації загальнолюдських стандартів прав людини, до таких відносить: 1) регулятивну – потрібна для створення необхідних умов для реалізації цим органом своєї компетенції, зокрема для забезпечення прав і свобод людини і громадянина; 2) правоохоронну – спрямована на охорону найважливіших суспільних відносин, урегульованих нормами права, від будь-яких посягань та безпосередньо пов'язана із захистом прав і свобод громадян, а також створенням найбільш сприятливих умов для їх реалізації; 3) організаційну – потрібна для створення умов для забезпечення виконання правозастосовчих актів, що регламентують діяльність у сфері охорони особистих прав і свобод; 4) виховну – допомагає створити необхідні умови для підвищення рівня правосвідомості як громадян, так і працівників органу.

Окреслені форми діяльності неможливо розглядати окремо [56, с. 10], їх виділення є досить загальним, а тому ми відзначаємо доцільність такого їх розгляду, оскільки у ці групи можна об'єднати певні конкретно визначені форми, здійснити їх загальну характеристику та визначити основні ознаки, що їм притаманні. Така необхідність, на нашу думку, обумовлена насамперед тим, що адміністративна діяльність органів влади виражається у досить різноманітних формах діяльності, що потребують відповідної систематизації. А тому об'єднання форм адміністративної діяльності у певні групи за конкретними ознаками надасть можливість краще здійснити їх характеристику.

У свою чергу, такі види форми управлінської діяльності пропонує розглядати Р. Ф. Васильєв: видавання нормативних актів управління та їх застосування, запровадження норм права, застосування норм права, видавання індивідуальних актів управління, видавання адміністративних актів, видавання актів управління, здійснення інших юридично значущих дій, правові акти, акти державного управління, організаційна робота, оперативно-організаційна робота, проведення безпосередніх організаційних заходів, здійснення громадсько-організаційної діяльності, здійснення матеріально-технічних дій, матеріально-технічні операції, цивільно-правові угоди, укладення договорів, засоби безпосереднього примусу тощо [57, с. 100]. Ми дещо не погоджуємося із такою класифікацією форм адміністративної діяльності, адже автор зазначає досить істотними їх перелік, в якому ці форми часто подібні між собою, та вважаємо, що потрібно визначитися із

більш загальними (основними) формами, а інші – розглядати як підвиди основних форм управлінської діяльності.

Доцільно, на нашу думку, підтримати поділ форм адміністративно-юрисдикційної діяльності на два основні види: правові та неправові. У діяльності суду форми доцільно розподілити на групи, якими, на нашу думку, можуть бути: 1) правова; 2) процесуальна; 3) організаційна; 4) матеріально-технічна, що у свою чергу, містять в собі окремі підвиди, що більш детально характеризують основні форми.

Розглянемо ці форми у безпосередній діяльності суду під час вирішення спорів, що виникають у митній сфері. До правових форм відносять нормативні та індивідуальні акти управління, організаційні дії, організаційну діяльність [58, с. 149-150]. Так, І. О. Остапенко до правових форм діяльності відносить видавання актів, укладення договорів, здійснення інших юридично значущих дій, до неправових – проведення суспільно-організаційних та організаційно-технічних заходів [59, с. 30-31]. Характеризуючи форми адміністративно-юрисдикційної діяльності, потрібно згадати слова О. П. Рябченка, що поділ адміністративно-правових форм на правові та неправові має сенс, хоча терміни визначені не цілком коректно – обидві форми регулюються нормами права. Автор зазначає, що коли говорять про правові форми, мають на увазі юридичні наслідки цих форм – внесення змін до правового режиму, застереження, зміну або припинення конкретних правовідносин. Юридичні наслідки породжують видавання актів управління, укладання угод, здійснення нормотворчої діяльності органів державної влади та управління. Неправові форми не мають юридичних наслідків. Як правило, це управлінські рішення, спрямовані на виконання тактичних та оперативних завдань [60, с. 26-27]. Проте і ті, й інші форми діяльності державного органу є досить важливими й істотно впливають на діяльність державного органу, за їх допомогою відбувається вдосконалення роботи відповідного державного органу, підвищення ефективності його функціонування тощо.

Правова форма адміністративно-юрисдикційної діяльності означає прийняття (видавання) в межах повноважень, визначених законами, відповідних актів, що встановлюють та регулюють правила поведінки, спрямовані на врегулювання відповідних суспільних відносин чи вирішення конкретного спору, а також індивідуальних правових актів управління. Характерною особливістю їх є те, що вони є підставою виникнення, зміни та припинення відповідних правовідносин.

Характеризуючи правову форму юрисдикційної діяльності, ми не можемо не згадати про нормотворчість, адже створення та прийняття правових актів і є частиною нормотворчості. Так, С. С. Алексєєв зазначає, що

під нормотворчою діяльністю розуміють як законодавчу діяльність, так й інші форми правотворчості, що охоплюють процес створення підзаконних нормативних актів, тобто це державно-владна діяльність, яка полягає у «творчості права» – зведенні панівної волі у закон, введенні у правову систему нових норм, зміни або скасування старих. Державний момент для правотворчості є вирішальним та ключовим. Правотворчість тому і є конститутивною стадією правоутворення, адже саме у вигляді державної волі відповідні нормативні узагальнення набувають властивості права, стають загальнообов'язковими нормативними приписами, підтримуваними силою державного примусу [61, с. 310]. Ми повністю погоджуємося із думкою автора, що правотворчість є виключно державною діяльністю, а норми права стають загальнообов'язковими нормативними приписами лише тоді, коли вони санкціонуються державою.

Правова форма юрисдикційної діяльності виражається на різних етапах роботи суду та притаманна всім без винятку судовим органам, адже судова діяльність носить нормативний характер. У діяльності суду правова форма виражається насамперед у прийнятті відповідних нормативно-правових актів, на основі яких виникають, змінюються чи припиняються правовідносини між судом як органом влади та суб'єктом, що вступає із ним у правовідносини. Ці правовідносини можуть виникати, наприклад, під час здійснення попереднього слухання у справі чи вже під час безпосереднього розгляду справи по суті. Про судову правотворчість говорив О. В. Попов, розуміючи під ним особливий різновид правотворчості, діяльність вищих органів судової влади для створення необхідних умов для здійснення правосуддя, що не суперечить Конституції й загальновизнаним принципам та нормам міжнародного права, спрямовану на внесення вторинних (допоміжних, додаткових) змін до чинної системи права, що обумовлена необхідністю усунення невизначеності права, наслідком якої стають норми, закріплені у судових актах [62, с. 54]. Подібну думку висловлював і Є. Сем'янов, який зазначив, що судова правотворчість – це похідний процес формування права, який починається з безпосередньої юрисдикційної діяльності (з діяльності зі здійснення правосуддя) та закінчується аналізом судової практики. Така діяльність здійснюється виключно судовими органами відповідно до їх компетенції, а її метою є створення правових норм, їх удосконалення, зміна та скасування [63, с. 31]. Таким чином, вважаємо за необхідне коротко охарактеризувати основні акти, що становлять правотворчу діяльність судової влади.

Розпочати, на нашу думку, потрібно із нормотворчої діяльності Конституційного суду. В юридичній літературі досить поширеною є дискусія

щодо віднесення правових актів Конституційного суду до нормотворчих. Наприклад, В. С. Венедиктов вважає, що хоча Конституційний суд України не можна назвати правотворчим органом у чистому вигляді, оскільки він не створює нових правових норм, проте або перевіряє наявність на предмет їх конституційності, або дає їм офіційне тлумачення, однак рішення Конституційного суду є остаточними, не підлягають оскарженню і є обов'язковими для виконання на території України, що свідчить про нормативність і юридичну чинність його приписів [64, с. 55-56; 65, с. 44]. Іншою позицією є висновок Г. Христової про наявність проявів нормативності у рішеннях Конституційного суду України: «нормативна природа цих актів здебільшого визначається викладенням у їх мотивувальній частині так званих правових позицій органу конституційного контролю, а рішення КСУ щодо конституційності юридичних актів мають квазіпрецедентний характер» [66, с. 13]. Автор наголошує на нормативному характері рішень Конституційного суду під час здійснення ним тлумачення норм права, і ми погоджуємося з цим, адже розширене тлумачення правових норм Конституційним судом містить загальнообов'язковий характер для інших судів та органів влади, ці акти мають бути враховані не лише тими суб'єктами, що звернулися до Конституційного суду за тлумаченням, а й для всіх інших суб'єктів права.

Досить важливого значення набуває й позиція щодо можливості суду скасовувати правові норми та постановляти власні, адже це також можна вважати проявом нормотворчої діяльності суду. Заслуговує на увагу думка В. В. Невинського, який правотворення у широкому значенні розуміє як цілеспрямовану діяльність органів державної влади або самого народу щодо створення, зміни або скасування загальнообов'язкових правил поведінки (норм права) шляхом визначеної формально-юридичної процедури [67, с. 69]. Ми погоджуємося з тим, що скасування норм права є досить важливим процесом, адже суд уповноважений скасувати одну правову норму, а натомість постановити іншу, яка є правильною та відповідає законам України.

Про скасування судом норм права висловився і О. Кіт, який зазначав, що сьогодні також і суди загальної юрисдикції створюють і скасовують норми права. Наприклад, постанови судів, які у порядку судового нормоконтролю визнають такими, що не відповідають закону, певні підзаконні нормативно-правові акти, скасовують їх. Постанова суду у такій справі після набрання законної сили зумовлює втрату чинності відповідного підзаконного нормативно-правового акта або його частини, а також тих нормативно-правових актів, що базувалися на акті, визнаному незаконним. Визнання

судом нормативно-правового акта незаконним і позбавлення його в такий спосіб юридичної сили по суті рівнозначне прийняттю іншого нормативного акта, що скасовує перший [68, с. 269]. Прикладом скасування норми права та постановлення нової норми права можна назвати рішення Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Ю. І. Костенка щодо офіційного тлумачення окремих положень підпунктів 1, 2 пункту 1 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років» щодо порядку офіційного використання копій Прапора Перемоги. Так, рішенням установлюється, що положення абзацу 6 ст. 2 зазначеного Закону визнаються неконституційними та втрачають чинність із дня ухвалення Конституційним судом України цього рішення. Крім того, у висновку зазначається: «Запропонувати Верховній Раді України законодавчо встановити порядок використання державних символів України, зокрема Державного Прапора України. Рішення Конституційного суду України є обов'язковим до виконання на всій території України, остаточним і не може бути оскарженим». Цим прикладом скасовується одна правова норма та набуває чинності інша, яка прийнята саме Конституційним судом, носить загальнообов'язковий характер і не може бути оскаржена.

Ще одним видом нормотворчої діяльності суду можна назвати акти, що мають інтерпретаційний характер, тобто ті, що видаються Верховним Судом України та мають нормативний зміст. Так, В. В. Лазарєв таким чином характеризує нормативність постанов Пленуму: «У постановах Пленуму Верховного Суду завжди містилися, містяться та не можуть не міститися правила поведінки загального характеру, що звернені якраз не до конкретного суду, а до всіх судових інстанцій та до невизначеного кола осіб у зв'язку з можливістю їх звернення до судових органів. Одноразове застосування норм права ніколи не вичерпує зміст керівного роз'яснення. Керівні роз'яснення (вказівки) Пленуму хоча й тимчасово, але заповнюють прогалини у законодавстві, вносять новий елемент до правового регулювання. Постанови відрізняються достатньою визначеністю та містять положення нормативного характеру, що мають юридичну силу» [69, с. 141]. Ми погоджуємося із думкою автора, що постанови Пленуму Верховного Суду України застосовуються до невизначеного кола осіб та для заповнення прогалин у праві. Сьогодні, на жаль, у діяльності органів законодавчої влади виникає досить багато істотних проблем, однією з яких можна назвати неспроможність вчасно реагувати на заповнення прогалин у діяльності судової гілки влади у зв'язку із досить швидким розвитком суспільних відносин у всіх сферах суспільного життя. А тому істотну роль у цьому

процесі відіграють постанови Пленуму Верховного Суду України, які здатні на досить тривалий час, тобто до законодавчого врегулювання таких суспільних відносин, забезпечити нормальну діяльність судів під час вирішення по суті подібних справ. Тобто у такій діяльності Верховного Суду також виражається процес нормотворення.

Іншою складовою правової форми діяльності суду є видавання індивідуальних актів управління – конкретних державновладних приписів, прийнятих компетентним публічним органом у результаті вирішення індивідуальної юридичної справи [70, с. 75]. Характеризуючи індивідуальні акти управління, В. К. Колпаков виділяє такі їх ознаки: 1) вони носять індивідуальний характер – індивідуальність виявляється, по-перше, в тому, що такий акт розв'язує цілком визначене й конкретне питання; по-друге, в ньому вказується конкретний адресат, який має додержуватися вміщеного в акті припису; 2) ці акти мають юридичну природу – про це свідчить те, що їх видавання: по-перше, породжує правові наслідки; по-друге, є частиною нормативно регламентованої компетенції відповідних суб'єктів; по-третє, вони є обов'язковими для всіх, кому адресовані; 3) такі акти завжди видаються в односторонньому порядку – вони виходять від компетентного органу (посадової особи) – суб'єкта застосування норм адміністративного права. Ця обставина залишається в силі й у разі, якщо акт є результатом погодження волі усіх учасників правовідносин (наприклад, акти про призначення пенсії, надання відпустки, матеріальної допомоги); 4) акт застосування норм адміністративного права спричиняє виникнення, зміну, припинення адміністративних правовідносин.

У діяльності суду індивідуальними актами управління є акти, що видаються судом після розгляду справи судом по суті та стосуються окремої конкретно визначеної особи. Так, наприклад, суд має право винести постанову про адміністративне правопорушення, в якій буде вказано конкретну особу та вид покарання, що на неї покладається, тощо.

Наступною формою діяльності загального суду можна назвати процесуальну форму – нормативно встановлений порядок здійснення правосуддя, відпрацьований на підставі узагальнення значного досвіду правозастосування. Під процесуальною формою

М. В. Горшеньов розуміє сукупність процедурних вимог, що ставляться до дій учасників процесу і спрямовані на досягнення певного матеріально-правового результату. Іншими словами, процесуальна форма є юридичною конструкцією, втілюючи принципи найбільш доцільної процедури здійснення певних повноважень. Автор зазначає, що таке визначення підходить однаковою мірою для характеристики процесуальної діяльності

всіх без винятку органів державної влади, а не лише органів правосуддя, щодо яких традиційно використовувалася категорія «процесуальна форма» [71, с. 12]. На думку А. М. Васильєва, під процесуальною формою потрібно розуміти визначений законом порядок розгляду і вирішення справ, а також сукупність правил та вимог, що ставляться до учасників процесу і спрямовані на досягнення певного матеріально-процесуального результату [72, с. 10-13].

Як зазначає В. Г. Перепелюк, адміністративна процесуальна форма є сукупністю проявів участі зацікавлених осіб у процесі. Для традиційного судового процесу це питання вирішується найбільш демократично: підготовка і прийняття рішення проводиться судовим органом безпосередньо за участі керованої сторони організаційних відносин. Для адміністративного процесу подібний підхід є менш прийнятним через оперативний характер виконавчого розпорядництва. Тому правова позиція об'єктів управління виявляється через певні процесуальні форми лише в ході підготовки справи та її вирішення [73, с. 212]. На основі наведених визначень зазначимо, що процесуальна форма становить певний процес здійснення відповідних послідовних дій учасниками такого процесу, які мають наслідком досягнення певного юридичного результату. В юридичній літературі поширена думка, що процесуальній формі притаманні такі ознаки: нормативність, безперечність, системність та універсальність, які постають у єдності під час правового регулювання та правової реалізації норм. Процесуальна форма, на нашу думку, має характеризуватися такими ознаками, як: урегульованість нормами процесуального права; чіткість, послідовність прийняття рішень у відповідних категоріях справ; чітке коло осіб, які мають право на здійснення процесуальної діяльності; системний характер.

Характеризуючи правову форму, О. Ф. Скакун визначає такі її ознаки: 1) устанавлюється для впорядкування процесуальної діяльності; 2) регулюється нормами процесуального права; 3) залежить від принципів процесуального права; 4) надає процесуальні гарантії учасникам процесу; 5) має системність, що виражається в наявності програми для учасників процесу, орієнтованої на поступове досягнення мети; визначенні завдань, що мають бути вирішеними на кожному етапі процесу; встановленні кола суб'єктів і учасників, обсягу їх прав та обов'язків, процесуальних гарантій; строків і часу здійснення дій; передбаченні умов, способів і процедур прийняття та виконання рішень. Автор також зазначає, що процесуальна форма – це не лише визначений законом порядок процесу, а й реалізація цього порядку в конкретній діяльності. Дотримання процесуальної форми органом дізнання, слідчим, судом є проявом їх високої професійно-правової культури [21, с. 313].

На процесуальній формі судочинства побудував свою концепцію, зокрема, А. П. Шергін. Основна функція суду – це визнання правомірною позицію однієї із двох сторін. Ці позиції формуються учасниками справи до передачі справи на розгляд суду. Отже, розгляд справи і є процесуальним наповненням «паузи», що утворюється у матеріально-правовому регулюванні. Автор не відносить до адміністративного процесу дії з реалізації адміністративного розслідування (вилучення посвідчення водія, затримання порушника) [74, с. 97]. Ми погоджуємося з думкою автора, що розгляд справи у суді є прямим прикладом існування процесуальної форми у діяльності судового органу. Це підтверджується й тим, що розгляд справи у суді не має бути довільним, а повинен відповідати визначеним у законодавстві певним стадіям, якими є: порушення справи; попереднє розслідування; підготовка і призначення судового засідання; судовий розгляд і винесення рішення (вироку); перегляд рішення суду, що не набрало законної сили; виконання рішення (вироку); у виняткових випадках – перегляд судових рішень, що набрали законної сили.

Характеризуючи процесуальну форму, необхідно наголосити на її значенні. Так, як вважає Т. В. Нор, значення процесуальної форми полягає в тому, що вона: визначає стабільну та юридично доцільну процедуру судочинства; оптимізує й активізує діяльність щодо розв'язання завдань кримінального процесу; надає правове поле для встановлення єдиної для всіх законності; створює систему необхідних гарантій встановлення істини, захисту прав і свобод людини та забезпечення справедливості. Процесуальний документ відіграє роль істотного гаранта правосуддя [75, с. 56].

Наступною адміністративно-юрисдикційною формою діяльності суду є організаційна форма. За визначенням О. М. Бандурки, організаційні форми не пов'язані зі здійсненням юридично значущих дій, а отже не можуть спричиняти виникнення, зміну або припинення адміністративних правовідносин. Вони спрямовані на забезпечення належного й ефективного функціонування органів державної влади та посадових осіб, які здійснюють управлінську діяльність; за часом настання можуть або передувати, або наставати після реалізації правових форм державного управління. До неправових форм державного управління відносять різноманітні організаційні заходи, а також матеріально-технічні операції, що носять допоміжний характер, призначені обслуговувати всі інші форми управлінської діяльності й необхідні для одноразового врегулювання управлінських відносин [76, с. 308].

Аналізуючи організаційні форми управлінської діяльності, Ю. Н. Старилов переважно відносить до них:

- організаційні дії: суспільно-організаційні дії або дії організаційно-інструкційного характеру; проведення нарад; поширення передового досвіду, інформації про негативні явища в управлінні та ступінь їх поширеності; розроблення методичних рекомендацій та вказівок; надання практичної допомоги на місцях; прес-конференції представників публічної адміністрації тощо;

- матеріально-технічні дії: форми управлінської діяльності, покликані забезпечити ефективність державно-службової діяльності і пов'язані з веденням діловодства, реєстрацією, оформленням, тиражуванням і розсиланням документів, матеріалів, довідок, з обробленням інформації, аналітичними розрахунками, матеріально-технічним забезпеченням [77, с. 223].

Таким чином, організаційні форми адміністративно-юрисдикційної діяльності суду є допоміжними та не спричиняють настання юридичних наслідків. Організаційні форми спрямовані на вдосконалення роботи суду та його посадових осіб, роботи всього апарату суддів, полегшення реалізації правових форм діяльності суду.

Організаційні дії можуть здійснюватися як усередині державного органу, так і поза ним [78, с. 81]. У межах апарату суду вони пов'язані насамперед із розподілом службових обов'язків, підготовкою та проведенням засідань, нарад, колегій, підготовкою справ до судового розгляду, підготовкою матеріалів, відповідної нормативно-правової бази для розгляду справи по суті тощо. До організаційної форми також відносять проведення семінарів і засідань, організацію та проведення службових нарад, надання практичної допомоги, анкетування службовців і громадян для врахування громадської думки. Метою таких організаційних заходів є здійснення певного впливу на управлінську діяльність. Таким чином, доходимо висновку, що організаційна форма проявляється у вивченні, узагальненні й поширенні кращого досвіду, у навчанні виконавців, наданні практичної допомоги виконавцям на місцях, виробленні обґрунтованих рекомендацій і заходів із впровадження досягнень науки і техніки та інше. Вона здійснюються в процесі поточної управлінської діяльності та має допоміжне значення.

Особливої уваги потребує матеріально-технічна форма, під якою в юридичній літературі розуміють форми діяльності, що мають допоміжний характер, сприяють процесу реалізації функцій і компетенції, забезпечуючи, обслуговуючий і фіксуючи заходи та дії органів публічної влади, їх

підрозділів, посадових осіб. Вони зводяться до виконання операцій технічного, матеріального, інформаційного характеру (діловодство, збір та обробка інформації, звіти, прогнози, картотечна робота, побутове, технічне, інформаційне транспортне забезпечення тощо) [79, с. 246]. Таким чином, матеріально-технічні норми є зовнішнім виразом різних операцій матеріально-технічного характеру, що використовуються для забезпечення діяльності органів публічної влади.

Характеризуючи матеріально-технічні форми, З. Р. Кисіль зазначає, що матеріально-технічні дії покликані забезпечити чітку й ефективну роботу суб'єктів управління. Вони полегшують процес управління, підвищують продуктивність і культуру управлінської праці. Під час ускладнення процесів управління значення і обсяг матеріально-технічних дій постійно збільшується. Ця форма управлінської діяльності найбільше потребує оснащення оргтехнікою, механізації й автоматизації, комп'ютеризації [80, с. 438]. Досить часто матеріально-технічну форму порівнюють зі здійсненням документообігу та веденням діловодства у державному органі. Документообіг складається з підготовки, оброблення, зберігання, надання інформації, необхідної для видання актів управління, здійснення управлінських процедур, оформлення будь-яких службових документів, що юридично підтверджують певні факти або право на щось, складання планів, кошторисів, анкет, довідок службового характеру, ведення обліково-статистичної, картотечної роботи, архівів, діловодства (ведення канцелярських справ) [78, с. 82]. Матеріально-технічне забезпечення передбачає утримання в належному стані службових приміщень, проведення їх поточного та капітального ремонтів. До цієї форми управлінської діяльності відносять придбання та ремонт меблів, обладнання, оргтехніки, виготовлення друкованої продукції, забезпечення працівників апарату канцелярським знаряддям: папером, зв'язком, транспортними засобами, квитками для виїзду у відрядження тощо.

Як висновок необхідно зазначити, що форма юрисдикційної діяльності судового органу – це зовнішній вираз однорідних та послідовних дій суду та його окремих посадових осіб у процесі здійснення ними своєї діяльності, що виражається в процесі реалізації у правових, організаційних, процесуальних та матеріально-технічних рамках. Форми юрисдикційної діяльності є досить важливими у процесі управління, адже саме через них виражається владно-організуюча спрямованість державного органу, відбувається реалізація компетенції органів влади. Не менш важливим завданням форм юрисдикційної діяльності є те, що за їх допомогою забезпечуються: дотримання встановленого порядку; гласність і прозорість діяльності;

зміцнення законності й дисципліни як у самому державному органі, так і в суспільстві в цілому.

1.3. Місце суду в системі адміністративно-юрисдикційних органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні проступки

Демократична спрямованість нашої держави сьогодні є досить важливим та актуальним напрямком, що виражається у відповідних діях уповноважених на здійснення державної політики органів. Утвердження прав та свобод людини і громадянина у цьому процесі визнається ключовим та потребує особливої уваги з боку держави та її органів. З огляду на це ще одним важливим напрямком є забезпечення функціонування цілої системи органів, здатних захистити та відновити порушене право, що й зумовлює їх різноманітність. Так, система суб'єктів адміністративно-юрисдикційних органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні проступки, є досить значною, адже чинним законодавством закріплюється низка органів, до компетенції яких і входить здійснення розгляду різного роду спорів та відновлення порушених прав людини та громадянина.

Проблемам діяльності суб'єктів адміністративно-юрисдикційних органів держави присвячені праці таких вчених, як В. Б. Авер'янов, Ю. П. Битяк, Л. Бородін, А. С. Васильєв, І. П. Голосніченко, Є.В. Додін, Р. А. Калюжний, Л. В. Коваль, А. М. Колодій, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, В. В. Копейчиков, О. В. Кузьменко, О. В. Негодченко, В. Ф. Опришко, О. І. Остапенко, М. М. Тищенко, М. В. Цвік, В. К. Шкарупа, Ю. С. Шемшученко та ін.

Перш ніж перейти до розгляду поняття суду як основного суб'єкта адміністративно-юрисдикційних органів у державі, потрібно розглянути основні терміни, що становлять предмет дослідження, зокрема поняття «суб'єкт». Можемо погодитися з Д. Н. Бахрах, що одним із найважливіших питань в адміністративно-правовій науці є питання суб'єктів адміністративного права, адже його правильне вирішення впливає на предмет правового регулювання, чітке визначення адресатів правових норм, обсягу їх прав та обов'язків [81, с. 7]. Ми повністю підтримуємо думку автора, адже, дійсно, вивчення суб'єктів права є ключовим у розумінні їх діяльності та діяльності всього державного органу, який вони представляють, зокрема й органів, що здійснюють адміністративно-юрисдикційну діяльність.

Поняття «суб'єкт» походить від латинського «subjectus» («той, хто в основі») та визнається як носій предметно-практичної діяльності й пізнання

(індивід або соціальна група), джерело активності, спрямованої на об'єкт. У юридичній енциклопедії під загальною редакцією П. М. Рабиновича визначено, що суб'єкт права – це особа (фізична та юридична), що за законом володіє здатністю мати й реалізовувати безпосередньо або через представника права та юридичні обов'язки (тобто правосуб'єктність) [82, с. 681]. У великому енциклопедичному юридичному словнику за редакцією Ю. Шемчушенка суб'єкт права визначається як учасник правовідносин, носій юридичних прав та обов'язків [83, с. 860]. Зазначимо, що науковець конкретно не розмежовує суб'єкт права на юридичних чи фізичних осіб, державу, державних органів, їх службових та посадових осіб.

Існують й інші наукові визначення поняття «суб'єкт права». Наприклад, Р. О. Куйбіда та В. І. Шишкіна визначають суб'єктів адміністративного права як потенційних учасників суспільних відносин, які мають права, свободи, інтереси та обов'язки, визначені нормами адміністративного права [84, с. 62]. За твердженням В. Малиновського, суб'єктами адміністративно-правових норм є не лише органи держави, а й їх посадові особи [85, с. 161]. У свою чергу, Д. Н. Бахрах вважає, що суб'єктами адміністративного права є ті учасники управлінських відносин, які здатні вступати в адміністративні правовідносини, оскільки вони адміністративно-правовими нормами наділені конкретними правами та обов'язками. Правовідносини, вважає він, є основним каналом реалізації правових норм, тому носій прав та обов'язків стає суб'єктом правовідносин, і взагалі – коло тих й інших збігається [81, с. 7].

Ми погоджуємося із першим та другим визначенням, адже, дійсно, основним суб'єктом адміністративного права є відповідний державний орган, що здійснює певну діяльність, а тому він наділений притаманними тільки йому правами та обов'язками, є носієм певного виду відповідальності за свою діяльність. Проте не можна недооцінювати роль та значення посадових осіб, які перебувають із цим органом у службових чи трудових правовідносинах, а отже його становлять. Саме конкретна посадова особа на підставі відповідного доручення чи довіреності представляє орган влади у зовнішніх відносинах та від імені органу вправі приймати рішення, що мають юридичне значення.

Розгляд будь-якого поняття неможливий без визначення основних його ознак. Так, В. К. Колпаков виокремлює низку особливостей (соціальних передумов), властивих суб'єктові адміністративного права. До таких належать: а) персоніфікація в суспільних відносинах управлінського типу, тобто виступ як єдиної особи-персони; б) здатність відображати та здійснювати персоніфіковану волю у відносинах із державою або державну

волю у процесі адміністративно-правового регулювання суспільних відносин; в) зовнішня відокремленість, що характеризується наявністю системоутворювальних ознак. Науковець наголошує на тому, що набуття статусу суб'єкта здійснюється у тому разі, якщо особа має не лише наведені вище особливості, а й коли безпосередньо держава робить її носієм (власником) прав та обов'язків, реалізовуваних у сфері державного управління [32, с. 96]. Розглядаючи поняття суб'єкта адміністративного права, Ю. М. Старилов одночасно підкреслює окремі його риси, зокрема: 1) це одна зі сторін публічної управлінської діяльності, учасник управлінських відносин, наділений законодавством правами, обов'язками, повноваженнями, компетенцією, відповідальністю, здатністю вступати в адміністративно-правові відносини; 2) це конкретний учасник адміністративно-правових відносин, в які він вступає за своїм власним бажанням або через обов'язок, покладений на нього спеціальною правовою нормою [86, с. 96-97].

Для більш чіткого визначення місця та ролі суду в системі органів, що здійснюють розгляд справ про адміністративні проступки, потрібно здійснити загальну класифікацію суб'єктів, що беруть участь у адміністративному процесі, тобто розподілити всіх учасників адміністративного процесу на відповідні групи.

Так, Е. Ф. Демський пропонує таку групу суб'єктів адміністративно-процесуальних правовідносин:

1) особи, які розглядають і вирішують адміністративні справи, – державні органи, їх посадові особи; органи місцевого самоврядування, їх посадові особи; суди, які розглядають і вирішують адміністративні справи; суди, які здійснюють перегляд адміністративної справи в порядку оскарження чи опротестування, або в апеляційному і касаційному порядку та у зв'язку з винятковими та нововиявленими обставинами;

2) особи, які відстоюють в адміністративному процесі особисті права та законні інтереси – громадяни, юридичні особи, колективи громадян та організацій в особі їх представників для захисту своїх прав та інтересів; державні органи в особі їх представників для захисту інтересів держави та суспільних інтересів;

3) особи, які представляють та захищають інтереси інших осіб, – законні представники: батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники, інші особи, визначені законом;

4) особи, які сприяють адміністративним провадженням та здійсненню адміністративного судочинства, – свідки, експерти, перекладачі, спеціалісти [87, с. 67-68].

У свою чергу, М. Манохіна пропонує здійснювати розподіл суб'єктів адміністративних правовідносин на такі три групи: перша група – особи, наділені власними повноваженнями (сторона, що управляє) – Президент, вищі посадові особи, вищі органи виконавчої влади; друга – суб'єкти, на яких поширюється владний вплив (керована сторона) – фізичні та юридичні особи, які не наділені владними повноваженнями у сфері управління; третя – суб'єкти, які одночасно володіють владними повноваженнями та перебувають під управлінським впливом, – це посадові особи, державні та муніципальні службовці, структурні підрозділи органів державної влади та ін. [34, с. 53].

На думку В. К. Колпакова, існує п'ять груп суб'єктів адміністративного процесу: 1) громадяни; 2) виконавчо-розпорядчі органи та структурні частини їх апарату; 3) об'єднання громадян та їх органи, а також органи самоорганізації населення, що мають адміністративно-процесуальну правосуб'єктність; 4) державні службовці, службовці органів місцевого самоврядування, посадові особи, наділені адміністративно-процесуальними правами та обов'язками; 5) інші державні органи та їх посадові особи [88, с. 369]. В останньому випадку суд як орган влади належить до п'ятої групи суб'єктів адміністративного права, тобто конкретне місце судового органу не визначено, що, на нашу думку, не є досить вдалим, адже суд - це вищий орган, що здійснює розгляд справ про адміністративне правопорушення.

На три групи розподіляє суб'єктів адміністративно-процесуальних правовідносин О. Муза:

а) суб'єкти, не наділені владними повноваженнями: 1) громадяни; 2) іноземці та особи без громадянства; 3) біженці та особи, які потребують додаткового або тимчасового захисту; 4) юридичні особи (крім державних органів, установ, які мають статус юридичної особи); 5) громадські об'єднання;

б) суб'єкти владних повноважень: 1) органи державної влади; 2) вищі посадові особи держави; 3) органи місцевого самоврядування; 4) службові та посадові особи; 5) суб'єкти, наділені владними повноваженнями або делегованими повноваженнями (на підставі закону, адміністративного рішення чи адміністративного договору); 6) суб'єкти, які вступають в адміністративно-процесуальні правовідносини із правозахисною метою (суди, правоохоронні органи, інші державні органи та особи);

в) суб'єкти, які сприяють здійсненню правозахисних функцій в адміністративно-процесуальних правовідносинах: 1) апарат суду; 2) експерт; 3) спеціаліст; 4) перекладач; 5) представник; 6) свідок; 7) захисник [89, с. 71-72].

З огляду на наведену позицію автора можна дійти висновку, що місце суду в цій системі достеменно не визначено, адже автор відносить його як до суб'єктів владних повноважень, так і до суб'єктів, які сприяють здійсненню правозахисних функцій в адміністративно-процесуальних правовідносинах. Ми, у свою чергу, підтримуємо позицію, відповідно до якої суд є все ж таки суб'єктом саме владних повноважень, адже наділений відповідними управлінськими повноваженнями щодо вирішення спору по суті.

Для визначення місця та ролі суду як вищого органу у системі юрисдикційних органів потрібно розглянути суб'єктів адміністративної юрисдикції, які відповідно до закону уповноважені на розгляд справ про адміністративні проступки. Багатоманітність органів, що здійснюють розгляд справ про адміністративні правопорушення, розширює права людини на звернення до відповідного державного органу та вирішення спірного питання із найменшими затратами сил та засобів. У випадку ж незгоди особи, права якої порушено прийнятим рішенням, вона може звернутися за захистом до суду як вищого органу в системі органів, що здійснюють розгляд адміністративних проступків.

Про значення різноманітності органів адміністративної юрисдикції говорив і О. М. Дорогих, який зазначав, що таке різноманіття обумовлене, насамперед можливістю інстанційного оскарження дій і рішень органів та посадових осіб, що порушують права громадян. Інакше кажучи, будь-який вищий щодо них орган повинен розглянути таке звернення та прийняти у ньому відповідне рішення. Іншою стороною, що обумовлює різноманітність державних органів, які здійснюють розгляд адміністративних спорів, є особливості правопорушень, що вчиняються в різних галузях управління, обумовлюють наявність значної кількості органів (посадових осіб), уповноважених розглядати їх та вирішувати по суті. У переважній більшості випадків розгляд справ про адміністративні правопорушення покладено законодавцем на органи, основним завданням яких поряд із виконанням юрисдикційних повноважень є здійснення виконавчо-розпорядчих функцій у різних галузях державного управління [90, с. 133-134].

Ми погоджуємося із думкою науковця, адже, дійсно, різноманітність органів, що здійснюють розгляд справ про адміністративні правопорушення, зумовлює можливість перегляду рішень нижчих органів вищими, а також судом – як вищим органом у цій системі. Досить вдалу позицію наводить автор і щодо різноманітності самих правопорушень, що і обумовлює існування такої кількості державних органів, уповноважених на розгляд адміністративних проступків. Тобто саме правопорушення є тим самим

поштовхом для існування органів, що здійснюють розгляд справ у тій чи іншій сфері суспільних відносин чи державного управління.

Різноманітність органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, тісно пов'язана із поняттям підвідомчості. Так, А. Т. Комзюк, висвітлюючи питання підвідомчості справ про адміністративні правопорушення, зазначає, що підвідомчість – це розмежування компетенції між органами (посадовими особами). Кожен орган або посадова особа має право розглядати й вирішувати лише ті питання, що належать до їх відання. І тому, коли говорять, що справа підвідомча якомусь органу, то мають на увазі, що саме цей орган займається цією справою, що його уповноважено вирішувати такі справи. Встановлення підвідомчості справ – спосіб визначення компетенції, до якої входять також і повноваження. А повноваження, на думку А. Т. Комзюка, у свою чергу, визначають, що може зробити, які заходи може застосовувати орган (посадова особа), в той час як підвідомчість окреслює межі повноважень за територією та за обсягом справ, що вирішуються [91, с. 121-122].

Таким чином, це твердження ще раз підтверджує необхідність та доцільність існування різноманітних органів державної влади, яким держава надала повноваження на здійснення розгляду справ, що безпосередньо стосуються їх діяльності та належать до їх компетенції. Ці органи часто є досить близькими до проблем, що спричиняють порушення встановленого порядку управління, тобто спричинення адміністративного проступку. Шляхом аналізу причин та умов вчинення правопорушення неюрисдикційними органами можна досить швидко та ефективно вирішити проблему, що виникла.

Щодо підвідомчості справ про адміністративні правопорушення, то вона визначена главою 17 КпАП України відповідно до компетенції органів та посадових осіб, уповноважених розглядати такі справи.

Виходячи із поняття підвідомчості справ про адміністративні правопорушення, О. М. Мартинова наголошує на необхідності здійснення розмежування органів, уповноважених на розгляд адміністративних проступків, на два види: 1) суб'єкти, що належать до органів судової влади, – суди загальної юрисдикції. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вони утворюють єдину систему судів, основною ланкою яких є місцеві суди, – саме вони вирішують найбільшу кількість адміністративних справ; 2) суб'єкти, що належать до органів виконавчої влади (органи та посадові особи), – адміністративні комісії; виконавчі комітети міських, сільських, селищних рад, органи внутрішніх справ, органи державних інспекцій та інші органи (посадові особи) [92, с. 100].

Відповідно до ст. 213 Кодексу про адміністративні правопорушення визначається система органів, уповноважених на розгляд справ про адміністративні правопорушення. Так, справи про адміністративні правопорушення розглядаються: 1) адміністративними комісіями при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад; 2) виконавчими комітетами сільських, селищних, міських рад; 3) районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами (суддями), а у випадках, передбачених цим Кодексом, – місцевими адміністративними та господарськими судами, апеляційними судами, вищими спеціалізованими судами та Верховним Судом України; 4) органами внутрішніх справ, органами державних інспекцій та іншими органами (посадовими особами), уповноваженими на те цим кодексом [93].

Першим органом, що потребує розгляду, є виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад та адміністративні комісії при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування» місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст. Відповідно до цього закону система місцевого самоврядування поєднує: територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення [94]. Таким чином, законодавець покладає на органи місцевого самоврядування вирішення певних питань, що виникають на підпорядкованій їм території, та застосування до порушників передбачених законом заходів державного примусу.

Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачено, що адміністративні комісії утворюються відповідними органами місцевого самоврядування у складі голови, заступника голови, відповідального секретаря, а також членів комісії. В адміністративних комісіях при виконавчих органах міських рад є посада відповідального секретаря комісії. Порядок діяльності адміністративних комісій встановлюється Кодексом про

адміністративні правопорушення та іншими законодавчими актами України. Адміністративні комісії при виконавчих комітетах районних у містах рад утворюються у разі надання районній у місті раді та її виконавчому комітету відповідних повноважень міською радою. На ці органи покладено вичерпний перелік справ, які можуть бути ними розглянуті, наприклад: адміністративні комісії при виконавчих органах міських рад розглядають справи про адміністративні правопорушення, можуть розглядати справи про порушення правил торгівлі й надання послуг працівниками торгівлі, громадського харчування та сфери послуг, громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю (ст. 155), про обман покупця чи замовника (ст. 155-2), розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв на виробництві (ст. 179), азартні ігри, ворожіння в громадських місцях (ст. 181-1) тощо. До компетенції адміністративних комісій при виконавчих органах сільських, селищних рад відносять справи щодо порушення правил користування енергією чи газом (ст. 103-1), порушення правил охорони смуги відводу автомобільних шляхів (ст. 141), порушення землекористувачами правил утримання ділянок, прилеглих до автомобільних шляхів (ст. 142), порушення правил користування житловими будинками і житловими приміщеннями (ст. 150) тощо.

Таким чином, посадові особи адміністративних комісій можуть накладати адміністративні стягнення, передбачені КУпАП, у межах наданих їм повноважень і лише під час виконання службових обов'язків.

Характеризуючи повноваження виконавчих комітетів селищних, сільських рад та адміністративних комісій, М. В. Ковалів зазначає, що аналіз підвідомчості їм справ свідчить про те, що вона практично збігається з підвідомчістю справ адміністративних комісій. Причому законодавець спеціально не визначає, в яких випадках справи повинні вирішувати адміністративні комісії, а в яких – виконавчі комітети [95, с. 157]. На практиці виконавчі комітети у разі дублювання окремих повноважень передають справи на розгляд адміністративним комісіям, але, знову ж таки, на законодавчому рівні це питання не вирішене. Як зазначає О. В. Кузьменко, цю проблему вирішують таким чином: якщо адміністративна комісія створена, то вона й розглядає справи, а якщо її немає, то справи розглядає орган, який повинен її створити [96, с. 233-235]. Проте, на нашу думку, доцільно було б у внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення та визначити виключну компетенцію адміністративних комісій та виконавчих комітетів, чітко розмежувавши їх компетенцію.

Юрисдикційна діяльність адміністративних комісій, як вважає В. С. Бердник, характеризується тим, що: 1) полягає виключно у розгляді

справ про адміністративне правопорушення та винесенні у них відповідної постанови; 2) має колегіальний характер; 3) пов'язана з розглядом справ про адміністративні проступки, скоєні в різних сферах суспільного життя (охорона громадського порядку, охорона природи, порядок управління та ін.); 4) пов'язана з розглядом адміністративних проступків, що характеризуються незначним ступенем суспільної небезпеки [97, с. 395].

Наступним органом, який уповноважений здійснювати розгляд справ про адміністративні правопорушення, є органи внутрішніх справ. Проведення у справах про адміністративні правопорушення в органах внутрішніх справ можна визначити по-різному: з одного боку – як урегульований законом порядок здійснення відповідних процесуальних дій, з іншого – як діяльність посадових осіб органів внутрішніх справ щодо розгляду підвідомчих їм справ.

Характерною особливістю розгляду справ про адміністративні правопорушення органами внутрішніх справ є те, що відповідно до Кодексу про адміністративні правопорушення від їх імені справи про адміністративні правопорушення мають право розглядатись органами Національної поліції, органами державних інспекцій та іншими органами (посадовими особами), уповноваженими на те цим кодексом.

Законом України «Про Національну поліцію» (ст. 23) передбачено права поліції. Так, поліція відповідно до покладених на неї завдань виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вживає заходів для виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення; здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події; у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання [98]. Таким чином, повноваження поліції щодо розгляду адміністративних поступків передбачені не лише у Кодексі про адміністративні правопорушення, а й у спеціальному законі, яким є Закон України «Про Національну поліцію».

Органи внутрішніх справ правомірні застосовувати п'ять із визначених у законодавстві видів стягнень, а саме: попередження; штраф; сплатне вилучення; конфіскація та позбавлення спеціального права керування транспортними засобами (крім виправних робіт та адміністративного арешту).

Таким чином, крім загальних вимог, що ставляться до розгляду справ про адміністративні правопорушення, якими є дотримання встановленої процедури розгляду справ про адміністративні правопорушення та здійснення діяльності відповідного органу виключно у межах наданих повноважень та компетенції, визначальними особливостями розгляду справ про адміністративні правопорушення органами внутрішніх справ щодо адміністративних комісій є:

1) кількісний склад органів та посадових осіб, які відповідно до законів мають право на розгляд справ про адміністративні правопорушення.

2) регулювання діяльності органів внутрішніх справ не лише Кодексом про адміністративні правопорушення, а й значною кількістю інших нормативно-правових актів;

3) право органів внутрішніх справ на застосування майже всіх передбачених у Кодексі України про адміністративні правопорушення заходів державного впливу.

Ключову роль у здійсненні розгляду справ про адміністративні правопорушення відіграє суд як найвищий орган у системі юрисдикційних органів, що здійснюють розгляд справ про адміністративні правопорушення. Про роль судової влади в державному житті відомо давно. Відповідно до ст. 124 Конституції та ст. 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суд є єдиним державним органом, який здійснює правосуддя [1, ст. 141; 99, ст. 529]. Жодний інший державний орган не має права виконувати зазначену функцію, а також виносити вирок або рішення у кримінальних, цивільних або адміністративних справах. Ключовим правовим актом, що визначає діяльність судів у державі, є Закон України «Про судоустрій та статус суддів», який визначає правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні для захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави на засадах верховенства права, визначає систему судів загальної юрисдикції, статус професійного судді, народного засідателя, присяжного, систему та порядок здійснення суддівського самоврядування, встановлює систему і загальний порядок забезпечення діяльності судів, регулює інші питання судоустрою і статусу суддів [99].

Узагалі під судовою владою Ю. О. Дмитрієва та Г. Г. Черемних розуміють публічно-правове утворення, що становить систему спеціальних державних і муніципальних органів, наділених передбаченими законом владними повноваженнями, спрямованими на встановлення істини, відновлення справедливості, вирішення спорів і покарання винних, рішення яких є обов'язковими для виконання всіма особами, яких вони стосуються

[100, с. 48]. Як сукупність судів, організованих на демократичних принципах із урахуванням національно-державного та адміністративно-територіального устрою держави, визначає судову систему Н. А. Власенко [101, с. 41].

Статтею 124 Основного Закону проголошується правило обов'язковості судових рішень до виконання на всій території України (що забезпечується силою примусу державної влади України) і водночас встановлюється принцип ухвалення судових рішень судами іменем України (тобто від імені українського народу як первинного джерела державної влади, що опосередковується в особах суддів та судів) [1, ст. 141].

Досить важливим правовим актом є Кодекс адміністративного судочинства, відповідно до якого під адміністративним судочинством потрібно розуміти діяльність адміністративних судів щодо розгляду справ адміністративної юрисдикції, порядок звернення до адміністративних судів і порядок здійснення адміністративного судочинства [102]. Частиною 2 ст. 22 Закону України «Про судоустрій України» до компетенції суду віднесено розгляд справ про адміністративні правопорушення. Перелік адміністративних правопорушень, який віднесений до підвідомчості судів, визначено ст. 221 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Діяльність суду щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення регулюється й низкою інших підзаконних нормативно-правових актів, зокрема Указом Президента України «Про вдосконалення мережі адміністративних судів України» [103], розпорядженням КМУ «Про затвердження граничної кількості працівників апарату місцевих адміністративних судів та апеляційних адміністративних судів» [104] тощо.

Сьогодні система судів представлена таким чином. Судами першої інстанції є місцеві загальні суди, які в КАСУ фігурують під терміном «місцеві загальні суди як адміністративні» та окружні адміністративні суди. Місцеві загальні суди поряд із кримінальними та цивільними справами розглядають адміністративні справи, тобто вони є неспеціалізованими. До них відносимо районні, міські, районні у містах та міськрайонні суди.

Апеляційною інстанцією в системі судів є апеляційні суди, що здійснюють розгляд апеляційної скарги на рішення місцевих загальних судів, що не набрали законної сили. Перегляд судових рішень адміністративних судів першої інстанції та апеляційних адміністративних судів здійснює касаційна інстанція, а саме Вищий адміністративний суд. Найвищою ланкою є Верховний Суд України – найвищий орган у системі судів загальної юрисдикції, який є завершальною інстанцією у національній системі судочинства.

Характеризуючи вирішення справ неюрисдикційними органами (адміністративними комісіями, виконавчими комітетами, органами внутрішніх справ тощо) та юрисдикційним органом – судом, необхідно розглянути спільні та відмінні риси. Спільними ознаками розгляду справ про адміністративне правопорушення є: 1) робота цих органів здійснюється у відповідній встановленій законом процедурі, тобто їх діяльність не повинна виходити за межі, чітко встановлені Кодексом про адміністративні правопорушення чи інші нормативно-правові акти, що регулюють їх діяльність; 2) діяльність юрисдикційних та неюрисдикційних органів пов'язана із вирішенням відповідного публічно-правового спору; 3) діяльність органів здійснюється у відповідній, чітко встановленій процедурі; 4) ці органи мають право застосовувати до порушників відповідні засоби державного примусу. Різниця полягає у межах застосування відповідних видів стягнень, наприклад у працівників поліції вони більші, ніж у адміністративних комісій тощо; 5) діяльність цих органів спрямована на врегулювання суспільних відносин та відновлення встановленого порядку державного управління.

Суд як єдиний суб'єкт юрисдикційної діяльності має досить значну перевагу щодо неюрисдикційних органів та певні особливості, а саме: 1) суд – остання ланка серед передбачених у Кодексі України про адміністративні правопорушення, рішення якого є загальнообов'язковими для виконання всіма державними органами та окремими громадянами й поширюються на всю територію України; 2) рішення неюрисдикційних органів можуть бути оскаржені до суду, а отже суд вправі здійснювати перегляд прийнятих неюрисдикційними органами рішень, скасовувати їх та виносити власне рішення; 3) до компетенції суду щодо здійснення розгляду справ про адміністративні правопорушення, на відміну від інших юрисдикційних органів, належить виключне право суду на вирішення певної категорії справ. Тобто Кодексом України про адміністративні правопорушення встановлюється виключна компетенція суду; 4) суд має право застосовувати всі передбачені заходи адміністративного впливу на правопорушників. Із цього проводу досить вдало висловився А. А. Пилипенко, зазначивши, що суди під час вирішення спорів мають право застосовувати заходи юридичної відповідальності різної правової природи, зокрема адміністративної, органи ж виконавчої влади застосовують лише заходи адміністративної, а щодо своїх працівників – також дисциплінарної відповідальності [8, с. 27].

І наостанок хочемо навести позицію, що характеризує співвідношення юрисдикційної діяльності органів виконавчої влади та адміністративної юстиції, а саме що адміністративній юстиції (судовій владі) властиві дві

складові: 1) юрисдикційні повноваження реалізуються судами (зокрема й спеціалізованими), тобто виключно спеціально уповноваженими державними установами; 2) ці органи повинні мати повноваження на вирішення певних категорій спорів. Маючи спільні із судовою владою ознаки, головна з яких – здійснення правосуддя, суди різняться за місцем у системі органів державної влади, характером владних рішень тощо [105].

Таким чином, суд посідає досить важливе місце у системі юрисдикційних органів у державі щодо здійснення розгляду справ про адміністративні правопорушення. Він є вищою інстанцією, що здійснює розгляд справ про адміністративні правопорушення. Рішення суду є остаточними та підлягають виконанню всіма органами, посадовими особами, адже є певним підсумком всього провадження у справі. Суд вирішує справи про адміністративне правопорушення, застосовує до правопорушників усіх передбачених Кодексом про адміністративні правопорушення заходів державного примусу. Рішення можуть бути скасовані лише у разі перегляду справи у вищій судовій інстанції – апеляції чи касації, що значно посилює авторитет судового рішення.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СУДОМ СПРАВ ПРО ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ

2.1. Справи про порушення митних правил, що входять до адміністративної юрисдикції суду

Конституцією України проголошено право кожного на захист своїх прав, свобод та законних інтересів у суді, а також на оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб [1]. Не є винятком і правовідносини, якими порушуються встановлені державою митні правила. Кодексом про адміністративні правопорушення та Митним кодексом передбачено низку діянь, які визнаються українським законодавством адміністративно карними. Цими актами встановлюються конкретні правопорушення, за вчинення яких на особу накладаються передбачені заходи державно-адміністративного примусу.

Окремі аспекти провадження у справах про адміністративні правопорушення розглядали у своїх працях такі українські вчені, як В. Б. Авер'янов, Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, С. С. Гнатюк, І. П. Голосніченко, С. М. Гусаров, Е. Ф. Демський, Є. В. Додін, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, О. І. Остапенко, які внесли значний вклад у розвиток адміністративного процесуального права.

Перш ніж перейти до безпосереднього розгляду справ про адміністративні правопорушення, необхідно дослідити поняття «провадження у справах про адміністративне правопорушення». Так, О. Якуба розглядає адміністративне провадження як урегульований законом послідовний процес підготування, розгляду, вирішення та реалізації справ про адміністративні правопорушення органами державного управління [106, с. 25]. У свою чергу, Н. Салищева стверджує, що потрібно розрізняти адміністративне провадження як процес застосування адміністративно-правових норм, як процес діяльності виконавчих і розпорядницьких органів [107, с. 152].

У науковій юридичній літературі провадження у справі про адміністративне правопорушення визначається як процесуальне правовідношення з приводу притягнення особи до адміністративної відповідальності й ототожнюється із системою адміністративно-

процесуальних норм, які регулюють діяльність певних суб'єктів щодо порушення та розгляду справ про адміністративні проступки.

Під провадженням у справах про адміністративні правопорушення В. К. Колпаков розуміє правовий інститут, у межах якого регулюються процесуальні адміністративно-деліктні відносини і забезпечується вирішення адміністративних справ, а також запобігання адміністративним правопорушенням [108, с. 295]. Здійснюючи загальну характеристику розгляду справ про адміністративні правопорушення, Р. Х. Гусейнов зазначає, що під адміністративно-юрисдикційним провадженням потрібно розуміти визначену законом процесуальну форму розгляду та вирішення уповноваженим суб'єктом індивідуальної справи, що стосується порушення встановлених правових норм, пов'язана із застосуванням адміністративного примусу та тягне обтяжливі для осіб, щодо яких таке провадження застосовується, наслідків морального, матеріального та іншого характеру, яких такі особи мають зазнати й фактично зазнають. До адміністративно-юрисдикційних проваджень автор відносить: провадження у справах про адміністративні правопорушення, дисциплінарні провадження, провадження за скаргами громадян, виконавче провадження [109, с. 369].

Інше досить розширене визначення поняття провадження у справах про адміністративні правопорушення подане у підручнику С. М. Алфьорова. Так, провадження про адміністративні правопорушення – це комплекс взаємозв'язаних та взаємообумовлених процесуальних дій, спрямованих на своєчасне, повне й об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності до законодавства, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності, які здійснюються спеціально уповноваженим органом або посадовою особою державних органів для охорони прав та законних інтересів громадян, охорони власності, виконання завдань з охорони громадського порядку і громадської безпеки [110, с. 115].

Розглядаючи поняття провадження у справах про адміністративне правопорушення, ми досить часто зустрічали і таке поняття, як адміністративно-деліктне провадження. Під адміністративно-деліктним провадженням С. О. Короєд розуміє різновид адміністративно-деліктної юрисдикції, що полягає у здійсненні проваджень у справах про адміністративні правопорушення (проступки). Це діяльність уповноважених суб'єктів щодо розгляду і вирішення справ про адміністративні проступки та прийняття передбачених законом рішень, які регламентуються

адміністративно-деліктно-процесуальними нормами й здійснюються в адміністративно-процесуальній формі [111, с. 80, 91].

Із цього приводу Я. В. Ващук зазначає, що адміністративно-деліктне провадження та провадження у справах про адміністративне правопорушення мають одну юридичну природу, але перші із них передусім відображають сутнісну (внутрішню) характеристику зазначеного феномену, а другі носять змістовий, формальний законодавчо оформлений характер. Науковець також наголошує, що між ними немає будь-яких суперечностей різного тлумачення, це дві сторони одного й того самого явища [112, с. 207].

Правове регулювання провадження у справах про адміністративні правопорушення закріплюється і на законодавчому рівні, а саме Кодексом України про адміністративні правопорушення. Так, відповідно до ст. 246 Кодексу визначено, що порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення в органах (посадовими особами), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, визначається цим кодексом та іншими законами України. Порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення в районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судах визначається КУпАП та іншими законами України. Цим самим кодексом визначається, що основними завданнями провадження в справах про адміністративні правопорушення є: своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності до закону, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності [93].

Іншим правовим актом, що закріплює певний порядок здійснення провадження у справі про адміністративні правопорушення, є Митний кодекс України, у ч. 2 ст. 486 якого визначено, що провадження у справі про порушення митних правил містить у собі виконання процесуальних дій, зазначених у ст. 508 цього кодексу, розгляд справи, винесення постанови та її перегляд у зв'язку з оскарженням (внесенням подання прокурора) [113].

Статтею 486 Митного кодексу України також визначено, що завданнями провадження у справах про порушення митних правил є своєчасне, всебічне, повне та об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її з дотриманням вимог закону, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню порушень митних правил, та запобігання таким правопорушенням. Провадження у справі про порушення митних правил передбачає виконання процесуальних дій,

зазначених у ст. 508 цього кодексу, розгляд справи, винесення постанови та її перегляд у зв'язку з оскарженням (внесенням подання прокурора) [113].

Розгляд будь-якого поняття потребує дослідження його основних ознак та особливостей. Так, С. М. Алфьоров основними особливостями провадження у справі про адміністративне правопорушення вважає те, що воно:

- виникає у зв'язку із вчиненням проступку та необхідністю проведення адміністративного розслідування;
- реалізується лише визначеним колом суб'єктів, особливе місце серед яких посідають органи виконавчої влади;
- процесуальні акти цього провадження мають певну специфіку;
- за допомогою цього провадження реалізуються норми адміністративної відповідальності;
- здійснюється, як правило, у позасудовому порядку;
- з усіх видів адміністративного процесу воно є найбільш подібним до юрисдикційних проваджень в інших галузях права (зокрема кримінально-процесуального) [110, с. 159].

У свою чергу, О. Л. Чернецький до особливостей провадження у справах про адміністративні правопорушення відносить:

- 1) урегульоване, як правило, правовими нормами, що сконцентровані в розділах IV та V КУпАП;
- 2) суспільні відносини, що виникають при цьому, регулюються адміністративно-процесуальними нормами;
- 3) має специфічні завдання, а саме: своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності до закону, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності (ст. 245 КпАП);
- 4) характеризується високим ступенем формалізації (крім завдань цього провадження чітко визначено: його принципи, вимоги до найважливіших процесуальних документів; права учасників провадження; строки та порядок розгляду справ; оскарження та опротестування постанов у справі; виконання постанови);
- 5) може бути звичайним, що передбачає складання протоколу, та спрощеним (протокол про правопорушення не складається, посадова особа, яка виявила правопорушення, приймає та виконує рішення про накладення і стягнення штрафу чи попередження на місці вчинення правопорушення);
- 6) передбачає можливість участі значної кількості суб'єктів [114, с. 72].

Охарактеризувавши основні особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення, доцільним вважаємо перехід до безпосереднього розгляду справ про порушення митних правил, які і є предметом розгляду дослідження. Під поняттям порушення митних правил чи правопорушення С. В. Петков розуміє протиправну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, що посягає на законодавчо закріплені митні норми та правила. При цьому суб'єктом митного правопорушення (порушення, проступку) можуть бути різні особи: фізична особа, юридична особа, посадова особа та державний орган або орган місцевого самоврядування [115, с. 111].

У юридичній літературі триває дискусія щодо характеру митних правопорушень. Аналізуючи правовий характер порушення митних правил, можна дійти висновку, що таке порушення досить часто супроводжується триваючими діями особи щодо їх вчинення, тобто особа продовжує безперервно вчиняти дії, що порушують норми закону впродовж тривалого проміжку часу. Вважаємо, що дослідження митних правопорушень у царині триваючих правопорушень є досить актуальним, адже нормами чинного Митного кодексу триваючими визнано досить значну кількість митних правопорушень. Важливість дослідження триваючих митних правопорушень пояснюється й тим, що досить часто під час безпосереднього розгляду справ про митні правопорушення судом неправильно здійснюється кваліфікація митних правопорушень, а саме триваючих. Поняття триваючого правопорушення містилося в листі Міністерства юстиції України від 17.07.2007 № 22-14-493, згідно з яким триваючими визнаються правопорушення, які, розпочавшись із будь-якої протиправної дії чи бездіяльності, здійснюються потім безперервно шляхом невиконання обов'язків. Початковим моментом такого діяння може бути активна дія чи бездіяльність, коли винна особа або не виконує конкретний покладений на неї обов'язок, або виконує його неповністю чи неналежним чином [116]. Зважаючи на відсутність у законодавстві чіткого визначення триваючого правопорушення, митні органи вимушені звертатися до судової практики, що формується під час розгляду скарг на постанови митних органів у справах про порушення митних правил, передбачених ст. 485 МК України. Зокрема, постановами судів за позовами посадових осіб неодноразово скасовувалися постанови митних органів України про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу за адміністративне правопорушення, передбачене ст. 485 МК України, на підставі п. 7 ст. 247 КУпАП, у зв'язку з тим, що зазначене правопорушення не є триваючим [116].

Митним кодексом України передбачено низку правопорушень, які є триваючими: наприклад, триваючим є порушення митних правил, передбачене ст. 469 МКУ «Неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчене, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем»; ст. 477 МКУ «Порушення встановленого законодавством порядку ввезення товарів на територію вільної митної зони, вивезення товарів за межі цієї території та/або встановленого законодавством порядку проведення операцій з товарами, поміщеними в режим вільної митної зони»; ст. 478 «Порушення порядку зберігання товарів на митних складах та здійснення операцій із цими товарами»; ст. 479 «Порушення порядку або строків розпорядження товарами, розміщеними у магазині безмитної торгівлі» тощо.

Суттєвим є дослідження процесуального закріплення як самих порушень митних правил, так і порядку їх розгляду та відповідальності за них. Почнемо із розгляду поняття порушення митних правил, що закріплене у чинному Митному кодексі. Так, Митним кодексом передбачено цілий розділ, присвячений відповідальності за порушення митних правил, – «Порушення митних правил та відповідальність за них». Відповідно до ст. 458 кодексу порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, яке становить протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений цим кодексом та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи цим кодексом чи іншими законами України і за які цим кодексом передбачено адміністративну відповідальність. Частиною 2 визначено, що адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим кодексом, настає у разі, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальної відповідальності [113]. Частиною 1 ст. 459 встановлено, що адміністративна відповідальність за порушення митних правил устанавлюється Митним кодексом України.

Адміністративна відповідальність за порушення митних правил – це галузевий вид адміністративної відповідальності, специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів (митних та судових) на певну категорію протиправних проявів (порушень митних правил), згідно з якою особи, які скоїли ці правопорушення, повинні дати відповідь за свої неправомірні дії та понести за це адміністративні

стягнення [117, с. 18]. Як вважає В. Ченцов, адміністративну відповідальність можна розглядати у вигляді ефективного інструменту припинення будь-яких правопорушень, зокрема й спрямованих проти митних правил, зняряддя попередження будь-якої протиправної поведінки. Особливість адміністративної відповідальності за порушення митних правил, на думку автора, відображається у тому, що вона міцно спирається на митне законодавство, яке забезпечує максимально корисне функціонування системи митної служби України [118, с. 264].

Сьогодні порушення митних правил є досить поширеним правовим явищем, що потребує негайного реагування з боку як центрального органу виконавчої влади, який забезпечує реалізацію податкової політики та політики у сфері державної митної справи, так і правоохоронних органів. Так, наприклад, у 2013 р. оперативниками Кіровоградської митниці зафіксовано 183 порушення митного законодавства на суму понад 20,3 млн. грн. Про кримінальні правопорушення за ознаками злочинів, передбачених ч. 1 ст. 358 (підроблення документів) та ст. 201 (контрабанда) Кримінального кодексу України, направлено 14 повідомлень до обласних правоохоронних органів. Митницею до суду передано 137 справ про порушення митних правил на загальну суму понад 8 млн. гривень. За результатами розгляду 107 справ застосовано конфіскацію товарів на суму 3,35 млн. грн. та накладено штрафні санкції на 2,5 млн. грн. Іншим прикладом є статистичні дані про діяльність Міндоходів (на сьогодні Державна фіскальна служба України) на 7 місяців 2013 року. Так, протягом січня-липня 2013 р. найпоширенішими є випадки незаконного переміщення через митний кордон продовольчих (більше 3,8 тис. випадків) і промислових товарів (більше 3,3 тис. випадків). Сума таких порушень становить відповідно понад 22,05 млн. та 118,76 млн. гривень. Також було виявлено 353 порушення при переміщенні через кордон транспортних засобів та 382 порушення при переміщенні валюти. Загальна сума цих порушень становить 25,84 млн. та 46,27 млн. грн. відповідно. Упродовж 7 місяців 2013 р. українськими судами було ухвалено рішення про конфіскацію безпосередніх предметів митних правопорушень на суму понад 126 млн. грн., накладено штрафів на суму понад 86 млн. грн. [119].

Також упродовж 2010 р. підрозділами Чопської митниці запроваджено 2915 справ про порушення митних правил на загальну суму понад 112 млн. гривень. За результатами розгляду адміністративних матеріалів митницею порушено 39 кримінальних справ, загальною вартістю майже 33 млн. грн. Практично в усіх випадках дізнання в кримінальних справах завершене, матеріали направлені за підслідністю для проведення досудового слідства. Крім того, правоохоронними органами передано до суду матеріали

9 кримінальних справ, з яких щодо п'ятох вже винесені обвинувачувані вироки. Відтак у дохід держави конфісковано предметів контрабанди на суму 1,255 млн. грн. [120].

Митним кодексом України визначено низку статей, за порушення яких настає адміністративна відповідальність. Так, наприклад, адміністративна відповідальність настає за порушення режиму зони митного контролю, неподання митному органу документів, необхідних для здійснення митного контролю, недекларування товарів транспортних засобів, перешкоджання посадовій особі митного органу в доступ до товарів, транспортних засобів та документів, дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю, тощо.

Як ми вже зазначали, одним із ключових органів, уповноважених на розгляд справ про адміністративні правопорушення, є суд. Досить важливим питанням є розмежування справ, які розглядають суди загальної юрисдикції та адміністративні суди. З приводу розмежування юрисдикції між судами слушною є позиція С. Демченка, який зазначає, що з теорії та практики останніх років переваги набуває точка зору, відповідно до якої головним критерієм розмежування судових юрисдикцій повинен бути не суб'єктний склад спору (наявність серед учасників останнього суб'єкта владних повноважень), а його предмет – зміст спірних правовідносин [121, с. 26].

За визначенням В. А. Туманова, суть адміністративного судочинства не відповідає усталеному значенню такого інституту в демократичних країнах, оскільки необхідно проводити розмежування захисту прав громадян у сфері адміністративних правовідносин від покарання дрібних правопорушників та накладення стягнень у судовому порядку [122, с. 16].

Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства до адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження [102]. Так, М. Смокович доходить висновку, що публічно-правовим спором за КАС є не будь-який публічно-правовий спір, а лише той, який впливає зі здійснення суб'єктом своїх владних управлінських функцій [123, с. 24]. Таким чином, законодавцем установлюється певне розмежування справ, що розглядаються адміністративними судами, тобто справ з приводу рішень, дій чи бездіяльності митних органів у справах про порушення митних правил та судів загальної юрисдикції, що розглядають саме митне правопорушення. Проте на практиці таке розмежування здійснюється не завжди правильно, про що свідчить численна кількість спорів, що виникають під час визначення

судової юрисдикції щодо вирішення справ з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності. Досить значну кількість справ, якими оскаржуються рішення суддів першої інстанції щодо питань про порушення митних правил, наводить Вищий адміністративний суд України у своїх узагальненнях практики розгляду справ за позовами фізичних осіб із приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності.

Прикладів практик суддів з приводу того, що судами неправильно здійснюється розмежування компетенції між судами загальної юрисдикції та адміністративними судами, є безліч. Так, Вищий адміністративний суд України зазначає, що Верховним Судом України у справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Прилуцький нафто налив» до Чернігівської митниці (постанова від 10.03.2009) предметом спору у справі визнано: визнання нечинним протоколу про порушення митних правил; визнання незаконними дій Чернігівської митниці щодо вилучення предмета правопорушення та зобов'язання Чернігівської митниці не вчиняти перешкод щодо переміщення через митний кордон України вилученого митниками вантажу. Закриваючи провадження у справі лише в частині спору щодо чинності протоколу про порушення митних правил, касаційний суд не врахував, що посадові особи Чернігівської митниці, складаючи протокол про порушення митних правил за ознаками ст. 483 Митного кодексу України, затримуючи вантаж, що є безпосереднім предметом порушення митних правил, та перешкоджаючи тим самим переміщенню цього вантажу через митний кордон України, виконували не звичайні управлінські функції, а вчиняли процесуальні дії у справі про порушення митних правил. Згідно із ч. 2 ст. 483 Митного кодексу України справа про порушення митних правил, передбачених ст. 483 цього кодексу, розглядається місцевим судом (суддею) за місцем розташування митного органу, посадові особи якого здійснювали провадження у ній. Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 17 КАС компетенція адміністративних судів не поширюється на публічно-правові справи про накладення адміністративних стягнень.

Таким чином, провадження у справах про порушення митних правил, за які передбачено адміністративну відповідальність, накладення адміністративних стягнень, оскарження постанов суду (судді) у справі про порушення митних правил здійснюються у порядку, передбаченому Митним кодексом України та КУпАП, і не належать до компетенції адміністративних судів [124].

Отже, потрібно окреслити певні критерії, за якими потрібно проводити розмежування компетенції судів загальної юрисдикції та адміністративних судів, зокрема:

1) адміністративні суди займаються процедурою розгляду уповноваженими органами справ про адміністративні правопорушення, в той час як суди загальної юрисдикції здійснюють притягнення правопорушників митних правил до відповідальності та накладення на них відповідних санкцій;
2) обов'язковим суб'єктом справ у адміністративному процесі є суб'єкт владних повноважень, який уповноважений на розгляд справ про митні правопорушення.

З огляду на вищенаведене при зверненні до суду потрібно чітко розмежовувати компетенцію суддів, які здійснюють розгляд справ про порушення митних правил, та суду, який уповноважений на розгляд дій суб'єктів з приводу здійснення процедури розгляду справ про порушення митних правил. Це є досить важливим, адже неправильне визначення підсудності та розгляд неуповноваженим судом справи є прямою підставою для скасування постанови чи рішення суду судом вищої інстанції та визнання такого рішення неправосудним. У таких випадках справа повертається на розгляд суду, уповноваженого на її здійснення, і розгляд справи починається заново, що значно затягує процес вирішення справи по суті.

2.2. Підготовка справ про порушення митних правил до судового розгляду

З огляду на значну актуальність виявлення та запобігання порушенням митних правил досить істотного значення набуває підготовка справ про порушення митних правил до судового розгляду. Це зумовлено тим, що уповноваженому представникові центрального органу виконавчої влади, який реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи та який безпосередньо виявив порушення митних правил, потрібно ретельно підготувати матеріали, якими буде обґрунтовуватися вина особи, що вчинила правопорушення. Окремого значення набуває підготовка справи про митні правопорушення у попередньому судовому засіданні, адже така підготовка є необхідною для правильного та об'єктивного вирішення справи по суті.

Питання щодо попереднього судового засідання у своїх працях розглядали такі науковці, як Р. О. Куйбіда, В. М. Кравчук, Г. Й. Ткач, А. Т. Комзюк, Н. О. Армаш, О. М. Бандурка, А. В. Басов та ін. Однак у

науковій літературі не було проведено детального дослідження цього етапу в його взаємозв'язку зі стадією підготовчого провадження в адміністративному процесі, недостатньо дослідженим є питання здійснення судового розгляду справ про порушення митних правил, участі представників центрального органу виконавчої влади, який реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи, у попередньому судовому засіданні та значення попереднього судового засідання в цілому.

Підготовка справ до судового розгляду існувала на різних етапах розвитку суспільства. Потрібно згадати Указ Петра I «Про стисле зображення процесів чи судових тяжб», відповідно до якого передбачався колегіальний розгляд справ, а також попереднє сповіщення відповідача про порушення справи і виклик його до суду; сторонам судового розгляду надавалося право заявляти клопотання та відповідні заяви [125]. Таким чином, ще з часів існування Російської імперії було зроблено перші спроби до здійснення колегіального розгляду справ та проведення попереднього судового засідання у справах, що підлягали розгляду в судах. Про перші підготовчі дії до розгляду різного роду справ зазначав у своїх працях і О. В. Шилов, зазначаючи, що разом із повісткою про виклик до суду надсилалися копії позову і всіх документів, що подав позивач до суду. Відповідач повинен був прибути в призначений час. У разі нез'явлення відповідача до суду з причини, яка вважалася поважною (тяжка хвороба його чи його близьких, смерть близького родича, стихійні явища тощо), суд залежно від обставин надавав розстрочку або вимагав прислати представника відповідача, а то й направляв до нього одного із членів суду разом із секретарем для отримання відзиву на позов. При направленні другої повістки відповідач попереджався, що в разі повторної неявки від буде оштрафований або суд почне розгляд справи без його участі за наданими позивачем доказами. Обов'язковість явки до суду була встановлена також і для позивача. Коли у призначений для відповідача час не з'являвся сам позивач, то суд накладав штраф на нього і визнавав відповідача вільним від поданого позову [126, с. 24,25].

Таким чином, можна дійти висновку, що підготовка справ до судового розгляду здійснювалася на всіх етапах суспільного життя, пов'язаного із розглядом справ по суті. Наші попередники розуміли всю важливість підготовчої стадії судового розгляду, адже від неї у більшості випадків залежав весь процес судового розгляду. І чим краще суддя та сторони процесу змогли налагодити правові відносини, що між ними виникали на стадії підготовки справи по суті, тим ефективніше та злагодженіше проходив увесь подальший процес розгляду справи по суті.

У науковій літературі про важливість підготовчої стадії судового розгляду йшлося давно. Зокрема, В. Котенко зазначав, що як центральна стадія адміністративного процесу судовий розгляд жодною мірою не зменшує значення стадії підготовчого провадження, без якої в судовому засіданні встановити істину та ухвалити справедливе рішення майже неможливо. На підготовчому провадженні вживаються заходи для всебічного та об'єктивного розгляду справи в одному судовому засіданні впродовж розумного строку. Автор вважає, що в адміністративних справах підготовче провадження є тим фундаментом, на якому розвивається подальше провадження у справі і який багато в чому зумовлює результат судового розгляду. Ефективність діяльності суду щодо розгляду й вирішення адміністративних справ та можливість максимального виконання завдань правосуддя значною мірою залежать від якості й ефективності підготовчого провадження [127, с. 53]. У свою чергу, В. І. Треушніков зазначає, що важливість підготовчої стадії судового розгляду полягає у тих завданнях, які ця стадія виконує. Так, після порушення справи суддя вирішує комплекс завдань (питань), спрямованих на забезпечення готовності контекстної справи до судового розгляду, зокрема визначає: 1) характер правовідносин, що спостерігаються між сторонами; 2) суб'єктний склад учасників процесу (у конкретній справі); 3) предмет доказування, тобто необхідність уточнити факти, якими сторони обґрунтовують свої вимоги та/або заперечення, а також інші обставини, що мають значення для справи; 4) коло доказів, необхідних для вирішення справи та забезпечення їх надання; 5) вирішення інших питань, обумовлених особливостями даної справи [128, с. 140-142].

Кожна стадія судового процесу покликана виконувати низку завдань, що на неї покладаються. Як зазначає В. Трушніков, завданнями підготовки справ до судового розгляду є: 1) уточнення кола обставин, якими сторони обґрунтовують свої вимоги і заперечення, а також інших обставин, що мають значення для вирішення справи; 2) з'ясування можливостей щодо припинення спору на стадії підготовчого провадження: внаслідок примирення сторін, визнання позову чи відмови від позову; 3) визначення можливих правових відносин між сторонами; встановлення кола доказів, необхідних для вирішення справи і забезпечення їх своєчасного одержання; 4) сприяння судом особам, які беруть участь у справі, у здійсненні їхніх процесуальних прав та обов'язків [129, с. 478]. На думку Г. О. Світличної, завдання стадії підготовки справи до судового розгляду полягають у визначенні: 1) предмета доказування; 2) кола необхідних доказів та способів забезпечення своєчасного формування доказового матеріалу; 3) складу учасників процесу, їхнього процесуального становища та способів

забезпечення своєчасної явки цих суб'єктів у судове засідання; 4) підготовчих дій, здійснення яких зумовлено специфікою процесуального регулювання деяких категорій справ [130, с. 10-11]. Дещо ширше поняття стадії підготовки справ до судового розгляду надає О. Якименко, який вважає, що до меж цієї стадії також віднесені призначення справи до судового розгляду, повідомлення та виклики [131, с. 41]. У свою чергу, вважаємо, що стадія підготовки справи до судового розгляду є досить важливою стадією судового процесу, адже в її межах вирішуються ті питання, які в подальшому забезпечують усебічне, об'єктивне, справедливе вирішення справи по суті. Крім того, метою попереднього судового засідання є можливість вирішення справи на стадії попереднього судового засідання, тобто вирішення справи по суті без проведення самого судового розгляду.

Визначаючи мету підготовчої стадії судового розгляду, Н. Л. Бондаренко зазначає, що після порушення справи суддя вирішує комплекс завдань (питань), спрямованих на забезпечення готовності конкретної справи до судового розгляду, зокрема визначає: 1) характер правовідносин, що спостерігаються між сторонами; 2) суб'єктний склад учасників правовідносин (у конкретній справі); 3) предмет доказування, тобто необхідність уточнити факти, якими сторони обґрунтовують свої вимоги та/або заперечення, а також інші обставини, що мають значення для справи; 4) коло доказів, необхідних для вирішення справи та забезпечення їх надання; 5) інші питання, обумовлені особливостями конкретної справи [132, с. 85].

Досить цікаву позицію щодо визначення основної мети підготовчої стадії судового розгляду подає Д.Д. Луспенник, який цю мету пов'язує із процедурою примирення сторін судового процесу. Автор зазначає, що здебільшого судді зазначену мету попереднього судового засідання виконують настільки обережно, ставлячи лише односкладні запитання (чи не відмовляється позивач від позову, чи визнає позов відповідач, чи не бажають сторони укласти мирову угоду, чи не передають сторони справу на розгляд третейського суду тощо) і не розкриваючи їх змісту, щоб у сторін не виникли будь-які підозри щодо їх об'єктивності, неупередженості чи небажання розглядати справу тощо, і вважають своїм обов'язком дотримуватися нейтралітету [133, с. 153].

Про значення врегулювання правового спору саме на підготовчому судовому засіданні зазначає і О. П. Іванченко, яка найбільш доцільними вбачає дії судді зі сприяння досудовому врегулюванню спору, примиренню сторін саме в ході попереднього судового засідання. Оскільки, по-перше, попереднє судове засідання за загальним правилом є обов'язковим для

кожної справи, за винятком випадків, передбачених ЦПК України, та проводиться суддею за участі сторін та інших осіб, які беруть участь у справі. По-друге, попереднім судовим засіданням по суті завершується стадія підготовки, а це означає, що сторони у справі одержали можливість ознайомитися з доказами та аргументами одна одної та оцінити свої шанси й імовірний результат справи. По-третє, у попередньому судовому засіданні справа не розглядається по суті, а це передбачає, хоча й незначною мірою, проте все ж меншу формальність, ніж повноцінне судове засідання.

Наведені обставини в сукупності з процесуальними діями судді та сторін спрямовані на забезпечення максимально сприятливих умов для врегулювання спору до судового розгляду, вичерпання правового конфлікту за згодою сторін [134, с. 2]. Дійсно, у ході розгляду справ, наприклад у цивільному процесі, вирішення питання щодо подальшого розгляду справи на стадії підготовки справи до судового розгляду є можливим, адже на цій стадії можливе примирення сторін, а отже і закінчення справи.

Підготовка справи до судового розгляду – обов'язкова стадія судового процесу. Проте в юридичній літературі точиться дискусія щодо її віднесення до самостійної стадії судового процесу. Так, М. С. Шакарян вважає, що підготовка справи до судового розгляду не є самостійною процесуальною стадією, оскільки сукупність процесуальних дій, що характерні для неї, незначна за обсягом, і остання не носить завершального характеру, тобто провадження у справі не може бути завершене на етапі підготовки [135, с. 26]. Подібної позиції дотримується і Н. Л. Бондаренко-Зелінська, яка вважає, що попереднє судове засідання не може мати самостійної процесуальної мети, оскільки є всього лише процесуальною формою стадії підготовки справи до судового розгляду. Свою позицію вона аргументує тим, що врегулювання спору до судового розгляду є складовою завданням стадії підготовки – сприяння примиренню сторін. Причому завданням, що стоїть перед судом на стадії підготовки, є сприяння врегулюванню спору до судового розгляду, а не з'ясування можливості такого. Якби воно було метою, то вся діяльність учасників процесу була б спрямована не на створення умов для правильного та своєчасного розгляду і вирішення справи, а лише на з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду [136, с. 97].

Подібні думки висловлюють Г. О. Світлична та П.В. Логінов, які, розглядаючи та характеризуючи основні ознаки підготовчої стадії судового процесу, вважають її його окремою стадією. Автори наполягають, що ознаками, які характеризують підготовчу стадію як окрему стадію судового процесу, є такі: 1) наявність специфічної процесуальної мети, завдань, що

стоять перед судом під час її здійснення; 2) особливість правового статусу учасників процесу; 3) спеціальне процесуальне оформлення проміжних результатів відповідними процесуальними актами – документами; 4) особливість закріплення кінцевих матеріально-правових результатів (прийнятих рішень); 5) специфіка прояву принципів на цій стадії [130, с. 10-11; 138, с. 9].

Ми підтримуємо думку, що стадія підготовки справи до судового розгляду є окремою стадією судового процесу. У межах підготовки справи до судового розгляду актуальним є визначення мети та значення попереднього судового засідання. Потрібно зазначити, що підготовка справи до судового розгляду є широким та більш загальним поняттям, в той час як попереднє судове засідання характеризує окрему частину підготовки справи до судового розгляду. Тобто підготовка справи до судового розгляду є більш широким поняттям та охоплює проведення попереднього судового засідання.

Попереднє судове засідання – це судове засідання, що відбувається в межах підготовчого провадження, метою якого є вжиття заходів для всебічного та об'єктивного розгляду й вирішення справи в одному судовому засіданні впродовж розумного строку.

Як зазначає С. І. Чернооченко, попереднє судове засідання є важливим насамперед для складних справ, під час виникнення труднощів із визначенням предмета доказування в справі, для контролю суду над обсягом доказів, вирішення питання про витребування доказів [139, с. 238]. Проте ми дещо не погоджуємося з таким твердженням і вважаємо, що попереднє судове засідання має бути проведене у кримінальних, цивільних, господарських справах, справах про адміністративні правопорушення тощо. Це пояснюється низкою факторів, серед яких важливе місце займає визначення предмета доказування, про що йтиметься нижче.

Про значення попереднього судового засідання в юридичній літературі поширюються різні думки. Так, наприклад, В. М. Шерстюк зазначає, що попереднє судове засідання проводиться суддею для підбиття підсумків роботи суду та осіб, які беруть участь у справі, у стадії підготовки справи, для вирішення питання про готовність справи та можливість призначення її до судового розгляду, а також для процесуального закріплення дій сторін у цій фазі процесу [140, с. 62]. Подібну думку висловлює і А. Кузнецов, зазначаючи, що метою попереднього засідання є з'ясування суті спору до судового засідання та надання сторонам можливості взаємно оцінити свої позиції у спорі й наявні докази та, виходячи з цього, врегулювати свої розбіжності, мінаючи судову процедуру [141, с. 33-51]. Ми погоджуємося із вищенаведеними позиціями та вважаємо, що кожна із них заслуговує на

увагу, адже у межах попереднього судового засідання вирішується низка досить важливих питань, у подальшому необхідних для вирішення справи по суті, найбільш оптимального, ефективного та оперативного проведення судового розгляду. Необхідно зазначити, що попереднє судове засідання є кінцевою стадією підготовчої стадії до судового розгляду, коли визначається коло доказів, які мають бути досліджені у судовому засіданні, коло питань, що потрібно вирішити у судовому засіданні, тощо.

Ґрунтовною у цьому контексті вважаємо позицію С. І. Чернооченка, що для врегулювання спору до судового розгляду суд уточнює позовні вимоги або заперечення проти позову; вирішує питання про склад осіб, які братимуть участь у справі; визначає факти, необхідно встановити для вирішення спору, які з них визнаються кожною стороною, а які підлягають доказуванню; з'ясовує, якими доказами кожна сторона обґрунтовуватиме свої докази чи заперечення щодо невизнаних обставин та встановлює строки їх подання; за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, вирішує питання про витребування доказів та виклик свідків, про проведення експертизи, залучення до участі у справі спеціаліста, перекладача, особи, яка надає правову допомогу, або про судові доручення щодо збирання доказів; у невідкладних випадках проводить огляд на місці, огляд письмових і речових доказів; за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, вирішує питання про вжиття заходів щодо забезпечення позову; вчиняє інші дії, необхідні для підготовки справи до судового розгляду; визначає час і місце судового розгляду [139, с. 341].

У ст. 278 КУпАП визначено питання, які необхідно вирішити під час підготовки: чи належить до компетенції органу, посадової особи розгляд даної справи; чи правильно складено протокол та інші матеріали справи; чи сповіщено осіб, які беруть участь у розгляді справи, про час і місце її розгляду; чи витребувано необхідні додаткові матеріали; чи підлягають задоволенню клопотання особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілого, їх законних представників та адвоката.

Характерною особливістю справ про митні правопорушення є те, що у разі встановлення неповноти матеріалів, поданих до розгляду, мають бути витребувані додаткові відомості та матеріали або справу повернуто за місцем складання протоколу чи інших матеріалів для усунення недоліків.

З огляду на мету та завдання під час здійснення попереднього судового засідання у справах про порушення митних правил потрібно вирішити такі питання:

1) визначити характер спірних правовідносин та законодавства, що підлягає застосуванню до цих правовідносин, обставин, що мають значення

для правильного розгляду справи. Правильне використання норм матеріального і процесуального права дозволяє реалізувати низку основних принципів судочинства;

2) вирішити питання про склад осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників арбітражного процесу. Положення процесуального законодавства в реалізації зазначеного завдання передбачають, що під час підготовки справи до судового розгляду вирішується питання про виклик на судові засідання експертів, свідків, залучення перекладача;

3) суд вирішує питання про надання та забезпечення необхідних доказів, призначення експертизи, необхідності огляду на місці письмових і речових доказів, а також вживає заходів до надання сторонами доказів тощо;

4) суд вирішує питання про можливість розгляду справи, перенесення чи відкладення її розгляду на інший час, про що виносить мотивовану ухвалу тощо.

Узагальнюючи позиції вчених щодо поняття, мети та основних характеристик стадії попереднього судового засідання, можемо визначити такі основні його риси: 1) здійснюється суддею одноособово; 2) є самостійною стадією судового процесу; 3) призначається у тому разі, якщо у цьому є необхідність. Тобто стадія попереднього судового розгляду може як призначатися у конкретній судовій справі, так і не призначатися, що зумовлюється необхідністю вирішення тих питань, які сприятимуть подальшому здійсненні судового розгляду; 4) попереднє судове засідання здійснюється за участі сторін та інших осіб, які беруть участь у справі; 5) у попередньому судовому засіданні вирішується питання щодо з'ясування обставин, що перешкоджають розгляду справи по суті, та кола осіб, які братимуть участь у справі, предмета доказування; 6) метою попереднього судового розгляду є забезпечення правильного та швидкого вирішення справи й ухвалення законного та обґрунтованого судового рішення.

Перейдемо до безпосереднього розгляду підготовки справ про митні правопорушення до судового розгляду. Підготовка справи до судового розгляду у справі про митне правопорушення здійснюється суддею, який відкрив у ній провадження. Тобто з наведеної позиції бачимо, що суддя, який відкрив провадження у справі, є правомочним на здійснення дій щодо підготовки справ до судового розгляду, що, у свою чергу, передбачає здійснення підготовчого судового засідання у відповідній справі. Такий порядок є найбільш оптимальним та економним у ході підготовки справи до судового розгляду.

Досить важливим питанням сьогодні залишається питання визначення поняття розумного строку, яке не закріплено ані в Кодексі про

адміністративні правопорушення, ані в будь-якому іншому нормативно-правовому акті. Крім того, поняття «розумний строк розгляду справ» не має чіткого визначення як у міжнародному, так і в національному законодавстві [142, с. 67]. Узагалі поняття «розумний строк» є оцінним і залежить від досить великої кількості факторів.

Спробуємо дослідити це поняття. Найчастіше термін «розумний строк» застосовується у міжнародно-правових актах, наприклад за відсутності всіх інших варіантів. Про це зазначено у практиці Європейського суду з прав людини, а саме в рішенні у справі Броуган та проти Сполученого Королівства від 29 листопада 1988 р. Так, Європейський суд роз'яснив: часовий проміжок, що розуміють під терміном «негайно», є більш коротким, ніж часовий проміжок, що визначається термінами «без зволікань» та «упродовж розумного строку» [143].

У національному законодавстві поняття розумного строку також визначають як оцінне, воно застосовується у різних нормативно-правових актах. Так, наприклад, чинним Кримінальним процесуальним кодексом передбачено, що розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені цим кодексом строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень (ч. 1 ст. 28 КПК України). Цивільним кодексом, а саме ч. 1 ст. 157 ЦПК, встановлено, що суд розглядає справи впродовж розумного строку, але не більше двох місяців від дня відкриття провадження у справі, а справи про поновлення на роботі, про стягнення аліментів – одного місяця. Тобто суддя сам, на власний розсуд, урахуваючи конкретні обставини справи, вирішує питання про строки розгляду справи, але максимальний строк не повинен перевищувати двох місяців від дня відкриття провадження [144, с. 477].

Про оцінний характер поняття «розумний строк» зазначено й у Рішенні Конституційного Суду України № 1-12/2003 від 30.01.2003 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 3 ст. 120, ч. 6 ст. 234, ч. 3 ст. 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора). У цьому рішенні поняття «розумний строк досудового слідства» є оцінним, тобто таким, що визначається у кожному конкретному випадку з огляду на сукупність усіх обставин вчинення і розслідування злочину (злочинів). Визначення розумного строку досудового слідства залежить від багатьох факторів, включаючи обсяг і складність справи, кількість слідчих дій, число потерпілих

та свідків, необхідність проведення експертиз та одержання висновків тощо [145]. Таким чином, у цих нормативно-правових актах визначення розумного строку обмежено відповідними строками, проте і це не дає чіткого визначення досліджуваного поняття.

Щодо поняття розумного строку та факторів, що впливають на його тривалість, у юридичній літературі поширилася думка, відповідно до якої встановлюються критерії для визначення розумності часу вирішення конкретної справи. Як зазначають В. В. Комаров та Н. Ю. Сакара, факторами, що впливають на тривалість розумного строку, можуть бути: 1) складність справи, тобто обставини та факти, що ґрунтуються на праві (законі) і тягнуть певні юридичні наслідки; 2) поведінка заявника; 3) поведінка державних органів; 4) перевантаження судової системи; 5) значущість для заявника питання, що перебуває на розгляді суду, або особливе становище сторони у процесі [146, с. 30].

Європейський суд із прав людини виходить із того, що розумність тривалості судового провадження необхідно оцінювати у світлі обставин конкретної справи та з урахуванням критеріїв, вироблених судом [146, с. 30].

Розглянемо детально питання, що вирішуються під час здійснення попереднього судового засідання у підготовці справ про митні правопорушення до судового розгляду.

У ході підготовки справи до судового розгляду суддя викликає сторони та (або) представників сторін – учасників справи про митні правопорушення і проводить з ними співбесіду для з'ясування обставин, що стосуються суті заявлених вимог і заперечень. Крім того, потрібно зазначити, що виклик сторін повинен бути в усіх справах про порушення митних правил незалежно від їх складності. За загальними правилами засідання проводиться з обов'язковим повідомленням сторін та інших зацікавлених осіб про час і місце його проведення. У разі неявки належним чином повідомлених сторін митного правопорушення, інших зацікавлених осіб, які можуть бути залучені до участі у справі, засідання може проводитися за їх відсутності. Проте потрібно враховувати, чи належним чином повідомлені сторони про час та місце проведення попереднього судового засідання. З цього приводу досить вдало висловлюється С. А. Ширіна: незважаючи на необхідність обов'язкового повідомлення порушника про час і місце розгляду справи, виникає питання про можливість розгляду справи за відсутності порушника, якого не було доставлено до суду та не було належним чином повідомлено про час і місце розгляду справи про адміністративне правопорушення, з різних підстав [147].

Ми погоджуємося із тим, що проблема відсутності особи під час судового засідання є досить актуальною, адже цим порушується основне право особи на судовий захист, на правову допомогу, на допомогу фахівця у галузі права, адвоката тощо. У подальшому в самому судовому засіданні особа позбавляється можливості висловити свою думку з приводу того чи іншого правопорушення, надати власні докази, пояснення, а отже і захистити себе. У свою чергу, В. Г. Перепелюк пропонує вирішити проблему можливості розгляду судової справи щодо особи, місце проживання якої невідоме, шляхом розгляду справи після надходження повістки з підписом службової особи домоуправління останнього відомого місця перебування порушника про те, що вручити повістку адресатові не можна через його відсутність [148, с. 204]. Однак вважаємо, що така думка науковця не є досить вдалою, адже це створює багато проблемних питань, які потрібно буде вирішити, а саме: на кого покладатиметься обов'язок з підписання службовою особою домоуправління останнього відомого місця проживання боржника, в які терміни, яким чином це можна буде підтвердити у судовому засіданні. Іншим питанням є те, хто є правомочним на підпис судової повістки, якщо особа не має постійної реєстрації та постійного місця проживання, а також у разі, якщо за місцем постійного місця проживання органи домоуправління не створені.

У свою чергу, П. І. Пархоменко пропонує здійснювати повідомлення правопорушника за адресою місця проживання, зареєстрованою у встановленому законом порядку, та закріпити на законодавчому рівні положення, що у разі відсутності правопорушника за такою адресою вважати, що судові повідомлення здійснено належним чином. Обов'язок подання інформації про місце проживання правопорушника, зареєстроване у встановленому законом порядку, необхідно покласти на орган (посадову особу), який складає протокол про адміністративне правопорушення. В такому разі, як вважає автор, особа буде належним чином повідомлена про час та місце розгляду справи, її право на справедливий судовий розгляд порушено не буде, що відповідає ст. 268 КУпАП і позиції Європейського суду з прав людини, висловленій у його рішенні від 11.04.2011 у справі «Жук проти України» (пункт 25), де зазначено, що суди, розглядаючи справи без участі учасників процесу, повинні пересвідчитися, що їм вчасно повідомлено про дату і час розгляду справи, тобто що їхнє право бути присутніми під час судового розгляду не було порушено [149, с. 177].

У юридичній літературі відомі приклади, коли суд за наявності відповідних обставин та з власної ініціативи може перенести чи відкласти розгляд справи про митне правопорушення на інший час, про що виносить

мотивовану ухвалу. Підстави для перенесення та відкладення розгляду судом справи про адміністративне правопорушення є практично ідентичними, а тому ми розглядатимемо їх у сукупності. До підстав для перенесення попереднього судового засідання в юридичній літературі часто відносять такі обставини: неявка відповідача та неподання ним доказів, що обґрунтовують його позицію; неявка позивача і відсутність у справі повідомлення позивача про місце і час проведення попереднього судового засідання; відсутність відомостей про юридичну адресу відповідача; неподання відзиву на позов у строк, тобто до початку підготовки; недостатня готовність сторін до розкриття доказів, зокрема внаслідок таких обставин, як відсутність належного повідомлення відповідача, неподання відповідачем доказів, що обґрунтовують заперечення, подання у попереднє судове засідання нових доказів, клопотання сторони про витребування доказів у інших осіб; клопотання сторін про витребування доказів у інших осіб, зокрема у позивача; необхідність уточнення вимог або заперечень сторін, клопотання відповідача про перенесення попереднього судового засідання у зв'язку з неотриманням від позивача копій документів, що додаються до позовної заяви, і необхідністю ознайомлення з матеріалами справи, клопотання сторони через телеграму або канцелярію суду про відкладення судового засідання у зв'язку з хворобою представника; клопотання позивача і відповідача про перенесення попереднього судового засідання для оформлення мирової угоди.

Причини перенесення судом попереднього розгляду справи, на нашу думку, є виправданими, оскільки основною метою попереднього судового засідання є з'ясування всіх обставин справи, які є необхідними для подальшого вирішення справи по суті. У разі не вирішення судом тих питань, які повинні бути вирішені на цій стадії, втрачається основна роль попереднього судового засідання, а отже ставиться під загрозу об'єктивність і неупередженість вирішення справи про митне правопорушення безпосередньо на стадії розгляду справи по суті та прийняття об'єктивного рішення. Крім того, збільшується ймовірність неправильного розгляду справи про адміністративне правопорушення і затягування термінів його розгляду.

У попередньому судовому засіданні кожна особа, яка бере участь у справі, повинна розкрити докази, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, перед іншими особами, які беруть участь у справі, до початку судового засідання.

Винесенням ухвали про призначення справи до судового розгляду завершується підготовка справи до судового розгляду. Якщо в попередньому

судовому засіданні присутні особи, які беруть участь у справі, і вони не заперечують продовження розгляду справи в судовому засіданні арбітражного суду першої інстанції, суд завершує попереднє засідання та відкриває судове засідання в першій інстанції, за винятком випадків, якщо відповідно до цього кодексу потрібним є колегіальний розгляд даної справи.

На цьому закінчується стадія підготовки справи до судового розгляду й починається наступна стадія – безпосередній розгляд справи по суті, про що йтиметься далі.

2.3. Порядок розгляду судом справ про порушення митних правил

Наступною стадією розгляду справ про порушення митних правил є стадія судового розгляду справ – центральна, найбільш об'ємна та визначальна під час здійснення безпосереднього розгляду справи по суті. У межах цієї стадії досліджуються докази та встановлюється винність чи невинуватість особи у вчиненні митного правопорушення. Характерною особливістю стадії розгляду справи про митне правопорушення є те, що у межах цієї стадії до винної особи застосовуються заходи адміністративного примусу, передбачені за той чи інший вид порушення митних правил.

Питанню провадження у справах про адміністративні правопорушення приділяли увагу такі вчені-адміністративісти, як Ю. П. Битяк, І. П. Голосніченко, Є. В. Додін, С. В. Ківалов, Л. В. Коваль, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, В. Е. Лук'янець та багато інших. Деякі аспекти провадження у справах про адміністративні правопорушення у своїх працях досліджували Ю. С. Коллер, М. О. Ктіторов, Р. І. Михайлов, М. Р. Сиротяк, Р. В. Синельник та ін. Окремим питанням притягнення до адміністративної відповідальності та розгляду справ про порушення митних правил присвятили свої роботи такі вітчизняні науковці та практичні працівники, як Ю. М. Дьомін, С. В. Ківалов, С. В. Кувакін, А. І. Педешко, Д. В. Приймаченко та інші. Проте питання щодо судового розгляду адміністративних справ про порушення митних правил майже не досліджувалися.

Стадія судового розгляду справ про адміністративні правопорушення є центральною та ключовою, включаючи розгляд справи по суті, досягнення мети та завдання судового розгляду справи. Саме на цій стадії учасники судового процесу висловлюють свої докази та міркування щодо вчинення певного правопорушення, суд досліджує й оцінює докази, встановлює фактичні обставини справи, визначає права та обов'язки сторін і, як правило, ухвалює рішення іменем України. Саме на цій стадії вирішуються

найважливіші завдання провадження, а саме встановлюються винні особи, забезпечується правильне застосування законодавства з тим, щоб до кожного правопорушника були застосовані справедливі заходи адміністративного впливу.

Пропонуємо здійснити поступовий розгляд стадії судового розгляду справи про митне правопорушення. Так, після здійснення підготовчої частини судового засідання, коли суддя ухвалив рішення про прийняття справи до судового розгляду, починається наступна стадія судового процесу – судовий розгляд справи. Справи про порушення митних правил розглядаються із дотриманням процедури, встановленої ст. 279 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Відповідно до цієї статті розгляд справи про адміністративне правопорушення починається із оголошення складу колегіального органу або представлення посадової особи, яка розглядає цю справу [93]. Чинним законодавством встановлено, що справа про порушення митних правил розглядається суддею одноособово. В юридичній літературі визначено, що одноособовий розгляд справ – це розгляд справ суддею одноособово в суді першої інстанції, який діє від імені суду [150, с. 245]. Проте у наукових колах точиться досить активна дискусія щодо поєднання одноособовості та колегіальності під час здійснення розгляду судом справ. Так, наприклад, А. Ф. Коні зазначав, що одноособово суддя взагалі не повинен володіти правом призначати покарання, пов'язане із позбавленням людини волі, оскільки у разі несправедливості такого покарання вже неможливо виправити вчинене ним зло. «Арешт є вилученням з життя, поповнити яке не здатна ніяка сила людська. Давати таке безповоротне невинуватне покарання свавілля одного судді не можна. Розпоряджання ним може бути надане лише суду колегіальному, але ніяк не одному судді» [151, с. 19].

Ми погоджуємося із тим, що потрібно поєднувати колегіальний та одноособовий розгляди справ суддею, адже такий розгляд є більш демократичним. Проте у справах про порушення митних правил, за які передбачено накладення певного виду адміністративного стягнення, вважаємо, що розгляд справи суддею одноособово є доречним. Це пояснюється такими причинами: справи про адміністративні правопорушення не є суспільно небезпечними, а тому не становлять загрози життю та здоров'ю людини, громадській безпеці тощо. По-друге, розгляд справ про порушення митних правил, які передбачені у Митному кодексі України, хоча й вимагає від судді особливої обачності, розсудливості та поміркованості під час винесення рішення, проте це не завжди здійснюється. Тобто ці категорії справ є відносно простими та малозначними, пов'язаними

часто із застосуванням штрафів, але ніяк не з позбавленням чи обмеженням волі. По-третє, процедура одноособового розгляду зазначених категорій справ не буде занадто затратною у фінансовому та часовому плані, тобто на одноособовий розгляд справи втрачатиметься менше часу та фінансових ресурсів. Таким чином, ми виправдовуємо позицію законодавця, що справи про порушення митних правил повинні розглядатися суддею одноособово.

У юридичній літературі вважається, що під час одноособового розгляду справи в суді першої інстанції у справах про адміністративні правопорушення, зокрема й митні, головуєчим є суддя, який розглядає справу. Головуючий керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності й порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками цивільного процесу їх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справ. На головуючого також покладається забезпечення порядку ведення судового засідання, здійснення інших дій, які є необхідними для забезпечення порядку судового засідання.

Так, суддя у призначеній для судового розгляду час відкриває судове засідання й оголошує, яка справа слухається. Секретар судового засідання оголошує, хто із учасників судового процесу, повідомлених про час та розгляд справи по суті, з'явився у судове засідання, встановлює їх особи, перевіряє документи, що підтверджують повноваження представників особи – правопорушника, визначає осіб, які не з'явились у судове засідання, з'ясовує причини неявки цих осіб у судове засідання, якщо вони були належним чином повідомлені про час та розгляд справи.

Після з'ясування учасників, які прибули у судове засідання на розгляд справи про митне правопорушення, суддя оголошує про повне фіксування судового процесу технічними засобами. Проте потрібно мати на увазі, що це правило може застосовуватися не завжди. Так, наприклад, за відсутності осіб, які мають бути присутніми під час судового розгляду справи про митне правопорушення, які належним чином повідомлені про час та місце розгляду справи та не прибули в судове засідання або коли суд визначив можливість розгляду справи без участі цих осіб, фіксування судового процесу не здійснюється. Із цього приводу існує Рішення Конституційного Суду України від 8 грудня 2011 р. № 16-рп/2011 за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Пріма-Сервіс» ЛТД щодо офіційного тлумачення положення п. 7 ч. 3 ст. 129 Конституції України та за конституційним поданням 54-ох народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 6 ст. 12, ч. 1 ст. 41 Кодексу адміністративного судочинства України, ч. 2 ст. 197

Цивільного процесуального кодексу України, за якими у разі неявки у судові засідання всіх осіб, які беруть участь у справі, чи в разі якщо розгляд справи здійснюється судом за відсутності осіб, які беруть участь у справі, фіксування судового процесу за допомогою звукозаписувального технічного засобу не здійснюється. У цьому рішенні суд зазначає, що в судових засіданнях, що проводяться за відсутності всіх учасників судового процесу (як через їх нез'явлення, так і у зв'язку з письмовою формою провадження) фактично відсутній предмет фіксації технічними засобами, згідно з п. 7 ч. 3 ст. 129 Конституції України [152].

Таким чином, Конституційним Судом України встановлено нову правову норму, відповідно до якої встановлюються винятки із загального правила про фіксування судового процесу технічними засобами.

Наступними діями головуєчого судді є оголошення складу суду, потерпілого, представника потерпілого, перекладача, експерта, спеціаліста, секретаря судового засідання, роз'яснення учасникам судового засідання їх прав та обов'язків, з'ясування, чи заявляють учасники судового процесу до кого-небудь відвід.

Кодекс України про адміністративні правопорушення та новий Митний кодекс України чітко визначають коло осіб, які беруть участь провадження у справах про порушення митних правил. Це особи, які притягаються до відповідальності за порушення митних правил; їхні представники (законні представники, що діють на підставі довіреності, доручення); захисники, свідки; експерти; перекладачі; поняті.

Особою, яка притягається до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, є особа, яка безпосереднього вчинила митне правопорушення та повинна понести передбачену законом адміністративну відповідальність. Під час здійснення судового розгляду справи про порушення митних правил у суді особа-правопорушник наділена досить значною кількістю прав, а саме: ознайомлюватися під час розгляду справи у суді з матеріалами справи, робити з них витяги, одержувати копії рішень, постанов та інших документів, що є у справі; брати участь у судових засіданнях; подавати докази, брати участь у їх дослідженні, заявляти клопотання та відводи; під час розгляду справи користуватися юридичною допомогою захисника; виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача; давати усні й письмові пояснення, подавати свої докази, міркування та заперечення; оскаржувати постанови митного органу, суду (судді); користуватись іншими правами, наданими їй законом.

Особиста участь у справі не позбавляє особу права мати у цій справі представника та (або) захисника, що може дати додаткові гарантії

забезпечення прав громадянина. На практиці справи про митні правопорушення у більшості випадків розглядаються суддею за присутності правопорушника, без його представника. Це обумовлено, насамперед тим, що митні правопорушення, за які передбачено адміністративну відповідальність, не є суспільно небезпечними, а санкції статей не передбачають покарання у вигляді обмеження чи позбавлення волі. Відтак у більшості випадків участь представника чи захисника є неактуальною. Проте під час здійснення розгляду судом таких справ не можна виключати його присутності, а тому у такому разі суд у судовому засіданні має повідомити йому про його права та обов'язки.

Відповідно до положень Митного кодексу України представниками осіб, які притягуються до відповідальності за порушення митних правил, та заінтересованих осіб можуть бути:

– законні представники: батьки, усиновителі, опікуни або піклувальники на підставі документів, що посвідчують їх повноваження, – у справах осіб, які є неповнолітніми, або осіб, які через свої фізичні або психічні вади не можуть самі здійснювати свої права у справах про порушення митних правил. Законні представники можуть доручити участь у справі іншій особі, обраній ними як представник;

– інші особи – на підставі нотаріально посвідченої довіреності. Громадяни можуть також посвідчити довіреність на участь у справі на підприємстві, де вони працюють, або в управлінні будинками, де вони проживають; військовослужбовці – у відповідній військовій частині; особи, які проживають у населених пунктах, де немає нотаріальних контор, – у виконавчому комітеті сільської, селищної, міської ради; особи, які перебувають на лікуванні, – у відповідному лікувальному закладі.

Митним кодексом також встановлено, що законні представники користуються під час участі у справі всіма правами, зазначеними у ст. 498 МК. Повноваження інших представників на участь у справі дають їм право на вчинення від імені осіб, яких вони представляють, усіх дій, зазначених у цій статті, крім передачі повноважень іншій особі (передоручення), оскарження постанови митного органу або суду (судді), одержання товарів або грошових сум у разі їх повернення [113].

Повноваження представника на вчинення кожної із зазначених дій повинні бути спеціально обумовлені у виданій йому довіреності. Проте законодавством встановлюється перелік випадків, згідно з якими представники не можуть представляти інтереси особи-правопорушника у судовому засіданні.

Так, не можуть бути представниками осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, та заінтересованих осіб: особи, які не досягли 18-річного віку; особи, над якими встановлено опіку, піклування; адвокати, які прийняли доручення про подання юридичної допомоги з порушенням правил, встановлених законодавством України про адвокатуру. Посадові особи митної служби України, а також судді, слідчі та прокурори не можуть бути представниками осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, та заінтересованих осіб, крім випадків, коли вони діють як батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники цих осіб (ч. 2 ст. 499 МК) [113].

Таким чином, у судовому засіданні суд зобов'язаний перевірити наявність обставин, що виключають участь представника особи, яка вчинила митне правопорушення, у подальшому розгляді справи.

На практиці під час розгляду судами загальної юрисдикції справ про порушення митних правил досить часто довіреності представників не перевіряються належним чином. І є питання участі захисника у судовому процесі. Відповідно до норм Митного кодексу України захисником є особа, яка в порядку, встановленому законом, уповноважена здійснювати захист прав і законних інтересів особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, а у разі необхідності – свідка, та надавати їм необхідну юридичну допомогу. Як захисники допускаються адвокати та інші фахівці у галузі права, які згідно із законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Захисниками можуть бути також близькі родичі особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, свідка, їх опікуни або піклувальники (ст. 500 МК) [113].

Важливим суб'єктом судового розгляду справи про порушення митних правил є представник органу доходів і зборів (на сьогодні це – центральний орган виконавчої влади, який реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи), правомочний представляти інтереси органу в ході розгляду митного правопорушення. Відповідно до ст. 501 Митного кодексу представник органу доходів і зборів, посадові особи якого здійснювали провадження у справі про порушення митних правил, підтримує позицію цього органу щодо притягнення до адміністративної відповідальності особи, яка вчинила правопорушення, під час розгляду зазначеної справи судом; здійснює свої повноваження в суді на підставі належно оформленої довіреності, виданої органом доходів і зборів [113]; також наділений комплексом прав у судовому процесі.

У разі участі під час розгляду справи інших учасників, а саме свідка, експерта, спеціаліста, перекладача, суд зобов'язаний пояснити їм їхні права та обов'язки, попередити про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих свідчень, переклад та за відмову експерта без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Окрім прав, учасники судового процесу наділені відповідними обов'язками. Так, наприклад, на учасників судового процесу покладається обов'язок звертатися до судді «Ваша честь»; іншими обов'язками є дотримання встановленого порядку судового засідання, беззаперечне виконання розпорядження головуючого, утримання від будь-яких дій, що свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил тощо. Згідно зі ст. 280 КУпАП у ході розгляду справи про порушення митних правил суд зобов'язаний установити всі елементи предмета доказування в цих справах, а саме: чи було вчинене порушення митних правил, у чому саме воно полягає (час, місце, спосіб та інші обставини), чи винна дана особа у його вчиненні, чи підлягає вона відповідальності за вчинене, чи є обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, чи заподіяно майнову шкоду, який її розмір, чи є підстави для передачі матеріалів для розгляду трудовим колективом за місцем роботи порушника та всі інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [93]. Під час розгляду як адміністративних, так і кримінальних справ про порушення митних правил і контрабанду судам необхідно користуватися, зокрема, визначеннями основних термінів і понять, що наведені у ст. 4 МК.

Дослідження доказів у справі здійснюється відповідно до вимог ст. 280 КУпАП, у якій визначаються обставини, що підлягають з'ясуванню під час розгляду справи про адміністративне правопорушення. Це входить до обов'язків органу (посадової особи), який повинен з'ясувати, чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна дана особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності. Обов'язково має бути встановлено, чи є обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, чи заподіяно майнову шкоду, чи є підстави для передачі матеріалів про правопорушення на розгляд громадської організації, трудового колективу, а також інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [93]. Розглянемо кожну з цих обставин детально.

Після роз'яснення учасникам їхніх прав та обов'язків суд переходить до заслуховування пояснень сторін судового процесу. На цій стадії особа, яка вчинила правопорушення, або її представник надає пояснення. Після цього суд встановлює порядок з'ясування обставин справи та дослідження доказів.

Докази тісно пов'язані із поняттям предмета доказування. Під предметом доказування у справах про адміністративні проступки Е. Б. Луперев розуміє діяльність уповноважених адміністративно-юрисдикційних органів і судів (суддів) для вирішення адміністративно-правових спорів, а також сторін спору чи учасників процесу у справі про адміністративний проступок чи інших зацікавлених у результаті справи осіб зі збирання, дослідження й оцінювання фактичних даних (відомостей про факти), що мають значення для вирішення адміністративної справи [153, с. 13].

Доказами у справі про митне правопорушення є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку суд з'ясовує зазначені обставини. Дані – це інформація (дані про факти), необхідна для висновку чи прийняття рішення у справі про митне правопорушення. Фактичні дані – це дані для якого-небудь рішення, висновку, що відображають дійсність, тобто ті відомості, одержані у порядку, встановленому Митним кодексом та Кодексом України про адміністративні правопорушення, про наявність чи відсутність фактів і обставин, що мають значення для вирішення справи про митне правопорушення. Такі дані повинні бути одержані у передбаченому порядку. Це означає, що доказами можуть бути лише фактичні дані, одержані внаслідок проведення слідчих (розшукових), негласних (розшукових) дій, які передбачені Митним кодексом та Кодексом України про адміністративні правопорушення, і в тому порядку, як це передбачено відповідною процесуальною дією.

Відповідно до Митного кодексу України, а саме ст. 495, такі дані встановлюються: 1) протоколом про порушення митних правил, протоколами процесуальних дій, додатками до зазначених протоколів; 2) поясненнями свідків; 3) поясненнями особи, яка притягується до відповідальності; 4) висновком експерта; 5) іншими документами (належним чином завіреними їх копіями або витягами з них) та інформацією, зокрема в електронному вигляді, а також товарами – безпосередніми предметами порушення митних правил, товарами зі спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортними засобами, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України [113].

Окрім наведених, до суду можуть бути подані й інші правові документи, які можуть визнаватися доказами. Наприклад, наказом Міністерства фінансів України від 31.05.2012 № 652 встановлено такі форми процесуальних документів у справах про порушення митних правил, як: протокол про

порушення митних правил; додаток до протоколу про порушення митних правил; протокол опитування; протокол про тимчасове вилучення товарів, транспортних засобів і документів; додаток до протоколу про тимчасове вилучення товарів, транспортних засобів і документів; протокол про митне обстеження; протокол про пред'явлення товарів, транспортних засобів і документів для впізнання; постанова про призначення експертизи; постанова про взяття проб і зразків; протокол про одержання проб і зразків для проведення експертизи; додаток до протоколу про одержання проб і зразків для проведення експертизи; постанова в справі про порушення митних правил [154].

Суд під час розгляду справи досліджує докази за своїм власним переконанням. Під дослідженням доказів судом ми розуміємо з'ясування значення інформації, що міститься у поданих сторонами доказах. Не менш важливою є перевірка судом поданих доказів, під якою потрібно розуміти визначення їх належності до справи, допустимості та достовірності. Оцінювання доказів означає діяльність, що приводить до переконання про допустимість, належність, достовірність доказів і достатність їх сукупності для встановлення обставин, що мають значення для справи. В ході оцінювання доказів керуються такими правилами:

1) свобода оцінювання (відсутність доказів із наперед встановленою силою);

2) проведення судом оцінювання на основі свого внутрішнього переконання, про що чітко передбачено на законодавчому рівні. Зокрема, Кодексом про адміністративні правопорушення передбачено, що орган (посадова особа) оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному та об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом та правосвідомістю (ст. 252 КУпАП);

3) досліджуються всі докази у взаємозв'язку, тобто здійснюється дослідження кожного окремого доказу у взаємозв'язку з іншими поданими сторонами доказами. З цього приводу потрібно згадати думку Ю. Кривицької, що конкретна подія і пов'язані з нею обставини, що підлягають обов'язковому з'ясуванню, є сукупністю фактів, що спостерігалися в реальній дійсності. Ці факти завжди конкретні, тому предмет доказування у визначеній справі є індивідуальним, як індивідуальними є особа, яка вчинила проступок, так і сам проступок. При цьому кожна зі згаданих «обставин» звичайно виражається не в одному конкретному факті, а в їх сукупності. Водночас наявність узагальненої схеми предмета доказування спрямовує діяльність зі встановлення таким чином,

щоб не допустити ані істотних прогалин картини проступку, ані захарашення її неістотними деталями [155, с. 2]. Таким чином, автор наголошує на комплексному дослідженні всіх поданих у судове засідання доказів з тим, що кожний факт має доказове значення у справі, а кожний доказ має бути дослідженим у сукупності з іншими;

4) суд під час оцінюванні доказів керується лише доказами, одержаними із першоджерел, а не із другорядних джерел;

5) суд під час дослідження та оцінювання доказів керується виключно чинним законодавством України і правосвідомістю;

6) суд особисто перевіряє докази та на основі власного переконання ґрунтує на них своє рішення у справі.

У ході розгляду судом доказів потрібно враховувати, що докази у справі можуть бути такими, що не потребують доказування, тобто загальновідомими. Із цього приводу вдало висловився Є. В. Додін, що на теорію адміністративного процесу може бути поширено висновки вчення із судового права про факти, що стосуються обставин справи і не потребують доказування. Частина з них кладеться в основу рішення без оцінювання. До таких фактів належать загальновідомі (які відомі широкому колу людей), преюдиціальні (рішення юрисдикційного органу, що набрало чинність), презюмовані (наявність чи відсутність яких вважається встановленою) [156, с. 24].

Досить важливим під час розгляду справ про митні правопорушення є встановлення всіх обставин вчинення правопорушення, а саме: часу, місця, способу вчинення правопорушення, особи правопорушника, віку правопорушника, його правового та соціального статусу, способу вчинення правопорушення тощо. Необхідним є встановлення можливості особи усвідомлювати свої дії та керуватися ними під час вчинення правопорушення.

Істотними є вирішення судом питання про наявність в особи, яка вчинила порушення митних правил, вини та злочинного умислу. Вина, як зазначає О. П. Шем'яков, – це психічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та суспільно небезпечних наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Таким чином, законодавчо визначено дві форми вини: умисел та необережність [157, с. 150]. Під час вчинення злочину, як вважає М. І. Бажанов, свідомістю особи охоплюються фактичні обставини, що характеризують об'єкт злочину, ознаки предмета, спеціального суб'єкта, об'єктивну сторону – характер вчинюваних дій (бездіяльності), а в матеріальних складах – і суспільно небезпечні наслідки (можливість їх настання). Щодо різних обставин інтелектуальне ставлення

суб'єкта може бути різним. Одні обставини можуть бути ним усвідомлені більш повно, інші – приблизно; одні відображаються у свідомості правильно, адекватно, інші – помилково [158, с. 186].

Так, у Кодексі про адміністративні правопорушення визначено, що адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала їх настання [93].

Умисел спостерігається у правопорушенні тоді, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала суспільно небезпечні чи суспільно шкідливі наслідки своєї дії, бажала або свідомо допускала виникнення цих наслідків. Зміст умислу виражається у тому, що особа усвідомлює суспільно негативні наслідки своєї діяльності, усвідомлює та бажає їх настання.

Непрямий умисел виявляється в тому разі, коли особа усвідомлює суспільно шкідливий чи суспільно-небезпечний характер свого діяння, передбачає негативні наслідки від свого діяння, проте не бажає їх, але усвідомлює можливість їх настання. Зміст непрямого умислу полягає в тому, що особа усвідомлює протиправний та суспільно небезпечний характер свого діяння, його шкідливі наслідки, не бажає, але свідомо припускає їх настання. При непрямому умислі правопорушник не хоче вчиняти правопорушення.

Підставою розмежування двох видів умислу є те, що при прямому умислі винна особа бажає настання суспільно небезпечних наслідків, а при непрямому – виявляє байдужість до таких наслідків, не бажає, але свідомо допускає їх настання [157, с. 130]. Таким чином, критерієм є вольовий момент, вольове ставлення до настання наслідків. У прямому умислі таке ставлення правопорушника виявляється у формі бажання, а при непрямому – у формі усвідомленого припущення їх настання.

Поділ умислу на прямий і непрямий має важливе практичне значення. Без установлення судом у митному правопорушенні прямого або непрямого умислу особи-правопорушника неможливо дійти висновку про наявність умисної вини такої особи.

Характеристика вчинення проступку з необережності міститься в ст. 11 КпАП: необережність – це така форма вини, за якої особа, яка вчинила правопорушення, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була й могла їх передбачити [93]. Необережність має два різновиди: протиправна самовпевненість і протиправна необачність. Протиправна самовпевненість – це вид необережної вини, відповідно до якого особа, яка вчинила проступок,

передбачала настання шкідливих наслідків діяння, але легковажно розраховувала на їх ненастання. Виділяють інтелектуальний і вольовий моменти необережності. Інтелектуальний момент протиправної самовпевненості виявляється в тому, що правопорушник передбачав можливість настання шкідливих наслідків дій або бездіяльності, а вольовий момент виражається у легковажному розрахунку на їх відвернення.

Протиправна необачність – це вид необережної вини, за якої особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, не передбачала настання шкідливих наслідків свого діяння, хоча повинна була та могла їх передбачити. Тобто особа повинна була передбачити суспільно негативні наслідки від вчиненого нею діяння (дії чи бездіяльності). Це зумовлено різними факторами, серед яких особливе місце посідає небажання особи використовувати свої розумові здібності для запобігання настанню негативних наслідків. Таким чином, під час розгляду судом справ про митні правопорушення суд обов'язково має враховувати ступінь вини особи у вчиненні правопорушення, а саме в якій формі воно вчинене.

Проте висловлюється думка, що на практиці досить складно за певних ситуацій довести наявність умислу в діях особи, яка порушує митні правила. Так, у листі Держмитслужби України від 21.09.2011 визначено проблемні питання, що найчастіше виникають у митних органів під час фіксації правопорушень і провадження у справах за ст. 355 МК України. Це складність збирання доказової бази щодо наявності в діях особи вини з умислу на заявлене в митних деклараціях неправдивих відомостей та подання митному органу документів з такими відомостями як підстави для звільнення від сплати податків і зборів або зменшення їх розміру. У переважній більшості таке правопорушення вчинюється внаслідок протиправної самовпевненості, недбалості, коли особа легковажно розраховує на відсутність поганих для неї наслідків або не вживає всіх передбачених законодавством заходів для недопущення протиправних дій [159].

Судом повинні також дослідитися та урахуватися причини й умови порушення митних правил. Проте не всі дослідники поділяють таку думку. Так, у Коментарях до Кодексу Російської Федерації про адміністративні правопорушення зазначено, що під час призначення покарання може враховуватися матеріальне становище особи. Підлягають доказуванню причини й умови здійснення адміністративного проступку для попередження правопорушень. Цей елемент не є обов'язковим, оскільки не впливає на долю особи, яка притягається до відповідальності [160, с. 166].

Не менш важливим є з'ясування суддею під час розгляду справи обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність. До обставин, що

пом'якшують відповідальність, належать: щире каяття винного; відвернення винним шкідливих наслідків правопорушення, добровільне відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди; вчинення правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання або за збігом тяжких особистих чи сімейних обставин; вчинення правопорушення неповнолітнім; вчинення правопорушення вагітною жінкою або жінкою, яка має дитину віком до одного року. Законами України може бути передбачено й інші обставини, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення, тобто законодавець надає невичерпний перелік таких обставин, що означає право суду визнати обставини вчинення митного правопорушення, які не визначені законом, проте характеризують заподіяне діяння як таке, що вчинене із пом'якшувальними обставинами. Як приклад можемо навести постанову Любомирського районного суду Волинської області № 3-9/11 від 13.01.2011, відповідно до якої суд визнав такі пом'якшувальні обставини вчинення митного правопорушення особою, яка, перетинаючи митний пост «Ягодин» Ягодинської митниці, не задекларувала за встановленою формою 16000 доларів США, які були в кишені одягненої на ній куртки й виявлені під час перерахунку задекларованої валюти. При накладенні стягнення на правопорушника суд урахував як пом'якшувальні обставини те, що ця особа вперше притягується до адміністративної відповідальності й щиро кається у вчиненому, має на утриманні непрацюючу дружину і двох неповнолітніх дітей, позитивно характеризується за місцем працевлаштування, а її середньомісячний заробіток, на який утримується вся сім'я, становить приблизно 2650 гривень. Необхідно також зауважити, що порушення митних правил вчинено з необережності через незнання українського законодавства [161].

Що стосується обставин, які обтяжують відповідальність за вчинене митне правопорушення, то їх перелік чітко визначений законом і є вичерпним. Це означає, що суд може визнати обтяжуючими лише ті обставини вчинення митного правопорушення, які прямо передбачені законом. До таких обставин належать: 1) продовження протиправної поведінки, незважаючи на вимогу уповноважених на те осіб припинити її; 2) повторне протягом року вчинення однорідного правопорушення, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню; вчинення правопорушення особою, яка раніше вчинила злочин; 3) втягнення неповнолітнього в правопорушення; 4) вчинення правопорушення групою осіб; 5) вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або за інших надзвичайних обставин; 6) вчинення правопорушення у стані сп'яніння.

Суттєвим питанням, яке має бути досліджене у судовому процесі, є питання заподіяння майнової шкоди митним правопорушенням.

Після дослідження всіх матеріалів та доказів, що були встановлені у судовому засіданні, суд переходить до судових дебатів, тобто до тієї частини судового розгляду справи про митне правопорушення, в якій кожна зі сторін має право підсумувати оголошене у судовому засіданні, проаналізувати досліджені докази, висловити та обґрунтувати свою думку з приводу вчиненого правопорушення. У судових дебатах особа-правопорушник, його захисник чи законний представник, прокурор можуть висловити думку про те, яким чином може бути вирішено справу, тобто на чью користь суд повинен оголосити рішення.

Судові дебати є досить важливими у судовому процесі, адже дозволяють як з боку захисту, так і з боку обвинувачення проаналізувати їх у сукупності. Про значення судових дебатів досить вдало висловився Е. М. Матвієнко, який зазначив, що вони впливають на формування внутрішнього переконання суддів. На стадії судових дебатів суб'єкти судового розгляду підбивають підсумки судового провадження, якісно та об'єктивно аналізують зібрані у справі докази, оцінюють їх із позиції обвинувачення і захисту, висловлюють свою позицію і пояснюють, чому суд повинен узяти за основу свого рішення одні докази і відкинути інші. Такі виступи надають суду допомогу у формуванні позиції і на підставі аналізу матеріалів судового провадження прийняті правильного рішення [162, с. 4].

Ми повністю погоджуємося із такою позицією науковця і вважаємо, що під час виголошення промов у судових дебатах суд має майже точно визначитися з винністю чи невинуватістю особи у вчиненні правопорушення та можливими санкціями, що до неї можна застосувати, враховуючи при цьому, що завданням є не кара, а виховання. Подібну думку висловлював і Г. І. Давиденко, зазначаючи, що в судових дебатах особами, які беруть участь у справі, підсумовується проведене дослідження обставин справи і доказів, висловлюється думка, яким чином, з їхньої точки зору, справу має бути вирішено [163, с. 57].

Процесуальний порядок проведення судових дебатів є таким: спочатку слово надається особі, яка вчинила правопорушення, або її захисникові, потім – особі, яка представляє центральний орган виконавчої влади, який реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи, та прокуророві. Час виступу судових дебатів не може бути обмежений судом. Лише в тому разі, коли сторони судового процесу повторюються у своїх доказах чи виходять за межі справи, що розглядається судом, суд має право

зупинити особу, яка виступає. Після судових дебатів настає подальша стадія судового процесу, а саме прийняття рішення у справі.

Отже, на основі наведеного зазначимо, що лише за умови комплексного дослідження всіх обставин вчинення митного правопорушення можна дійти дійсно правильного рішення у справі та призначити відповідне покарання, що відповідатиме характеру вчинення правопорушення, особі правопорушника, меті, мотивам вчинення правопорушення тощо. Досить важливим є правильне та об'єктивне проведення судового засідання, оскільки порушення процесуальних норм ведення судового засідання є підставою для скасування рішення суду судом апеляційної інстанції.

2.4. Порядок винесення судом постанови у справах про порушення митних правил та порядок її оскарження

Після судових дебатів настає заключна частина судового розгляду справи про митне правопорушення, а саме винесення судом відповідного рішення, яке оформляється у відповідну постанову. Так, суддя після стадії судових дебатів, коли суд заслуховує сторони судового процесу, оголошує про закінчення судових дебатів та переходить до заключної стадії судового слухання – йде до нарадчої кімнати для прийняття відповідного рішення у справі, тобто судового рішення. Як стверджує М. М. Ясинок, судове рішення є індивідуалізованим процесуально-правовим документом, який ухвалюється судом від імені держави, на підставі норм цивільного процесуального права, зміст якого спрямований на захист прав, свобод та інтересів як фізичних, так і юридичних осіб. При цьому судове рішення повинне бути загальнообов'язковим, безумовним, законним, обґрунтованим, остаточним, із можливістю інстанційного оскарження [164, с. 60].

Судові рішення приймаються у спеціально відведеному для цього приміщенні – нарадчій кімнаті. Проте сьогодні у жодному нормативно-правовому акті не визначено, який вигляд повинна мати нарадча кімната. Відтак досить невизначеними є вимоги до такого приміщення, відсутні чіткі критерії до того, якими приладами та матеріалами воно має бути обладнане. Ми вважаємо, відсутність такої норми у національному законодавстві є досить негативним явищем, адже саме у нарадчій кімнаті суд за власним переконанням оцінює докази, подані сторонами судового розгляду, здійснює найбільш аналітичну та розумову роботу для того, щоб винести законне і обґрунтоване рішення у справі. Законодавець повинен перебачити всі необхідні критерії, яким має відповідати нарадча кімната.

Таким чином, ми пропонуємо внести зміни, насамперед, до Кодексу про адміністративні правопорушення, Митного кодексу України шляхом уведення статті, яка б визначала критерії, яким має відповідати нарадча кімната.

Ця проблема зумовлена також і тим, що у деяких нормативно-правових актах визначено, що це спеціальне, передбачене процесуальними нормами права приміщення (ч. 1 ст. 195 ЦПК, ч. 1 ст. 153 КАС, 82-1 ГПК), у межах якого продовжується судове засідання в закритій формі, де принцип гласності судового засідання не діє. Проте ні в цих, ні в інших статтях кодексів України не визначені вимоги щодо наявності у такому приміщенні спеціальної літератури, нормативно-правових актів, судової практики тощо.

Що стосується безпосереднього прийняття рішення судом у нарадчій кімнаті, то воно є відповідною процесуальною дією суду, яка дійсно здійснюється без застосування принципу гласності судового процесу, адже є таємницею ухвалення судового рішення. Про таємницю ухвалення судового рішення досить вдало висловився М. П. Курило, зазначивши, що таємниця нарадчої кімнати має два заборонні сегменти. Це таємниця щодо ухвалення судового рішення як процесуального документа (тобто висловлення суду щодо змісту доказів, їх переконливості, обговорення доказів тощо) і таємниця дій суддів. Суть такої роботи полягає у великій за обсягом і часом дослідницькій роботі суду, що потребує великої концентрації уваги, фізичних сил та практичного досвіду. Суд оцінює докази, що були предметом дослідження в судовому засіданні, зіставляючи їх зміст між собою. Оцінюючи докази, суд повинен зважати на їх належність до предмета доказування та допустимість таких доказів з точки зору їх змісту, форми засвідчення тощо. Таким чином, суд за допомогою змістової частини доказів відтворює ті чи інші події, які спостерігалися в минулому, порівнюючи їх одночасно між собою та тією вимогою і тим матеріальним законом, що діє чи діяв на момент тих чи інших цивільних, господарських або адміністративних правовідносин [165, с. 59].

Під час постановлення судом рішення у справі про митне правопорушення у нарадчій кімнаті має перебувати виключно суддя, який здійснював розгляд справи. Допущення інших осіб до нарадчої кімнати у момент прийняття судом рішення у справі не допускається. Порушення цього принципу є підставою для визнання рішення суду таким, що прийняте із порушенням норм процесуального права, що, у свою чергу, тягне за собою скасування судового рішення або визнання його незаконним. Досить важливим є збереження таємниці нарадчої кімнати, яка полягає у тому, що суддя не має права розголошувати судження, висловлені в нарадчій кімнаті.

Про це наголошено у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 «Про судові рішення у цивільній справі», яке за аналогією закону можна застосувати і при ухваленні рішення у справі про порушення митних правил. Так, зазначено, що порушення правил про таємницю нарадчої кімнати є порушенням норм процесуального права і може бути підставою для скасування рішення суду, якщо це порушення призвело до неправильного вирішення справи, зокрема в разі доведення факту спілкування судді поза межами нарадчої кімнати з учасником процесу чи іншими особами з приводу справи, що розглядається [166].

Постанова у справах про порушення митних правил повинна відповідати певним вимогам. Відповідно до ст. 283 Кодексу України про адміністративне правопорушення визначено, що постанова про притягнення особи до адміністративної відповідальності повинна містити: найменування органу (посадової особи), який виніс постанову, дату розгляду справи; відомості про особу, щодо якої розглядається справа; опис обставин, установлених під час розгляду справи; зазначення нормативного акта, який передбачає відповідальність за адміністративне правопорушення; прийняте у справі рішення. У Кодексі про адміністративне правопорушення не визначено, з яких частин повинна складатися постанова суду у справі про адміністративне правопорушення. Частково відповідь на це питання дає Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 року № 14, в якій зазначається, що ухвалене у справі рішення має бути гранично повним, зрозумілим, чітким, викладеним у послідовності, встановленій до нормативно-правового акта, і обов'язково містити вступну, описову, мотивувальну та резолютивну частини. Зазначається, що рішення не повинне містити зайвої деталізації, яка не має правового значення в даній справі, а також незрозумілих словосполучень, занадто довгих речень, через які викладення фактичних обставин важко сприймається [166].

У вступній частині рішення зазначаються місце розгляду справи, прізвище та ініціали судді, який здійснює розгляд справи, прізвище та ініціали секретаря судового засідання, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка порушила митні правила, інших осіб, які брали участь у справі, озвучується стаття Митного кодексу, що була предметом розгляду.

В описовій частині зазначається зміст порушення митних правил, вказується, чи визнає особа свою вину, або заперечує свою вину. У разі заперечення особою своєї вини вказуються обставини, якими особа обґрунтовує свою позицію, пояснення інших осіб, які беруть участь у справі, зазначаються докази та обставини, для встановлення яких вони досліджувалися.

Мотивувальна частина судового рішення, як зазначає М. П. Курило, містить: а) установлені судом обставини і визначені щодо них правовідносини; б) мотиви, з яких суд вважає встановленими або відсутніми ті чи інші факти. Враховуючи ці обставини, суд зазначає, які докази він бере до уваги, а які відхиляє, викладаючи в цій частині свої мотиви таких дій. Крім того, суд обов'язково повинен зазначити ті нормативно-правові акти, що регулюють установлені судом правовідносини, тобто точно вказати назву статті, її частину, абзац, пункт, підпункт закону, на підставі якого вирішено справу, а також процесуальний закон, яким суд керувався [165, с. 59]. Тобто при винесенні судом постанови про порушення митних правил судом наводяться обставини, що мають значення для справи, докази, якими суд обґрунтовує прийняття того чи іншого рішення у справі, встановлює наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовуються ті чи інші докази, тощо. У мотивувальній частині судового рішення повинно бути чітко визначено, які докази суд вважає такими, що підлягають урахуванню, та ті, які не є обґрунтованими й не можуть бути враховані під час визначення ступеня вини порушника митних правил. Окрім того, суд має вказати конкретний підпункт, пункт, частину статті, статтю, нормативно-правовий акт, на підставі якого суд вирішує справу, якими суд керувався під час вирішення справи по суті. Резолютивна частина судового рішення містить висновки по суті розглядуваної справи, строки і порядок набрання рішенням законної сили та його оскарження.

Після прийняття рішення у нарадчій кімнаті суд доводить це рішення до відома учасників судового процесу. Проголошення рішення суду здійснюється від імені України. Воно оформлюється письмово та підписується суддею, який здійснював розгляд справи по суті. Характерною особливістю рішення суду є те, що воно не повинно містити будь-яких описок, виправлень, коригувань тощо. У судовій практиці існує позиція, відповідно до якої у разі, якщо у рішенні суду все ж таки наявні виправлення, то вони обов'язково мають бути скріплені підписом судді, який здійснює розгляд справи. Суддя може проголосити не повне рішення, а лише його резолютивну частину. За такої ситуації суд повідомляє, коли зможуть ознайомитися з повним рішенням суду особи, які беруть участь у справі. Датою ухвалення рішення у справі вважається день його проголошення.

У контексті дослідження порядку винесення постанов у справі про митне правопорушення вважаємо за доцільне коротко охарактеризувати види постанов, що виносяться судом після розгляду справи по суті. Так, відповідно до ст. 527 Митного кодексу України передбачено такі види постанов у справі про порушення митних правил: 1) про проведення

додаткової перевірки; 2) про накладення адміністративного стягнення; 3) про закриття провадження у справі.

Розглянемо кожну із цих постанов детально. Постанова про проведення перевірки виноситься у справі про порушення митних правил у тому разі, якщо судом встановлено, що у судовому засіданні сторонами було неповністю надано відповідні матеріали чи докази, тобто не встановлено цілком усіх обставин справи. Іншими випадками, коли суд виносить постанову про проведення перевірки, є допущення помилок під час складання протоколу, відсутність необхідних доказів того чи іншого елемента, який потрібно довести для вирішення справи по суті. Характерною особливістю постанови про проведення перевірки, визначеною у ст. 527 Митного кодексу, є те, що ці дії не повинні порушувати права громадянина, шкодити господарській діяльності юридичної особи.

Постанова про проведення додаткової перевірки має відповідати певним вимогам, а саме: містити у собі питання, які мають бути вирішеними під час здійснення додаткової перевірки, має встановлюватися певне коло осіб, які залучаються до виконання поставлених судом завдань, строки проведення такої перевірки. Виконання постанови про проведення перевірки полягає у збиранні доказів, допиті осіб, свідків тощо. Тобто в юридичній літературі точиться дискусія про те, що підстав для винесення судом постанови про проведення перевірки законодавцем не встановлено. Таким чином, суд за власною ініціативою може визначити ті чи інші підстави для повернення справи про митне правопорушення для проведення додаткової перевірки. У свою чергу, ми вважаємо, що на законодавчому рівні для унеможливлення прийняття судом необґрунтованих постанов про проведення додаткової перевірки та умисного затягування розгляду справи про митне правопорушення потрібно визначити підстави, наявність яких передбачає винесення судом постанови про проведення додаткової перевірки. На нашу думку, потрібно внести зміни до глави 69 Митного кодексу України, що має назву «Порядок провадження у справах про порушення митних правил», доповнивши її статтею у такій редакції: «Підставами для повернення судом справи про митне правопорушення до органу, який виніс постанову про порушення митних правил, є: 1) виправлення допущених помилок під час складання протоколу про митне правопорушення; 2) відсутність необхідних доказів того чи іншого елемента, який потрібно довести для вирішення справи по суті; 3) відсутність фактичних даних, якими обґрунтовуються конкретні докази у справі; 4) неможливість розгляду справи у зв'язку із неповними відомостями про особу правопорушника та неповним складанням протоколу про порушення митних правил; 5) інші підстави, які на розсуд

суду є необхідними для вирішення справи по суті та прийняття дійсно обґрунтованого рішення (наприклад, допит інших свідків у справі, пояснення осіб тощо).

Після усунення всіх недоліків, визначених у постанові про проведення перевірки, уповноважена особа повторно направляє до суду матеріали справи для її вирішення по суті. Винесення постанови про проведення додаткової перевірки, на наше переконання, реалізує право суду на витребування власних доказів, які, на думку суду, є необхідними для вирішення справи. Ґрунтовною у цьому контексті вважаємо думку В. Б. Авер'янова, що суд вживає передбачених законом заходів, необхідних для з'ясування всіх обставин у справі, зокрема щодо виявлення та витребування доказів, за власною ініціативою [167, с. 286].

На практиці повернення матеріалів у справі про митне правопорушення для усунення недоліків та проведення додаткової перевірки здійснюється нечасто. Так, 10 березня 2010 р. суддя Голосіївського районного суду м. Києва у судовому засіданні розглянув справу № 3-2835/10 про притягнення до адміністративної відповідальності громадянина Девіда Чу за порушення митних правил, передбачених ст. 352 Митного кодексу 2002 р. Судом було прийнято рішення про направлення матеріалів, що надійшли до суду, на проведення додаткової перевірки. Судом під час дослідження матеріалів справи було встановлено, що протокол про порушення митних правил щодо Девіда Чу складений з порушенням вимог ст. 363 МК України, тобто не зазначені повні та точні відомості про особу, яка притягується до відповідальності за порушення митних правил, а саме – громадянство, прізвище, ім'я, по батькові, день, місяць, рік народження, місце народження, місце проживання, дані про документ, що засвідчує особу, місце роботи, посада або рід занять. На підставі викладеного суд дійшов висновку, що особа, яка вчинила правопорушення, не встановлена.

Посилаючись на роз'яснення, викладені в абз. 6 п. 14 постанови № 8 Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил» від 3 червня 2005 року, суд може прийняти до провадження справу про порушення митних правил та розглянути її по суті, коли особа, яка вчинила правопорушення, встановлена і щодо неї складений протокол про адміністративне правопорушення. У разі якщо особу не встановлено, суди згідно з вимогами пункту 1 ч. 1 ст. 391 МК повинні приймати рішення про проведення додаткової перевірки для встановлення такої особи [168].

Потрібно зазначити, що винесення судом постанови про проведення додаткової перевірки є ще одним свідченням принципу об'єктивності

правосуддя та ґрунтовності судового рішення. Суд досліджує всі матеріали справи у своїй сукупності, а в разі їх неповноти чи інших недоліків має право витребувати у сторін судового процесу інші важливі докази чи обґрунтування для того, щоб правильно та із дотриманням принципу законності та обґрунтованості судового рішення вирішити справу по суті.

Наступною постановою, що підлягає розгляду та виноситься судом під час розгляду справи про митне правопорушення, є постанова про накладення адміністративного стягнення. Відповідно до ст. 23 Кодексу України про адміністративні правопорушення адміністративне стягнення визначається як міра відповідальності й застосовується для виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, із додержанням законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так й іншими особами. Як вважає О. В. Костьокова, адміністративне стягнення є встановленою державою мірою відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення і застосовується для попередження вчинення нових правопорушень як самим правопорушником, так й іншими особами [169, с. 97].

Конструктивним вважаємо і підхід, відповідно до якого адміністративне стягнення порівнюється з адміністративним примусом. Під адміністративним примусом Т. О. Коломієць розуміє особливий різновид державно-правового примусу, тобто визначені нормами адміністративного права способи офіційного фізичного або психологічного впливу уповноважених державних органів, а в деяких випадках – громадських організацій на фізичних та юридичних осіб у вигляді особистих, майнових, організаційних обмежень їхніх прав, свобод та інтересів у випадках вчинення цими особами протиправних діянь або за умов надзвичайних обставин у межах окремого адміністративного провадження задля превенції, припинення протиправних діянь, забезпечення провадження у справах про порушення, притягнення винних осіб до відповідальності, попередження та локалізації наслідків надзвичайних ситуацій [170, с. 23].

У свою чергу, В. В. Копейчиков визначає адміністративне стягнення як захід відповідальності, що застосовується для виховання особи, яка скоїла адміністративний поступок, а також попередження скоєння нових правопорушень як самим правопорушником, так й іншими особами [23, с. 602].

Ми погоджуємося з думкою, відповідно до якої адміністративне стягнення має носити не лише каральну функцію, а й виховну. Це пов'язано з тим, що держава має впливати на правопорушника не лише за допомогою застосування заходів, які обмежують його свободу чи матеріальне

становище, а й впливати на психіку та свідомість людини за допомогою засобів психологічного впливу, наближаючи людську свідомість до правомірної поведінки, поваги до закону, без застосування реальних засобів примусу. Крім того, такий захід відповідальності, як накладення адміністративного стягнення, є досить наочним прикладом для інших осіб, які схильні до вчинення правопорушення, відповідно до якого винна особа так чи інакше піддаватиметься адміністративній відповідальності, до неї будуть застосовуватися заходи адміністративного примусу.

Суттєвою є позиція І. О. Личенка, що суд під час визначення певного виду адміністративного стягнення має враховувати такі обставини: 1) тривалість адміністративних стягнень у часі (одномоментні та триваючі); 2) коло суб'єктів призначення і застосування адміністративних стягнень (обмежене та широке); 3) ознаки особи, на яку накладається адміністративне стягнення (фізична, юридична особи та громадянин – суб'єкт підприємницької та господарської діяльності); 4) пріоритетність застосування адміністративних стягнень (основні та додаткові) [171, с. 116].

Ми погоджуємося з такими критеріями визначення виду адміністративного стягнення, яке має бути застосоване за конкретне митне правопорушення. Реальне врахування їх є гарантією прийняття дійсно правильного рішення у справі, правильного накладення адміністративного стягнення, що відповідатиме характеру правопорушення та особі правопорушника.

Митним кодексом України, а саме ст. 461, передбачено такі види адміністративних стягнень, що застосовуються за порушення митних правил: попередження; штраф; конфіскація товарів, транспортних засобів комерційного призначення.

Коротко розглянемо кожне із цих стягнень. Попередження відповідно до Митного кодексу України є офіційним попередженням правопорушника щодо недопустимості таких діянь у майбутньому та вноситься у формі постанови про накладення адміністративного стягнення [113]. Попередження є найбільш м'яким адміністративним стягненням, що застосовується за вчинення митного правопорушення, – як правило, за досить незначний проступок, що має досить низьку суспільну небезпеку та суспільну шкідливість. Під час застосування попередження суд має враховувати особу правопорушника. Так, попередження має бути застосоване до особи, яка вперше вчинила порушення митних правил, з урахуванням обставин, що пом'якшують відповідальність; особи, яка за місцем свого проживання, роботи тощо характеризується позитивно, за відсутності протиправної та антигромадської поведінки тощо. Досить важливим під час накладення

стягнення у вигляді попередження є врахування психологічного ставлення особи до правопорушення, тобто наявності вини. Таким чином, попередження як вид адміністративного стягнення застосовується за вчинення митних правопорушень без вини.

Адміністративним стягненням визнається лише таке попередження, яке було винесене в письмовій формі або зафіксоване іншим установленим способом (ст. 26 КпАП). У більшості випадків воно оформляється шляхом винесення постанови уповноваженим на те органом.

У юридичній літературі існує досить значна кількість позицій щодо того, яку мету має накладення на правопорушника стягнення у вигляді попередження. Так, наприклад, Г. Л. Бондаренко у своїй монографії зазначає, що попередження вважаться стягненням громадсько-морального характеру [172, с. 32]. Іншої позиції із цього приводу дотримується А. Т. Комзюк, вважаючи, що попередження тісно пов'язане зі стягненням особистісного характеру, з безпосереднім психологічним впливом на особу правопорушника [173, с. 231]. Щодо нас, то ми більш схилиємося до позиції, відповідно до якої попередження має виховний характер щодо правопорушника, адже, з одного боку, здійснюється вплив держави на особу правопорушника, при цьому без завдання цій особі істотних обмежень як особистого, так і майнового характеру, а з іншого – все ж таки здійснюється виховний вплив як на саму особу, що вчинила правопорушення, так і на інших осіб.

Іншим, найбільш поширеним, видом адміністративного стягнення є штраф, що застосовується за порушення митних правил. Штраф має найістотніше превентивне, виховне значення, адже він найбільше впливає на свідомість людини, оскільки має майновий характер. Про це, зокрема, зазначає Д. Н. Бахрах, наголошуючи, що штраф – найбільш дієвий вид стягнення, адже це майнове стягнення, що має на меті впливати на правопорушника матеріально [174, с. 105].

Відповідно до Митного кодексу України штраф як адміністративне стягнення за порушення митних правил полягає у покладенні на особу, яка притягується до адміністративної відповідальності за таке правопорушення, обов'язку сплатити до державного бюджету грошові кошти у сумі, що визначається цим кодексом залежно від виду та характеру вчиненого правопорушення. Тобто розмір штрафу визначається виходячи із того, яке порушення митних правил було допущено, яким є характер вчиненого правопорушення, який проміжок часу минув між початком правопорушення та його кінцевим результатом тощо, тобто під час визначення розміру штрафу судом мають бути враховані всі обставини вчинення митного

правопорушення, особа правопорушника, характер вчинення правопорушення тощо.

Під час порушення митних правил штраф є найбільш поширеним видом адміністративного стягнення. Розміри штрафів залежать від офіційно встановленого неоподаткованого мінімуму доходів громадян. У статтях особливої частини розділу II КУпАП частіше за все зазначається поняття мінімального і максимального розмірів («від ... до ...»), іноді визначено лише верхню межу штрафу («в розмірі до ...»), дуже рідко штраф встановлено в абсолютному розмірі.

Проте досить часто санкції статей, встановлені за той чи інший вид порушення митних правил, не відповідають тій суспільній небезпеці, що визначена у відповідній статті Митного кодексу України. З огляду на це досить поширеною сьогодні є позиція особи правопорушника митних правил, яка зводиться до того, що краще сплатити штраф, а не вчиняти будь-які інші дії, більш негативні для правопорушника, аніж фактична сплата штрафу. Про ефективність штрафу як засобу адміністративного стягнення говорив Т. О. Коломієць, визначаючи основні критерії ефективності адміністративних штрафів: 1) критерій ефективності щодо досягнення загальнопревентивного ефекту – це загальнопревентивний результат (правомірна поведінка осіб під впливом загрози несприятливих наслідків застосування адміністративних штрафів); 2) критерій ефективності адміністративних штрафів щодо досягнення конкретно-превентивного ефекту – конкретно-превентивний результат (правомірна поведінка осіб у період адміністративної караності) 3) критерій ефективності адміністративних штрафів щодо досягнення виховного ефекту – виховний результат (правомірна поведінка) [175, с. 23]. За визначенням Т. О. Коломієць, адміністративний штраф є ефективним за всіма визначеними критеріями.

Конфіскація товарів, транспортних засобів комерційного призначення тощо – як стягнення за порушення вимог митного законодавства – полягає у примусовому вилученні товарів, транспортних засобів і безоплатній передачі їх у власність держави. Конфіскація провадиться незалежно від того, чи є ці товари власністю особи, що скоїла порушення митних правил, а також чи встановлено цю особу. Характерною рисою конфіскації є її застосування виключно за рішенням суду та у випадках, обсязі й порядку, що визначаються цим Кодексом та іншими законами України (ч. 2 ст. 465 МКУ).

Іншою постановою, що виноситься судом після розгляду справи по суті, є постанова про закриття провадження у справі. Чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачено підстави для закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення. Так, визначено,

що постановою про закриття справи виноситься під час оголошення усного зауваження, передачі матеріалів на розгляд громадської організації чи трудового колективу або передачі їх прокуророві, органу досудового розслідування, а також за наявності обставин, передбачених ст. 247 цього кодексу (ст. 284). Статтею 247 визначено, що провадження у справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю за таких обставин: 1) відсутність події і складу адміністративного правопорушення; 2) недосягнення особою на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку; 3) неосудність особи, яка вчинила протиправну дію чи бездіяльність; 4) вчинення дії особою в стані крайньої необхідності або необхідної оборони; 5) видання акта амністії, якщо він усуває застосування адміністративного стягнення; 6) скасування акта, що встановлює адміністративну відповідальність; 7) закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків, передбачених ст. 38 цього кодексу; 8) наявність за тим самим фактом щодо особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, постанови компетентного органу (посадової особи) про накладення адміністративного стягнення або нескасованої постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення, а також повідомлення про підозру особі у кримінальному провадженні за даним фактом; 9) смерть особи, щодо якої було розпочато провадження у справі [93].

Розглянемо на практиці деякі з вищенаведених підстав для закриття справи про порушення митних правил. У судовому засіданні під час розгляду справи можуть виникнути такі обставини, коли строк накладення адміністративного стягнення вже пройшов, в тому суд повинен закінчити провадження у справі про митне правопорушення. Так, наприклад, у постанові Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області № 607/23916/13-п від 30.12.2013 у справі про порушення митних правил та притягнення до адміністративної відповідальності судом встановлено, що правопорушення вчинено 13 серпня 2008 року, відтак на день розгляду справи по суті минули строки накладення адміністративного стягнення, тож суд вважає, що провадження у справі про порушення митних правил потрібно закрити у зв'язку із закінченням на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків накладення адміністративного стягнення. А тому провадження у цій справі було закрито у зв'язку з закінченням на момент розгляду справи строків накладання адміністративного стягнення [176].

Іншим прикладом є постанова Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області № 607/19569/13 від 24.12.2013, відповідно до якої провадження у справі щодо громадянина Грузії за фактом надання неправдивих даних під час оформлення спирту етилового ректифікованого «вищого очищення» зернового в кількості 16000 л загальною вагою 130 т вартістю 949176 грн. за ВМД № 403000007/2010/004364, № 403000007/2010/004365 від 24 червня 2010 року закрити на підставі п. 7 ст. 247 КУпАП, тобто у зв'язку із закінченням на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків притягнення особи до адміністративної відповідальності [177].

Підставою для закриття провадження у справі про митне правопорушення також є визнання цього правопорушення малозначним. Досить вдало Т. Є. Севастьяновою сформульовано критерії малозначності вчиненого діяння, що підлягають оцінюванню, а саме: значущість об'єкта посягання в системі охоронюваних законом суспільних відносин, спосіб дії або бездіяльності, шкода, заподіяна об'єкту [178, с. 6]. Як зауважує Т. Є. Козенко, ознаки малозначності діяння – це кількісні та якісні характеристики об'єктивних і суб'єктивних ознак конкретного складу злочину, які позбавляють діяння суспільної небезпеки або знижують його до мінімуму, що має значення для незлочинного правопорушення (мала матеріальна шкода, незначний прояв об'єктивної сторони, невизначені мета, мотив, незначна вина правопорушника тощо) [179, с. 187].

Таким чином, законодавством установлюється вичерпний перелік рішень, які можуть бути прийняті внаслідок розгляду справи про порушення митних правил по суті. На практиці досить рідко трапляється позиція, відповідно до якої обидві сторони судового розгляду задоволені розглядом справи по суті та прийнятим у ній рішенням. У більшості ж випадків те чи інше рішення, прийняте судом, здатне задовольнити зазвичай лише одну зі сторін судового розгляду. Інша сторона, не згодна із рішенням суду, має право на його перегляд, тобто оскарження, про що ми й будемо говорити далі.

Конституційним правом особи є право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Постанова суду про митне правопорушення набирає у законної чинності одразу після закінчення строку на її апеляційне оскарження. Право на оскарження є досить істотним принципом, адже дозволяє особі реалізувати своє право на перегляд рішення суду першої інстанції судом вищого рівня. При подачі особою апеляційної скарги ставиться під загрозу законність рішення суду першої інстанції. Досить

істотним під час реалізації особою права на апеляційне оскарження є дотримання строку подання апеляційної скарги. Як вказує Є. Ч. Строжкова, під поняттям «апеляційний строк» потрібно розуміти певний період часу, який обчислюється днями для подання апеляційної скарги, що надається особам, які мають право апеляційного оскарження, відповідно до чинного цивільного процесуального законодавства [180, с. 26]. Ми погоджуємося із тим, що апеляційний строк необхідно розглядати як певний період часу, встановлений на законодавчому рівні, протягом якого особа має право здійснити реалізацію свого права на оскарження рішення суду першої інстанції до вищого органу судової влади – апеляційного суду, тобто здійснити апеляційне оскарження прийнятого у справі рішення.

У юридичній літературі досить довго точиться дискусія з приводу того, яким повинен бути строк для подання апеляційної скарги. Більшість науковців погоджується із тим, що строк на подачу апеляційної скарги має бути достатнім для того, щоб сторона судового процесу мала можливість ознайомитись із рішенням суду першої інстанції та підготувати саму апеляційну скаргу. Таку думку, наприклад, висловлює О. О. Борисова, яка зазначає, що у визначенні строків апеляційного оскарження доцільно враховувати, що це, насамперед, час для особи якісно підготуватися до оскарження рішення, а саме ретельно продумати, які факти, міркування були нею недостатньо виявлені, обґрунтовані й у зв'язку з цим не взяті до уваги судом першої інстанції. Особи, які мають намір оскаржити рішення, повинні у повному обсязі доповнити, розвинути правоту своєї правової позиції, у зв'язку з чим їм необхідний достатній час для подання до суду апеляційної інстанції нових пояснень, заперечень, та доказів [181, с. 73].

Ми повністю погоджуємося із думкою науковця, адже, дійсно, для подання апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції потрібно досить чітко та компетентно аргументувати позицію, відповідно до якої рішення суду першої інстанції є незаконним або таким, що прийняте із порушенням вимог процесуального права. Складність полягає у тому, що суди досить часто затягують із видачею оригіналу повного судового рішення, що позбавляє особу в строк ознайомитись із повним рішенням суду, визначити слабкі моменти у цьому рішенні, охарактеризувати та зіставити докази та міркування суду під час вирішення справ по суті.

Відповідно до Митного кодексу України постанова суду (судді) у справі про порушення митних правил може бути оскаржена особою, щодо якої вона винесена, представником такої особи, прокурором або органом доходів і зборів, який здійснював провадження у цій справі. Порядок оскарження постанови суду (судді) у справі про порушення митних правил визначається

Кодексом про адміністративні правопорушення та іншими законами України (ч. 5 ст. 529 МКУ) [113]. Кодексом про адміністративні правопорушення передбачено, що право на оскарження постанови у справі про митне правопорушення мають: особа, щодо якої винесена постанова про накладення адміністративного стягнення; потерпілий; їхні законні представники та за їхнім дорученням, захисник – шляхом подання скарги (ст. 287, 288, 294 КУпАП) [93]. Під скаргою, відповідно до Закону України «Про звернення громадян», розуміють звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб [182].

Сьогодні досить проблемним питанням є те, що чинним законодавством, яке регулює порядок оскарження постанов про митні правопорушення, не встановлено, яким вимогам повинна відповідати скарга на постанову суду про митне правопорушення, що унеможлиблює реалізацію конституційного принципу на оскарження у повному обсязі. Ані в Митному кодексі, ані в Кодексі про адміністративні правопорушення не визначено, яким вимогам повинна відповідати скарга на дії суду щодо накладення адміністративного стягнення. Загальні аспекти закріплені у п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 червня 1988 р. № 6 «Про практику розгляду судами скарг на постанови у справах про адміністративні правопорушення» [183]. Так, скарга повинна містити такі дані: найменування органу (посади особи), до якого подається скарга; відомості про заявника (особи, до якої застосовано стягнення, потерпілого, їх законних представників); найменування органу (посадової особи), дії якого оскаржуються; дата винесення постанови; викладення обставин, якими заявник обґрунтовує свої заперечення та докази, що стверджують їх; перелік документів та інших матеріалів, що додаються на обґрунтування скарги.

Митним кодексом України не передбачено порядку направлення апеляційної скарги, а тому під час вирішення цього питання потрібно керуватися загальною нормою, відповідно до якої апеляційна скарга подається через суд, що виніс рішення чи постанову, яка оскаржується. Після цього скарга направляється до апеляційного суду відповідної області для подальшого розгляду по суті. На практиці досить поширеними є ситуації, коли особа пропустила строк на подачу апеляційної скарги. У такому разі особа звертається із заявою про поновлення строку на апеляційне оскарження та зазначає причини пропуску цього строку. Суд, розглянувши таку заяву, приймає у ній відповідне рішення – поновити чи не поновити строк на подачу апеляційної скарги. На жаль, сьогодні таких випадків досить багато, а

аргументація пропуску цього строку є майже однаковою: несвоєчасне отримання повного тексту постанови суду першої інстанції у справі про порушення митних правил, брак часу на написання апеляційної скарги тощо. Частково відповідь на це питання надає Пленум Верховного Суду України у своїй Постанові від 24.06.1988 № 6 «Про практику розгляду судами скарг на постанови у справах про адміністративні правопорушення», роз'яснюючи, що пропущення встановленого десятиденного строку оскарження постанови не може бути підставою для відмови у прийнятті скарги. У зв'язку з тим, що зазначений строк є процесуальним, скарга і документи, подані після його закінчення, відповідно до ст. 85 ЦПК залишаються без розгляду, якщо суд не знайде підстав для поновлення строку. Враховуючи, що право поновлення строку по скарзі, що підлягає судовому розгляду, належить суду, адресована йому скарга, незалежно від спливу десятиденного строку, впродовж трьох днів направляється до суду органом (посадовою особою), що виніс постанову [183].

Одним із прикладів про відмову у поновленні строку на апеляційне оскарження постанови суду першої інстанції є постанова Апеляційного суду Волинської області у справі 310/974/2012 від 17.01.2013 за апеляційною скаргою ОСОБА-2 на постанову Любомльського районного суду від 22.03.2012. У своїй апеляційній скарзі, поданій 20.12.2012, ОСОБА-2 зазначає, що суд не повідомив її про час та місце розгляду справи, розглянув її за відсутності правопорушника, чим порушив його права і що потягло пропуск ним строку на апеляційне оскарження. Апеляційним судом було встановлено, що розгляд справи дійсно відбувся за відсутності ОСОБИ-2, оскільки та переховувалася від слідства та суду. У зв'язку з цим ОСОБА-2 оголошувалася у міждержавний розшук. Копію постанови за результатами розгляду справи надіслано ОСОБА-2 на зазначену нею адресу проживання. Згідно з договором доручення адвокатом ОСОБИ-2 на той час був ОСОБА-4. Він отримав копію оскаржуваної постанови Любомльського районного суду 21.08.2012, про що свідчить розписка. У зв'язку з вищенаведеним Апеляційний суд Волинської області відмовив у поновленні строку на апеляційне оскарження постанови суду першої інстанції [184].

На нашу думку, для економії часу й так завантажених суддів, які постійно розглядають справи про поновлення строку на апеляційне оскарження, вважаємо за необхідне збільшити час на подачу апеляційної скарги принаймні до 15 календарних днів. Це, на нашу думку, значно зменшить кількість подань про поновлення строку на апеляційне оскарження, учасники судового процесу зможуть більш повно підготуватися до судового процесу, зменшиться завантаженість на суддів тощо. З іншого боку,

встановлення строку більш як 15 календарних днів може сприяти затягуванню процесу, а отже і його практичного виконання. Із цього приводу досить доцільною є думка Г. О. Жиліна, що «розумність строків апеляційного оскарження повинна передбачати збалансоване врахування інтересів усіх осіб, які беруть участь у справі, для того щоб виключити як безпідставну затримку набрання рішенням чинності, так і надмірні труднощі для подання апеляційної скарги» [185, с. 26].

Таким чином, вважаємо, що збільшення строку на оскарження постанови суду про порушення митних правил враховуватиме як законні інтереси суду, так і законні інтереси сторін – учасників судового процесу.

За результатами розгляду апеляційної скарги суд повинен винести одну з таких постанов: 1) про залишення постанови без змін, а скарги – без задоволення; 2) про скасування постанови та надіслання справи на новий розгляд; 3) про скасування постанови та закриття справи; 4) про зміну заходу стягнення в межах передбаченої відповідальності за відповідне порушення митних правил. Копія постанови про розгляд скарги на постанову про порушення митних правил повинна бути надіслана сторонам у триденний строк із моменту її прийняття. Досить важливим є те, що у разі скасування постанови про порушення митних правил судом апеляційної інстанції суми сплачених штрафів повинні повернути особам, які вважалися порушниками митних правил. Таке повернення грошових коштів із Державного бюджету України здійснюється на підставі відповідного подання центрального органу виконавчої влади, який реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи.

Розглянемо на практиці декілька постанов апеляційних судів різних областей про винесення постанов в апеляційній інстанції. Постанова Апеляційного суду Хмельницької області у справі за № 686/16767/13 від 02.10.2013 за апеляційною скаргою ОСОБА-2 на постанову судді Хмельницького міськрайонного суду від 30 серпня 2013 року, якою визнано факт переміщення ОСОБИ-1 через митний кордон України автомобіля «IVECO» із приховуванням від митного контролю шляхом подання митному органу як підставу для переміщення транспортного засобу документи, що містять неправдиві дані щодо ціни автомобіля, підтверджується протоколом про порушення митних правил № 0159/40000/13 від 17 червня 2013 року; даними, що містяться в листі митних органів Королівства Нідерланди про те, що автомобіль «IVECO», 2005 року виготовлення, кузов № НОМЕР-1, був проданий 26.11.2011 ОСОБИ-1 за 4000 євро, а не за 3500 євро, іншими матеріалами справи. Дії суду першої інстанції кваліфіковані правильно, адміністративне стягнення накладене в мінімальному розмірі, передбаченому

в санкції зазначеного закону. Апеляційний суд постанову судді Хмельницького міськрайонного суду від 30 серпня 2013 р. щодо ОСОБИ-1 залишив без зміни, а апеляційну скаргу – без задоволення [186].

Іншим прикладом є постанова Апеляційного суду Полтавської області за справою № 616/2979/2012 від 30 січня 2013 про скасування постанови Ленінського районного суду м. Полтави від 10 грудня 2012 року. Під час розгляду апеляційної скарги судом апеляційної інстанції встановлено, що винуватість ОСОБИ-4 у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 340 МК України, ґрунтується на протоколі № 0119/80600/12 про порушення митних правил, інші об'єктивні дані винуватості ОСОБИ-4 у вчиненні інкримінованого їй правопорушення в матеріалах справи відсутні. В поясненнях представник Полтавської митниці не надав достовірних даних, які б підтвердили винуватість ОСОБИ-4 у наданих документах для митного оформлення, що містять недостовірні відомості, що стало наслідком незаявлення точних відомостей про кількість товару у ВМД, а також під час складання протоколу про порушення митних правил від 21 травня 2012 року відсутні свідки. У зв'язку із вищенаведеним Апеляційним судом прийнято рішення апеляцію ОСОБИ-4 задовольнити, постанову Ленінського районного суду м. Полтави від 10 грудня 2012 року щодо ОСОБИ-4 скасувати, а провадження в справі закрити на підставі п. 1 ст. 247 КУпАП у зв'язку з відсутністю складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 340 МК [187].

Відповідно до ст. 531 Митного кодексу України підставами для скасування постанови про накладення адміністративного стягнення за порушення митних правил або про припинення провадження у справі про порушення митних правил є: 1) відсутність у діях особи, яка притягується до відповідальності, ознак порушення митних правил; 2) необ'єктивність або неповнота провадження у справі або необ'єктивність її розгляду; 3) невідповідність викладених у постанові висновків фактичним обставинам справи; 4) винесення постанови неправомочною особою, безпідставне недопущення до участі в розгляді справи особи, притягнутої до відповідальності, або її представника, а також інше обмеження прав учасників провадження у справі про порушення митних правил та її розгляду; 5) неправильна або неповна кваліфікація вчиненого правопорушення; 6) накладення стягнення, не передбаченого цим кодексом [113].

Відповідно до чинного законодавства передбачено, що постанова про порушення справ про адміністративне правопорушення, винесена у порядку апеляційного оскарження, що за аналогією права може бути застосованою і

до постанов про порушення митних правил, є остаточною та оскарженню не підлягає. Така позиція законодавця викликає досить суперечливі позиції. По-перше, закінчення оскарження постанови про порушення митних правил на стадії апеляції порушує конституційний принцип права особи на захист із використанням усіх можливих засобів національного захисту. Розглядаючи цю статтю Конституції України, потрібно відзначити, що право на судовий захист передбачає і касаційне оскарження судових рішень. Проте позиція законодавця зводиться до того, що особи, які беруть участь у справах про адміністративне правопорушення, справах порушення митних правил, позбавлені цього права, а отже можна вважати, що неповною мірою здійснюється реалізація права особи на судовий захист. По-друге, частиною 3 ст. 55 Конституції України передбачено, що особа має право після використання всіх національних засобів захисту правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [1]. Таким чином, якщо особа має намір звернутися до міжнародних судових установ із позовом про скасування постанови про порушення митних правил, то цього вона зробити не зможе, оскільки нею не використані передбачені національним законодавством правові засоби захисту.

Щодо оскарження постанови про адміністративні правопорушення вдало висловились Е. Демський та В. Шамрай, які зазначили, що не є винятком звернення особи до міжнародних судових установ за захистом своїх прав щодо справедливого розгляду і вирішення справи про адміністративне правопорушення. Правовою основою такого звернення, на думку автора, є Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р., яка ратифікована Україною і стала частиною національного законодавства про адміністративне правопорушення. Відповідно до ст. 19 Конвенції для захисту прав і свобод людини щодо спорів громадян із державою створено Європейський суд із прав людини, який у зв'язку з ратифікацією Конвенції визнається міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною. Автор вважає, що у разі перегляду постанови у справі про адміністративне правопорушення у порядку позовного або апеляційного провадження виходить, що всі засоби захисту, визначені національними процесуальними правилами, вичерпані, а особі залишається лише право на звернення із заявою про захист своїх прав і свобод до Європейського союзу з прав людини [188, с. 102–103]. З огляду на вищенаведене вбачається позиція, відповідно до якої особа має право

звертатися за оскарженням постанови про порушення митних правил одразу ж після здійснення апеляційного оскарження.

Ми вважаємо, що відсутність касаційного оскарження таких постанов та можливість звернення одразу ж до міжнародних організацій можна розуміти двояко: по-перше, застосовуються не всі засоби захисту на національному рівні; по-друге, звернення до міжнародних судових установ вимагає досить тривалого часу та значних матеріальних витрат; по-третє, сам характер справ про порушення митних правил є незначним, тягне за собою накладення штрафу чи іншого більш м'якого адміністративного стягнення.

Щодо касаційного оскарження постанов про порушення митних правил вважаємо, що таке оскарження також не є досить доречним, адже порушення митних правил, що підлягають розгляду в порядку Кодексу про адміністративні правопорушення, не мають значної суспільної небезпеки та не пов'язані із застосуванням до порушника обмеження чи позбавлення волі на певний строк. Недоречність оскарження постанов про порушення митних правил посилюється значним авторитетом суду, що здійснює касаційний розгляд справ. Вищенаведені думки суперечать одна одній, а тому для подолання таких правових колізій у законодавстві вважаємо за необхідне внести зміни до Митного кодексу та визначити окремі категорії справ про порушення митних правил, які розглядаються відповідно до Кодексу про адміністративні правопорушення, такими, що можуть бути оскаржені в касаційному порядку.

Критерії, за якими здійснюється розмежування компетенції судів загальної юрисдикції та адміністративних судів, є такими: 1) адміністративні суди розглядають саму процедуру слідування розгляду уповноваженими на розгляд справ про адміністративні правопорушення, в той час як суди загальної юрисдикції здійснюють притягнення правопорушників митних правил до відповідальності та накладення на них відповідних санкцій; 2) обов'язковим суб'єктом справ у адміністративному процесі є суб'єкт владних повноважень, який уповноважений на розгляд справ про митні правопорушення; 3) суди загальної юрисдикції забезпечують притягнення до адміністративної відповідальності порушника шляхом накладення на нього певного виду адміністративного стягнення, в той час як адміністративні суди визначають законність чи незаконність певних дій посадових осіб митних органів тощо.

Узагальнюючи позиції вчених щодо поняття, мети та основних характеристик стадії попереднього судового засідання, можемо визначити основні його риси: 1) здійснюється суддею одноособово; 2) є самостійною стадією судового процесу; 3) призначається у тому разі, якщо у цьому є

необхідність. Тобто стадія попереднього судового розгляду може як призначатись у конкретній судовій справі, так і не призначатися, що зумовлюється необхідністю вирішення тих питань, які сприятимуть подальшому здійсненню судового розгляду; 4) попереднє судове засідання здійснюється за участі сторін та інших осіб, які беруть участь у справі; 5) у попередньому судовому засіданні вирішується питання щодо з'ясування обставин, що перешкоджають розгляду справи по суті, та кола осіб, які братимуть участь у справі, предмета доказування; 6) метою попереднього судового розгляду є забезпечення правильного та швидкого вирішення справи й ухвалення законного та обґрунтованого судового рішення.

Під час здійснення попереднього судового засідання у справах про порушення митних правил потрібно вирішити такі питання: 1) визначити характер спірних правовідносин та законодавства, що підлягає застосуванню до цих правовідносин, обставин, що мають значення для правильного розгляду справи, адже правильне використання норм матеріального і процесуального права дозволяє реалізувати низку основних принципів судочинства; 2) вирішити питання про склад осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників арбітражного процесу – положення процесуального законодавства в реалізації зазначеного завдання передбачають, що під час підготовки справи до судового розгляду суд вирішує питання про виклик на судове засідання експертів, свідків, залучення перекладача; 3) суд вирішує питання про надання необхідних доказів, про забезпечення доказів, призначення експертизи, необхідності огляду на місці письмових і речових доказів, а також вживає заходів для надання сторонами доказів тощо; 4) суд вирішує питання про можливість розгляду справи, перенесення чи відкладення її розгляду на інший час, про що виносить мотивовану ухвалу, тощо.

Під дослідженням доказів судом ми розуміємо з'ясування змісту та інформаційного значення поданих сторонами доказів. Не менш важливою є перевірка судом поданих доказів, під якою ми розуміємо визначення їх належності до справи, допустимості та достовірності. Оцінювання доказів означає розумову діяльність, що спрямована на визначення тієї сукупності доказів, необхідної для встановлення обставин, які мають значення для вирішення справи, їх достовірності, допустимості та достатності доказів.

Правила, якими необхідно керуватися під час оцінювання доказів судом, є такими: 1) свобода оцінювання; 2) проведення оцінювання судом на основі досліджених доказів та свого внутрішнього переконання; 3) дослідження всіх доказів у взаємозв'язку, тобто кожного окремого доказу у взаємозв'язку з іншими поданими сторонами доказами; 4) керування суду під час

оцінювання доказів лише доказами, одержаними із першоджерел, а не з другорядних джерел; 5) керування суду під час дослідження та оцінювання доказів виключно чинним законодавством України і правосвідомістю; б) особиста перевірка судом доказів та на основі власного переконання ґрунтування на них свого рішення у справі.

Сьогодні у жодному нормативно-правовому акті не визначено, якою повинна бути нарадча кімната. А тому досі вимоги до такого приміщення, чіткі критерії до того, якими приладами та матеріалами воно має бути обладнане, відсутні. Таким чином, ми пропонуємо внести зміни, насамперед до Кодексу про адміністративні правопорушення, Митного кодексу України, шляхом уведення статті, яка б визначала критерії, яким має відповідати нарадча кімната.

На законодавчому рівні для унеможливлення прийняття судом необґрунтованих постанов про проведення додаткової перевірки та умисного затягування розгляду справи про митне правопорушення потрібно визначити підстави, наявність яких передбачає винесення судом постанови про повернення додаткової перевірки. На нашу думку, потрібно внести зміни до глави 69 Митного кодексу України, що має назву «Порядок провадження у справах про порушення митних правил доповнивши її статтею у такій редакції: «Підставами для повернення судом справи про митне правопорушення до органу, який здійснював досудове розслідування, можуть стати: 1) виправлення допущених помилок під час складання протоколу про митне правопорушення; 2) відсутність необхідних доказів того чи іншого елемента, який потрібно довести для вирішення справи по суті; 3) відсутність фактичних даних, якими обґрунтовуються конкретні докази у справі; 4) неможливості розгляду справи у зв'язку із неповними відомостями про особу правопорушника та неповним складанням протоколу про порушення митних правил; 5) інші підстави, які на розсуд суду є необхідними для вирішення справи по суті та прийняття дійсно обґрунтованого рішення».

Для економії часу й так завантажених суддів, які постійно розглядають справи про поновлення строку на апеляційне оскарження, вважаємо за необхідне збільшити час на подачу апеляційної скарги принаймні до 15 календарних днів. Це, на нашу думку, значно зменшить кількість подань про поновлення строку на апеляційне оскарження, учасники судового процесу зможуть більш повно підготуватися до судового процесу, зменшиться завантаженість на суддів тощо. З іншого боку, встановлення строку більш як 15 календарних днів може сприяти затягуванню процесу, а отже і його практичного виконання.

Вважаємо, що відсутність касаційного оскарження таких постанов та можливість звернення одразу ж до міжнародних організацій можна розуміти двояко: по-перше, застосовуються не всі засоби захисту на національному рівні; по-друге, звернення до міжнародних судових установ вимагає досить тривалого часу та значних матеріальних витрат; по-третє, сам характер справ про порушення митних правил є незначним, тягне за собою накладення штрафу чи іншого більш м'якого адміністративного стягнення.

Що стосується касаційного оскарження постанов про порушення митних правил, то вважаємо, що воно також є не досить доречним, адже порушення митних правил, що підлягають розгляду в порядку Кодексу про адміністративні правопорушення, не мають значної суспільної небезпеки та не пов'язані із застосуванням до порушника обмеження чи позбавлення волі на певний строк. Недоречність оскарження постанов про порушення митних правил посилюється і значним авторитетом суду, що здійснює касаційний розгляд справ. Для подолання таких правових колізій у законодавстві вважаємо за необхідне внести зміни до Митного кодексу України та визначити окремі категорії справ про порушення митних правил, які розглядаються відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення такими, які можуть бути оскаржені у касаційному порядку.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ

3.1. Проблемні питання, що виникають в адміністративно-юрисдикційній діяльності суду у справах про порушення митних правил

Проаналізувавши діяльність суду у справах про порушення митних правил, можна дійти висновку, що така діяльність є досить значною та об'ємною. Ситуація ускладнюється й нещодавнім прийняттям нового Митного кодексу України, норми якого ще не в повному обсязі здатні регулювати суспільні відносини з приводу розгляду справ про порушення митних правил, зокрема й розгляду митних справ судом. Кодексом про адміністративні правопорушення визначено загальні засади здійснення правового регулювання, а тому виникає досить багато проблемних питань під час розгляду судом справ про порушення митних правил. Частково проблемні питання досліджувались у другому розділі монографії, а саме з приводу одноособового чи колегіального розгляду справ про порушення митних правил, фіксування судового процесу технічними засобами, можливості участі представника особи-правопорушника у судовому засіданні тощо.

Чинним законодавством встановлено, що провадження у справі про порушення митних правил вважається розпочатим із моменту складання протоколу про таке порушення (ст. 488 Митного кодексу України). Таким чином, саме з цього моменту розпочинається відлік часу, відведений на розгляд справи про митне правопорушення. Чинним Митним кодексом не встановлено термін, протягом якого представник центрального органу виконавчої влади, який реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи України, повинен направити протокол про порушення митних правил до суду на розгляд. Сьогодні це є досить актуальним питанням, адже процес передачі вищезазначеного протоколу про адміністративне правопорушення від органу, уповноваженого на розгляд справ про порушення митних правил, до суду часто затягується, що в подальшому істотно впливає на розгляд справи. Йдеться про можливість повернення протоколу про митне правопорушення на доопрацювання, повторне направлення протоколу до суду тощо. Досить часто така процедура є наслідком того, що спливає строк для розгляду справи про митне

правопорушення і справа закривається у зв'язку із закінченням терміну. Про таку проблему в юридичній літературі вже йшлося. Так, наприклад, С. О. Короед зазначає, що судова практика свідчить про вплив декількох днів, а може, й тижня від надходження матеріалів до канцелярії суду і до моменту їх передачі конкретному судді. Крім того, правопорушника (а за потреби – й потерпілого) необхідно повідомити завчасно про час і місце розгляду справи, що робиться за допомогою судових повісток із повідомленнями про вручення, що направляються поштою. Повідомлення займає близько десяти днів за умови нормальної роботи пошти і своєчасного одержання адресатом повістки. Все це в більшості випадків призводить до закриття провадження у справах у зв'язку із закінченням строків накладення адміністративного стягнення, що дає можливість правопорушникові уникнути відповідальності [189, с. 184]. Ми погоджуємося із тим, що повідомлення сторін про судовий розгляд є досить тривалою процедурою, що значно затягує початок безпосереднього судового розгляду, проте вважаємо, що акцентувати потрібно не на зменшенні часу на розподіл справ до відповідного судді та не на повідомленні сторін судового процесу про початок судового розгляду справи про митне правопорушення, а саме на встановленні відповідно строку подачі протоколу про митне правопорушення до суду. Здійснюючи аналіз норм інших галузей права з цього питання, можна дійти висновку, що законодавцем встановлюється певний строк для подачі протоколу про адміністративне правопорушення. Так, наприклад, згідно з Інструкцією МВС України з організації провадження та діловодства у справах про адміністративні порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, складені протоколи та інші матеріали про правопорушення впродовж доби реєструються в ДАІ та у триденний строк надсилаються або передаються до судових органів (у містах передбачено обмін матеріалами один раз на тиждень) [190]. Подібний строк для направлення протоколів про адміністративне правопорушення встановлено й у нормах, що регулюють розгляд справ про адміністративні, митні правопорушення у зарубіжних країнах. Як приклад можна навести ст. 640 Кодексу Республіки Казахстан, якою встановлено, що протокол про адміністративне правопорушення впродовж трьох діб з моменту складання прямує на розгляд до судді, органу (посадової особи), уповноваженого розглядати справу про адміністративне правопорушення. Протокол (постанова прокурора) про адміністративне правопорушення, відповідальність за здійснення якого може спричинити адміністративний арешт, прямує до судді негайно після його складання. У випадках, коли протокол складений неправомочною особою, при неправильному складанні

протоколу й оформленні інших матеріалів справи, а також в інших випадках, недоліки протоколу й інших матеріалів усуваються в строк не більше трьох діб з дня їх здобуття від судді, органу (посадової особи), що розглядає справу про адміністративне правопорушення. Виправлений протокол й інші матеріали справи і внесеними до них змінами повторно надсилаються судді чи органу впродовж доби [191].

Що стосується справ про порушення митних правил, то на рівні закону не встановлено строку, який є необхідним для передачі центральним органом виконавчої влади, який реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи, протоколу про адміністративне правопорушення до суду. Таким чином, вважаємо, що строк передавання чи пересилання матеріалів до суду потрібно закріпити на законодавчому рівні через внесення відповідних змін до Митного кодексу України. Так, статтю 494 Митного кодексу потрібно доповнити частиною 10 у такій редакції: «Протокол про порушення митних правил, складений уповноваженою на те особою центрального органу виконавчої влади, який реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи та який підлягає розгляду судом, має бути направлений із необхідними матеріалами до суду в 5-денний строк з моменту його складання».

На нашу думку, встановлення такого строку для подачі протоколу про митне правопорушення до суду є достатнім, адже, по-перше, цей протокол фіксує очевидний факт порушення митних правил, стаючи, таким чином, головним доказом вчинення правопорушення. З цього приводу вдало висловився Т. В. Маляренко, в одній з постанов зазначивши, що протокол про адміністративне правопорушення є документом, який офіційно засвідчує факти неправомірних дій і є одним із основних джерел доказів [192, с. 162]; по-друге, наявність протоколу про порушення митних правил досить часто виключає наявність інших доказів у справі, а це значно скорочує час для їх збирання; по-третє, встановлення саме 5-денного строку для подачі справи до суду, а не більшого, обумовлено строком на розгляд справи про митне правопорушення чинним законодавством.

Іншою проблемою під час розгляду справ про порушення митних правил є внесення неповних відомостей про боржника до протоколу про митне правопорушення. До наведеного необхідно додати, що протокол про митне правопорушення визнається одним із головних доказів порушення митних правил. Проте в юридичній літературі у ході характеристики предмета доказування все більше уваги звертають на будь-які письмові докази, в яких містяться відомості про вчинене правопорушення. Про суть та значення письмових доказів досить вдало висловився В. В. Гордєєв, який досліджував

значення таких доказів у виборчому процесі. Так, доказове значення мають документи, що володіють сукупністю таких ознак: містять відомості, що можуть бути перевірені та носій яких відомий; зміст документа повинен відповідати компетенції установ, підприємств, організацій, посадових осіб або громадян, які їх видають; містити певні реквізити. Так, автор вважає, що відсутність у документі хоча б однієї з ознак позбавляє його доказового значення, оскільки створює сумнів у достовірності даних, що містяться в ньому, або свідчить про його неналежність до справи, та наводить приклад, відповідно до якого не може мати значення доказу анонімний документ, навіть тоді, коли у ньому і містяться важливі для справи відомості [193, с. 96].

Вважаємо таку позицію науковця досить обґрунтованою, адже на практиці як органи, що здійснюють розгляд справ про порушення митних правил, так і суд досить часто не приділяють повною мірою увагу вимогам до письмового документа, помилково вважаючи їх безпосередніми доказами у справі про порушення митних правил. Наприклад, відомості, що містяться у документі, не відповідають компетенції органу, який його видав, і помилково сприймаються суддею як доказ у справі. Такі проблеми, на нашу думку, виникають у зв'язку з тим, що на законодавчому рівні не закріплено вимоги, які повинні ставитися до змісту та реквізитів письмового документа. Митним кодексом України передбачено, що докази у справі про порушення митних правил встановлюються й іншими документами (належним чином завіреними їх копіями або витягами з них) та інформацією, зокрема тією, що перебуває в електронному вигляді, а також товарами – безпосередніми предметами порушення митних правил, товарами зі спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортними засобами, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України (ст. 495 МКУ) [113]. Отже, чинним Митним кодексом України передбачено лише такі вимоги до документів, як завірених їх копій належним чином та витягів із них.

Звичайно, що цього замало, а тому на рівні закону потрібно чітко визначити вимоги, що ставляться до письмових документів. Необхідним є внесення змін до Митного кодексу України та доповнення ст. 495 частиною 3 такого змісту: «Письмовими документами є ті документи, які отримані у встановленому законом порядку, відповідають займаній посаді та компетенції особи, яка їх видала, та які містять інформацію з приводу вчинення митного правопорушення. Не можуть визнаватися доказами у

справі анонімні повідомлення, документи, що не відповідають вимогам діловодства та отримані не у встановленому законом порядку».

Істотним є питання повідомлення осіб-правопорушників про судовий розгляд справ щодо порушення митних правил. Частково це питання ми розглядали у попередньому підрозділі монографії, де зазначали, що до судового засідання обов'язково має бути викликано особу, яка притягається до відповідальності за порушення митних правил. Це здійснюється шляхом направлення судових повісток за місцем фактичного проживання правопорушника. Ми зазначали, що проблема відсутності особи під час судового засідання є досить актуальною, адже цим порушуються основні її права на судовий захист, на правову допомогу, на допомогу фахівця у галузі права, адвоката тощо. Проте досить часто правопорушник злісно ухиляється від явки до суду, тим самим затягуючи процес прийняття процесуального рішення у справі. Потрібно згадати позицію Р. В. Миронюка, що норми КУпАП не регламентують порядок такого сповіщення, що, на погляд науковця, є істотним упущенням. Вивчення результатів практики діяльності суб'єктів адміністративно-деліктної юрисдикції Дніпропетровської та Запорізької областей показало, що таке сповіщення здійснюється трьома способами: 1) відміткою у протоколі про адміністративне правопорушення, що правопорушника повідомлено про час розгляду справи про адміністративне правопорушення, з підписом правопорушника в кінці протоколу чи під цією відміткою; 2) оформленням повістки про необхідність явки до органу внутрішніх справ (інший адміністративно-юрисдикційний орган) для розгляду справи про адміністративне правопорушення; 3) усним сповіщенням правопорушника про день, місце та час розгляду справи про адміністративне правопорушення [194, с. 144].

У ході розгляду питання про участь особи у судовому розгляді справ про адміністративні правопорушення науковцями висловлюється думка щодо здійснення примусового приводу правопорушника до залу судового засідання у разі, якщо правопорушник ухиляється від явки до суду в самотійному порядку. Нормами чинного законодавства, що регулює діяльність у сфері розгляду справ про адміністративні порушення та порушення митних правил, не визначено поняття примусового приводу у справах про адміністративні правопорушення. Визначення примусового приводу містилося в Інструкції про порядок виконання постанов прокурорів, суддів, слідчих, органів дізнання та ухвал судів про привід підозрюваних, обвинувачених, підсудних, свідків і потерпілих, затвердженій Наказом МВС України від 28 грудня 1995 р. № 864, де зазначалося, що привід є примусовим заходом, передбаченим Кримінально-процесуальним кодексом

України, Законом України «Про міліцію» (на сьогодні Закон України «Про Національну поліцію. – Примітка автора»), та застосовується до підозрюваних, обвинувачених, підсудних, свідків і потерпілих, які ухиляються без поважних причин від добровільної явки у призначений час за викликом прокурора, слідчого, органу дізнання, суду або судді [195]. Наразі цей нормативно-правовий акт уже втратив чинність, але саме у ньому було вперше на законодавчому рівні закріплено поняття примусового приводу.

Потрібно погодитися із думкою М. А. Самбора про існування нагальної потреби у внесенні змін до чинного КУпАП у частині врегулювання строків розгляду справ про адміністративні правопорушення за ст. 173 КУпАП, а саме у ст. 277 КУпАП необхідно визначити такі строки, які гарантуватимуть об'єктивну можливість участі особи, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення, а також інших учасників провадження у справі про адміністративне правопорушення. Визначивши можливість приводу осіб до суду, чия участь у провадженні у справі про адміністративне правопорушення є обов'язковою, потрібно доповнити КУпАП ст. 277-1 «Привід», у якій передбачити порядок та умови застосування заходів примусу, а також визначити, які саме заходи та які органи (посадові особи) мають право їх застосовувати [196, с. 116]. У справах про порушення митних правил також, на нашу думку, доцільно буде ввести зміни до Митного кодексу України, якими передбачити застосування до осіб-правопорушників митних правил примусового приводу органами внутрішніх справ для доставляння такої особи до залу судового засідання для вирішення справи по суті.

Внесення таких змін ми аргументуємо тим, що порушення митних правил перебуває на особливому контролі держави, адже вони безпосередньо пов'язані із безпекою переміщення товарів, транспортних засобів, різноманітних речовин через державний кордон України, із внутрішньою безпекою держави, запобіганням потраплянню на територію України небезпечних товарів та речовин. На нашу думку, політика держави у цій сфері повинна бути не лише активною, а й ефективною, пов'язаною із реальним покаранням порушників цих правил, накладенням на них певного виду адміністративної відповідальності та їх фактичним виконанням. Застосування примусового приводу буде одним із засобів ефективного та реального впливу на правопорушника.

Характеризуючи можливість застосування примусового приводу під час розгляду судом справ про порушення митних правил, потрібно зазначити, що в інших сферах національного судочинства застосування примусового приводу регулюється на законодавчому рівні. Так, наприклад, відповідно до

ч. 1. ст. 272 Кодексу адміністративного судочинства привід може бути застосований до осіб, особисту участь яких визнано судом обов'язковою, а також свідків [102].

На рівні науки поняття примусового приводу визначено як захід процесуального примусу, що передбачає примусове доставлення підозрюваного, обвинуваченого, підсудного чи свідка органами внутрішніх справ в орган дізнання, до слідчого, прокурора або в суд [197, с. 933]. В ухвалі судді Львівського окружного адміністративного суду Н. І. Мричко наведено таке визначення: примусовий привід є заходом процесуального примусу, що полягає у затриманні й примусовому доставленні особи для суду задля забезпечення її участі у судовому засіданні у випадках, якщо цю особу було належним чином викликано, але вона не з'явилася до суду без поважних причин або без повідомлення про причини неприбуття [198]. У наведеному визначенні суддя під час застосування примусового приводу пов'язується із належним викликом особи та неповідомленням про причини її неприбуття. Проте наступним питанням, що потребує вирішення, є питання про те, хто повинен надавати відомості про причини неявки особи чи повідомлення про поважні причини неявки. Частково відповідь на це питання надає С. Я. Фурса, зазначаючи, що інформувати суд про причини неявки чи неповідомлення суду про поважність причини неприбуття повинна сама особа, яка не хоче з'являтися до суду [144, с. 344]. Проте ми дещо не погоджуємося із таким твердженням, адже не визначено самий механізм інформування особою, яка не хоче з'являтися до суду та повідомляти про причини своєї неявки. Вважаємо, що для застосування примусового приводу достатньо належним чином направлення повідомлення про призначення судового засідання, тобто направлення судової повістки рекомендованим листом із повідомленням про вручення.

На основі наведеного вважаємо за необхідне внести зміни до Митного кодексу України, а саме до ст. 526, доповнивши її частиною 5 такого змісту: «До правопорушника, свідка чи іншого учасника справи про порушення митних правил, розгляд якої здійснюється у судовому порядку, може бути застосований примусовий привід працівниками органів внутрішніх справ у разі повторної неявки зазначених осіб на судовий розгляд справи, якщо вони були належним чином повідомлені про час та місце розгляду справи і якщо явка цих осіб визнана судом обов'язковою».

Таким чином, наголошуємо на тому, що застосування примусового приводу до особи-правопорушника не повинне спостерігатися в усіх без винятку складах митного правопорушення, а лише в тих, де явка порушника визнається обов'язковою. Також під час винесення судом ухвали про

примусовий привід обов'язково має бути враховано повідомлення осіб про час та місце розгляду справи.

Важливим є документальне оформлення такої процесуальної дії, як примусовий привід працівниками органів внутрішніх справ. Так, за результатами примусового приводу працівник органу внутрішніх справ, який його здійснює, повинен скласти рапорт. На думку В. М. Корнукова, у рапорті має зазначатися про умови здійснення приводу, чи спостерігалися факти застосування фізичної сили, спецзасобів (якщо були підстави), причини, що перешкоджали приводу, час доставки. Отже, оформлення виконання приводу рапортом вважається допустимим, однак, на думку науковця, за загальним змістом процесуального законодавства доцільно було б складати відповідний протокол [199, с. 94]. Ми ж дотримуємося позиції, відповідно до якої працівник органу внутрішніх справ має скласти сам рапорт про доставлення особи до суду, який долучається до матеріалів справи.

У разі внесення запропонованих змін до чинного Митного кодексу України про застосування до особи, явка якої визнана судом обов'язковою, примусу органами внутрішніх справ, виникає низка інших питань, що потребують вирішення. Так, наприклад, досить тісно із проблемою примусового приводу пов'язане питання про зупинення строків розгляду справи про митне правопорушення. За загальним правилом строк розгляду судом справ про митне правопорушення становить 15 днів. Проте виникає питання про зупинення строків розгляду справи у зв'язку із розглядом справ, де присутність особи-правопорушника є обов'язковою. Так, суддя має зупинити строк розгляду судом справи на час, коли працівники органів внутрішніх справ здійснять примусовий привід боржника до суду. Таким чином, перебіг процесуального строку розгляду справи у суді не порушується. Проте необхідно пам'ятати, що строк накладення адміністративного стягнення у справах про порушення митних правил на цей період не зупиняється. Тобто, якщо особа-правопорушник ухиляється від явки у судове засідання, здійснює інші дії, що затягують вирішення справи по суті, можливим є вплив строку накладення адміністративного стягнення, а отже, така особа буде звільнена від покарання у зв'язку із закінченням строку для накладення адміністративного стягнення.

Про таку правову колізію, здійснюючи розгляд справ про адміністративні корупційні правопорушення, говорив В. В. Ковбасюк, а саме відповідно до ст. 277 КУпАП справа про адміністративне корупційне правопорушення розглядається у п'ятнадцятиденний строк від дня одержання судом протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи. Цей строк зупиняється судом у разі, якщо особа, щодо

якої складено протокол про адміністративне корупційне правопорушення, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відрядженні чи на лікуванні, у відпустці тощо). Автор слушно зауважує, що законодавець не визначив, чи зупиняється при цьому також і строк накладення адміністративного стягнення [200, с. 27].

Досить цікавим є питання щодо можливості зупинення провадження у справі про митне правопорушення. Ані нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення, ані нормами Митного кодексу не передбачено підстав зупинення провадження, що перебуває на розгляді у суді. Така позиція законодавця, на нашу думку, є досить невдалою, адже нормами інших галузей права такі підстави закріплені.

Так, наприклад, відповідно до Цивільного процесуального кодексу України суд може за заявою особи, яка бере участь у справі, а також із власної ініціативи зупинити провадження у справі у випадках: перебування сторони на строковій військовій службі або альтернативній (невійськовій) службі не за місцем проживання; захворювання сторони, підтвердженого медичною довідкою, що виключає можливість явки до суду впродовж тривалого часу; перебування сторони у тривалому службовому відрядженні; розшуку відповідача в разі неможливості розгляду справи за його відсутності; призначення судом експертиз [201].

Тобто законодавцем у галузі цивільного права врегульовано відповідні випадки, коли суд може зупинити провадження у справі. Під зупиненням провадження у справі М. І. Балюк та Д. Д. Луспеник розуміють тимчасове припинення судом процесуальних дій, яке викликане об'єктивними, що не залежать від суду, обставинами й перешкоджає подальшому рухові процесу у справі та щодо яких неможливо визначити, коли вони будуть усунуті й коли настане можливість відновлення провадження у справі [202, с. 354].

Що стосується розгляду справ про митне правопорушення, то у чинному Митному кодексі України не передбачено випадків зупинення провадження у справі, що є досить істотним недоліком у правому регулюванні розгляду судом справ досліджуваної категорії. Характеризуючи норми інших галузей права, вважаємо за доцільне Митний кодекс доповнити статтею, яка б визначала зупинення провадження у справі. До підстав такого зупинення потрібно віднести: 1) перебування сторони у тривалому службовому відрядженні; 2) хворобу правопорушника, участь якого у судовому засіданні визнано судом обов'язковою; 3) час розшуку правопорушника або застосування до нього примусового приводу; 4) призначення судом експертизи чи звернення за допомогою до спеціаліста для надання інформаційної чи іншої консультативної допомоги; 5) перебування

правопорушника в іншій місцевості, пов'язане із трудовою діяльністю чи відпусткою; б) інші обставини, що можуть затягнути процес розгляду справи по суті.

Ми не випадкового до списку підстав зупинення провадження у справі віднесли й інші обставини, адже суд, виходячи із кожного конкретного випадку, може визнати й інші обставини такими, які зупиняють провадження у справі.

Переходимо до наступної проблеми, що виникає у ході розгляду судами справ про порушення митних правил. Аналізуючи судову практику у справах про порушення митних правил, які віднесено до компетенції розгляду судом, необхідно зазначити, що досить часто суд потребує виклику свідків у судові засідання. Сьогодні правовий статус свідка у справах про порушення митних правил є досить невизначеним. Як зауважує М. М. Тищенко, формування правового статусу свідка необхідно пов'язувати з певними факторами і насамперед з можливістю особи виступати свідком у фактичному та процесуальному значеннях. Адже, дійсно, правовий статус свідка по-різному тлумачиться в законодавстві та практиці його застосування [203, с. 13]. Таким чином, з наведеної позиції чітко простежується різне процесуальне становище свідка, що залежить від різних факторів.

Таким чином, необхідним є дослідження правового статусу свідка у справах про порушення митних правил. Розгляд вищенаведеного поняття є неможливим без розгляду правового статусу свідка в адміністративно-деліктному процесі взагалі. Потрібно погодитися із думкою В. В. Нижникової, що процесуальний статус свідка та його роль у провадженні у справах про адміністративні правопорушення обумовлюється тим, що він залучається до участі у справі для повідомлення посадовій особі юрисдикційного органу відомих йому фактів щодо конкретного адміністративного правопорушення [204, с. 154].

У свою чергу, ми вважаємо, що така позиція науковця істотно звужує адміністративно-правове значення свідка у справах про адміністративне порушення, адже пов'язує його лише із участю у справі для повідомлення посадовій особі про адміністративне правопорушення. У цьому визначенні не враховано інші фактори, що можуть істотно вплинути на вирішення справи по суті (наприклад, надання свідком характеристики особи, що вчинила правопорушення, її соціального становища у суспільстві, надання відомостей про характер та психічне становище особи, яка вчинила правопорушення тощо).

Чинним законодавством визначено, що як свідок у справі про адміністративне правопорушення може бути викликана кожна особа, про яку

є дані, що їй відомі які-небудь обставини, що підлягають установленню у цій справі (ст. 272 КУпАП). Митним кодексом передбачено, що свідком може бути будь-яка особа, якщо є підстави вважати, що їй відомі обставини, що підлягають установленню у справі про порушення митних правил (ч. 1 ст. 504 МКУ). В юридичній літературі з приводу правового статусу свідка у справах про адміністративні правопорушення точиться дискусія. Так, у своїй статті Р. В. Миронюк узагальнює позиції вчених та наводить різні думки з приводу статусу свідка, вказуючи на необхідність виокремлювати різні категорії свідків. Першою, найбільш вагомою, категорією свідків є особи, які стали очевидцями вчинення правопорушення і можуть повідомити дані про обставини його вчинення. Другою категорією свідків є поняті, які відповідно до законодавства посвідчували юридично значущий для адміністративно-деліктного провадження факт (наприклад, провадження огляду та вилучення речей чи документів або факт відмови особи, яка підозрюється у вчиненні правопорушення, від підписання протоколу про адміністративне правопорушення). Статусу свідків ця категорія набуває з моменту їх опитування як свідків і складення про це протоколу або відібрання свідчень. Третьою категорією свідків є особи, які в процесі розслідування та розгляду справи надають інформацію (свідчення) про особу правопорушника, про обставини, що можуть пом'якшувати або обтяжувати адміністративну відповідальність особи. До таких осіб можна віднести посадових осіб підприємств, установ, організацій (як правило, це працівники відділу кадрів, органів соціального забезпечення), що надають характеристики на осіб, які працюють в їх штаті та підозрюються у вчиненні адміністративного правопорушення; посадових осіб житлових комітетів, що надають свідчення, що характеризують особу-порушника в побуті, та інші [205, с. 212-213].

Митним кодексом України передбачено, що наявність свідків у справі про порушення митних правил не є обов'язковою, тобто вони можуть бути, а можуть і не бути при складанні протоколу про адміністративне правопорушення. Так, статтею 494 Митного кодексу України передбачено, що протокол про порушення митних правил повинен містити відповідний перелік відомостей. Також зазначено, що у протоколі мають бути зазначені прізвища та адреси свідків, якщо вони є. Таким чином, законодавець нормою цієї статті визначає, що участь свідків у справах про порушення митних правил не є обов'язковою, а зазначаються вони лише в тому разі, коли вони фактично перебували на місці вчинення правопорушення чи іншим чином пов'язані із правопорушенням.

Проте з огляду на практику вирішення судами справ про порушення митних правил істотною, на думку суддів, є участь свідків, які своїми

свідченнями безпосередньо підтверджують факт вчинення особою правопорушення у митній сфері. Наразі склалася практика, відповідно до якої суди повертають або взагалі відмовляють у прийнятті протоколів про порушення митних правил, де не зазначено свідків вчиненого правопорушення. Ми ж вважаємо подібну практику такою, що не відповідає чинним нормативно-правовим актам у сфері розгляду справ про порушення митних правил, адже законодавством чітко передбачено додатковий характер участі свідків у справах про порушення митних правил. Із цього приводу цікавою є позиція М. Я. Масленнікова, який зазначає, що «виклик свідків може бути визнаний необхідним, якщо: в залучених до матеріалів справи письмових пояснень виявлено суперечності щодо істотних обставин справи; про виклик свідків клопоче особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілий чи їх законні представники, адвокат чи прокурор; у матеріалах справи немає письмових пояснень свідків, а особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, заперечує свою причетність до вчиненого правопорушення» [206, с. 82]. Тобто науковець вважає, що лише чітке визначення випадків участі свідків у справі про адміністративне правопорушення може подолати цю колізію у праві.

Іншою проблемою, що виникає під час розгляду справ про порушення митних правил, є проблема оскарження рішення. Проблема оскарження судових рішень завжди була та залишається одним із найбільш проблематичних питань юридичної науки. Наукові дослідження у цій сфері не дають позитивних наслідків, а тому ця проблема залишається актуальною і під час оскарження постанов суддів у справах про порушення митних правил.

Таким чином, визначено основні питання, що виникають в адміністративно-юрисдикційній діяльності суду у справах про митне правопорушення, а саме проблеми:

- встановлення строку передачі протоколу про митне адміністративне правопорушення від органу, уповноваженого на розгляд справ про порушення митних правил, до суду;
- внесення неповних відомостей про боржника до протоколу про митне правопорушення;
- визначення вимог, що ставляться до письмових документів;
- застосування до порушника митних правил примусового приводу до суду у справах, де явку порушника визнано судом обов'язковою;
- введення у Митний кодекс підстав для зупинення розгляду справ про митні правопорушення;
- оскарження постанов у справі про порушення митних правил.

Охарактеризувавши вищезазначені проблеми, можемо запропонувати реальні шляхи їх вирішення. Аналіз та конкретні пропозиції щодо вдосконалення Митного кодексу України, викладені у підрозділі, – шлях до підвищення ефективності адміністративно-юрисдикційної діяльності суду у справах про порушення митних правил, подолання правових колізій у правовому регулюванні судового розгляду справ про порушення митних правил, прозорості та відкритості такого правового регулювання, демократичності та соціальної спрямованості.

3.2. Напрямки вдосконалення законодавства, що регламентує адміністративно-юрисдикційну діяльність суду у справах про порушення митних правил

Напрямки вдосконалення законодавства, що регламентує адміністративно-юрисдикційну діяльність суду у справах про порушення митних правил, доцільно здійснювати у ході дослідження та аналізу досвіду зарубіжних країн у цій сфері. Характеризуючи законодавство, що регулює правову діяльність митних органів та діяльність органів, що здійснюють розгляд справ про порушення митних правил, слід зазначити, що митні кодекси у зарубіжних країнах є досить подібними між собою. Така тенденція обумовлена тим, що митна справа в європейських державах має подібну організаційно-правову структуру, проте із урахуванням особливостей митної системи кожної держави окремо.

Не погоджується із наведеним положенням Ф. Киян, доходячи висновку, що українська правова база загалом і митне законодавство зокрема дуже відрізняються від загальних правил ЄС (вітчизняне законодавство відповідає лише 300–400 із 10000 митних стандартів ЄС). Адаптація митного законодавства України до визнаних міжнародних стандартів і норм відбувається досить повільно. На практиці ці норми й вимоги в Україні запроваджуються без офіційного приєднання до відповідних міжнародних конвенцій, прийнятих під егідою Ради митної співпраці (зараз – Всесвітня митна організація). Як приклад автор наводить Закон України від 5 квітня 2001 р. «Про митний тариф України», який сьогодні вже втратив свою чинність, але в якому було враховано не лише всі вітчизняні акти, а й міжнародні домовленості за участю України, чинні ставки ввізного мита, митні тарифи зарубіжних держав (насамперед країн ЄС і СНД). Тому вкрай важливо нашій країні приєднатися до Конвенції А.Т.А. (Брюссель, 1961 р.), Конвенції про спільну транзитну процедуру (Женева, 1987 р.), Європейської

угоди про найважливіші лінії міжнародних комбінованих перевезень та ін. [207, с. 48].

Подібна ситуація стосується і порядку розгляду та вирішення судом справ про порушення митних правил, адже, на жаль, чинним законодавством не враховано всіх тих міжнародно-правових актів, що регулюють розгляд справ про порушення митних правил, участь сторін та інших учасників судового процесу в цих справах.

Із приводу вдосконалення норм законодавства, що регламентує адміністративно-юрисдикційну діяльність, вдало висловився Д. А. Керимов, зазначивши, що основним напрямом діяльності щодо вироблення шляхів ефективності митного регулювання в Україні є збір та вивчення інформації про митне регулювання за кордоном. Ця діяльність, на думку автора, повинна бути спрямована на: вивчення досвіду формування і розвитку наднаціонального митного законодавства; виявлення помилок, що повторюються (типових) у правовому регулюванні митних правовідносин, вжиття заходів, що виключають їх скоєння; подальше вдосконалення (розвиток) митного законодавства.

На думку автора, головною метою нормотворчого процесу щодо вдосконалення законодавства питань митної справи є підготовлений відповідно до встановлених термінів нормативно-правовий акт, якість якого буде перевірена у процесі практичного використання (регулювання, прийняття нормативно-правовим актом митних правовідносин) [208, с. 34].

Ми повністю погоджуємося з таким формулюванням, особливо з тим, що вдосконалення митного регулювання повинне здійснюватися на основі виявлення помилок у митно-правовому регулюванні, аналізу таких помилок та вироблення шляхів удосконалення митно-правового регулювання. Аналіз помилок дозволяє не лише виявити проблеми, а й визначити шляхи їх утворення, усунути причини, що їх спричиняють.

Перш ніж перейти до безпосереднього розгляду напрямків удосконалення законодавства, що регламентує адміністративно-юрисдикційну діяльність суду у справах про порушення митних правил, потрібно здійснити розгляд функціонування та діяльності органів адміністративно-деліктної юрисдикції на прикладі іноземних держав.

Характеризуючи адміністративно-юрисдикційну діяльність у справах про порушення митних правил зарубіжних країн, зазначимо, що у цих країнах, як і в Україні, правила про порушення митних правил регулюються відповідними кодексами, а в частині, що не врегульована ними, – кодексами про адміністративні правопорушення. Так, наприклад, у Білорусі провадження у справах про адміністративне правопорушення здійснюється

на підставі Виконавчо-процесуального кодексу Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення [209], в Азербайджані – Кодексом Азербайджанської Республіки про адміністративні проступки [210], у Казахстані – Кодексом Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення [211], у Молдові – Кодексом Молдови про правопорушення (цей акт поділяється на дві книги – «Матеріальне право» і «Провадження щодо правопорушень»), у Росії – Кодексом про адміністративні правопорушення Російської Федерації [212].

Позитивним напрямком щодо вдосконалення законодавства з питань розгляду судами справ про адміністративні правопорушення є досвід Республіки Казахстан та Російської Федерації, характеризуючи який, Д. В. Приймаченко та Р. В. Миронюк вважають, що розгляд справ про адміністративні правопорушення може здійснюватись у формі муніципальних (громадських) судів, за умови наділення їх повноваженнями щодо розгляду більшості справ, які нині підсудні судам загальної юрисдикції. На думку науковців, це дасть можливість, по-перше, розвантажити місцеві (районні) суди такою категорією справ; по-друге, визначити їх як альтернативну юрисдикційну інстанцію, до якої направляються для розгляду справи, порушені іншими органами адміністративно-деліктної юрисдикції, у разі вибору такої інстанції особою, яка притягується до відповідальності (за прикладом Республіки Казахстан) [213, с. 72-73].

Порушення митних правил, за які передбачено адміністративну відповідальність, вважаються справами, що не є суспільно небезпечними. Те чи інше діяння у сфері порушення митних правил має наслідком порушення суспільних відносин та завдає відповідних збитків державі. Сьогодні у Митному кодексі України відсутня норма статті, яка б передбачала відшкодування завданих неправомірними діями збитків, а судді, у свою чергу, під час вирішення справи по суті часто не розглядають питання про відшкодування матеріальних збитків за порушення митних правил.

Цікаву позицію з цього приводу висловлює Р. В. Миронюк, який вважає за необхідне розширити повноваження суду щодо прийняття рішення про відшкодування винним майнової шкоди незалежно від її розміру під час розгляду справ про адміністративні правопорушення. На думку автора, це надасть можливість судам приймати рішення про відшкодування завданої адміністративним правопорушенням шкоди в рамках вирішення справи про адміністративне правопорушення та виключить необхідність подання цивільного позову про відшкодування, що, по-перше, спростить порядок відшкодування даної шкоди, розмір якої іноді є меншим, ніж затрати з її відшкодування в цивільно-процесуальному порядку, позбавить необхідності

позивача (який є фактично потерпілою особою) сплачувати судовий збір та захищати свої майнові інтереси, посягання на які вже було визнано незаконним; по-друге, відповідатиме інституційній підвідомчості судових справ, за якої справу, порушену за підстав вчинення адміністративного правопорушення, що призвело до завдання майнової шкоди, має бути розглянуто в одній судовій інстанції [214, с. 637].

Подібної думки дотримується й О. В. Шевцова, зазначаючи, що на особливе місце суду в системі органів адміністративно-деліктної юрисдикції вказує ст. 40 КУпАП, яка регулює порядок покладення обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду та визначає, що якщо внаслідок вчинення адміністративного правопорушення заподіяно майнову шкоду громадянину, підприємству, установі або організації на суму, що перевищує два неоподатковувані мінімуми доходів громадян, суддя районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про відшкодування винним майнової шкоди [215, с. 71-72].

Вважаємо такий підхід виправданим, але дещо з інших причин. Так, стороною розгляду справи про митне правопорушення є центральний орган виконавчої влади, який реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи, а тому вирішення судом питання щодо матеріальних збитків у цьому самому судовому засіданні є досить важливим, адже дійсно позбавить затрат із її відшкодування в цивільно-процесуальному порядку. Це насамперед, економія державних грошових коштів, адже для того щоб подати відповідну позовну заяву до суду про відшкодування завданих матеріальних збитків, потрібно сплатити судовий збір та витрати на інформаційно-технічне забезпечення. Звичайно, що центральний орган виконавчої влади, який реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи, є державним органом, а тому ці кошти братимуться із державного бюджету. Вирішення ж питання про матеріальні збитки в межах розгляду справи про митне правопорушення позбавить від процедури отримання цих коштів відповідним органом із державного бюджету України та зекономить його.

З огляду на це необхідно уточнити, з приводу яких справ може бути вирішено питання про відшкодування матеріальних збитків. Ми дотримуємося позиції, відповідно до якої вирішення питання про відшкодування матеріальних збитків при безпосередньому розгляді судом справ про порушення митних органів можливе лише в тому разі, коли ці збитки завдані державі в особі центрального органу виконавчої влади, який

реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи. Питання щодо відшкодування збитків, завданих не державі, вирішується у цивільно-правовому порядку. Тобто ми акцентуємо саме на збитках, завданих державі.

На основі наведеного пропонуємо внести зміни до Митного кодексу України, зокрема до ст. 528 «Особливості розгляду судом справ про порушення митних правил», доповнивши її ч. 4 у такій редакції: «В рамках вирішення судом справи про адміністративне правопорушення суд може вирішити питання про відшкодування особою-правопорушником завданих державі в особі центрального органу виконавчої влади, який реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи, матеріальних збитків. Відшкодування матеріальних збитків юридичним та фізичним особам здійснюється в установленому законом порядку»

Цікавою для України є позиція законодавця Республіки Молдова щодо розмежування справ про порушення митних правил на вчинені фізичною особою та вчинені посадовою особою. Частиною 1 ст. 382 Митного кодексу Придністровської Молдовської Республіки передбачено, що справи про порушення митних правил розглядаються у п'ятнадцятиденний строк, справа про порушення митних правил, вчинена посадовою особою чи іншими особами, – у місячний строк від дня отримання уповноваженим органом матеріалів, необхідних для вирішення справи по суті [216]. Таким чином, здійснюється розмежування між звичайною фізичною особою та службовою особою, що, на нашу думку, є досить важливим, адже службова особа є більш компетентною та має більше повноважень у тій чи іншій сфері, а тому може вчинити дії щодо приховування правопорушення, використання свого службового становища для уникнення відповідальності за скоєне діяння тощо. Встановлення місячного строку для розгляду справи про порушення митних правил посадовою особою, на нашу думку, обумовлено й тим, що про вчинення посадовою особою адміністративного чи іншого проступку має бути сповіщено в орган, якому безпосередньо підпорядкована така особа. А тому ми вважаємо, що й до Митного кодексу України потрібно внести зміни та встановити строк для розгляду судом справ про порушення митних правил, що вчинені посадовою особою, у строк не більше одного місяця.

У законодавстві зарубіжних країн, зокрема й у сфері розгляду справ про порушення митних правил, істотного значення набуває участь інших учасників судового процесу у провадженні справи. Так, на відміну від українського законодавства, актуальною постає проблема участі перекладача у справі про адміністративне правопорушення. Потрібно зазначити, що у законодавстві інших країн істотно розширено права перекладача у судовому

процесі, що значно підвищує його роль у процесі встановлення всіх обставин вчинення правопорушення та встановлення істини у справі. Як приклад можемо навести, що законодавством Республіки Білорусь, а саме ст. 4.9 Процесуально-виконавчого кодексу про адміністративні правопорушення Республіки Білорусь, визначено такі права перекладача: ставити запитання особам, які беруть участь у справі про адміністративне правопорушення; ознайомлюватися з документами та іншими матеріалами справи; подавати скарги на дії посадової особи, органу, уповноваженого розглядати справу; одержувати відшкодування понесених ним витрат та винагороду за виконану їм роботу. Перекладач зобов'язаний: з'явитися за викликом посадової особи, органу, уповноваженого розглядати справу; відмовитися від участі у справі, якщо він не володіє знаннями, необхідними для перекладу; за необхідності надати документи, що підтверджують його кваліфікацію; точно й повно виконати доручений йому переклад; засвідчити правильність перекладу своїм підписом; дотримуватися порядку під час провадження процесуальних дій з його участю; підкорятися законним розпорядженням посадової особи, органу, уповноваженого розглядати справу про адміністративне правопорушення [209].

Натомість у національному законодавстві – ані в Кодексі про адміністративні правопорушення, ані в Митному кодексі – не визначено права перекладача. Зазначено лише, що перекладач зобов'язаний з'явитися на виклик органу чи посадової особи та зробити повний і точний переклад.

Законодавством зарубіжних країн передбачено низку інших прав та обов'язків перекладача, що робить його повноправним учасником судового процесу. Не менш важливим є визначення конкретних прав та обов'язків перекладача у судовому процесі, які мають бути закріплені у конкретному нормативно-правовому акті. Тому ми пропонуємо ст. 503 Митного кодексу України доповнити частиною 3, в якій визначити права та обов'язки перекладача. Основним правами можна назвати: право на захист від посягань; право на винагороду за виконану роботу; право подавати скарги на дії посадових осіб, що ведуть справу; ознайомлюватися із матеріалами справи, робити з них виписки тощо. Основними обов'язками перекладача є: 1) вчасно з'являтися на виклик посадової особи чи суду, який здійснює розгляд справи про митне правопорушення; 2) сумлінно виконувати свої обов'язки; 3) чітко та неупереджено робити переклад визначеного матеріалу; 4) відмовитися від участі у справі, якщо він не володіє знаннями, необхідними для перекладу; 5) засвідчити правильність перекладу своїм підписом; 6) виконувати законні вимоги посадової особи, що здійснює розгляд справи про митне правопорушення, чи суду.

Частиною 3 ст. 503 Митного кодексу України передбачено, що як перекладач може виступати посадова особа органу доходів і зборів. Проте ми вважаємо, що залучення перекладачем посадової особи чи представника не є актуальним, адже представник цього органу є заінтересованою стороною судового процесу, в той час як перекладач не повинен мати власного інтересу у вирішенні справи по суті. Про таку проблему говорить і Д. В. Приймаченко, зазначаючи, що поєднання в одній особі посадової особи митного органу, яка складає протокол, і особи, що здійснює переклад для громадянина, щодо якого такий протокол складається, часто є підставою для оскарження рішення митних органів. Зрозуміло, що за умови виконання фіскальної функції, навіть шляхом притягнення до відповідальності, посадова особа митного органу заінтересована у винесенні постанови про накладення адміністративного стягнення, а тому не завжди є об'єктивною [217, с. 6]. Ми погоджуємося із тим, що перекладач не може бути заінтересованою особою, а отже перекладачем не може бути наведений вище представник. У зв'язку із наведеним вважаємо за необхідне виключити із Митного кодексу норму статті, яка визначає, що перекладачем може бути посадова особа чи представник центрального органу виконавчої влади, який реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи.

Істотного значення у справах про адміністративні правопорушення у законодавстві зарубіжних країн набуває проблема участі експерта у справах про адміністративні правопорушення. У Процесуально-виконавчому кодексі Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення, а саме п. 4.7, експерт визначається як незацікавлена в результаті розгляду справи про адміністративні правопорушення особа, яка має спеціальні знання в науці, техніці, мистецтві, інших сферах діяльності, якій суддя або посадова особа, яка веде адміністративний процес, доручила проведення експертизи [209]. В юридичній літературі істотного значення надають статусу експерта як суб'єкта справ про порушення митних правил. Цією проблематикою займався А. Дусик, який, аналізуючи правовий статус експерта у провадженні у справах про порушення митних правил, фрагментарно торкається питання його залучення, вбачаючи доцільність використання спеціальних знань у зазначеній категорії справ на стадії розгляду справи про порушення митних правил, а деяких випадках, залежно від конкретних обставин справи, не виключає участі експерта і на стадії порушення справи про порушення митних правил, під час перевірки змісту протоколу вищою посадовою собою митного органу. Можливою є участь експерта й у ході розгляду скарги на постанову у справі про порушення митних правил [218, с. 34].

Ми вважаємо, що участь експерта у справах про порушення митних правил є істотною – адже, незважаючи на те, що така категорія справ не є суспільно небезпечною, все ж таки вона потребує вирішення справи по суті. Експерт є важливою фігурою у вирішенні справи, адже його експертний висновок визнається доказом у справі про порушення митних правил. Іншою важливою обставиною залучення та участі експерта під час вирішення справи про порушення митних правил є те, що експерт під час підготовки експертного висновку може виявити обставини, що мають значення для справи. Про таку ситуацію, зокрема, зазначав А. В. Дусик, вказуючи, що якщо експерт під час проведення експертизи встановить обставини, що мають значення для справи, з приводу яких йому не було поставлене запитання, він вправі, але не зобов'язаний, викласти таку інформацію у своєму висновку [219, с. 41].

На жаль, сьогодні Митним кодексом України не визначено прав та обов'язків експерта під час розгляду справ про порушення митних правил. Натомість законодавством інших держав таку проблему вирішено на законодавчому рівні. Так, відповідно до ст. 381 Митного кодексу РФ експерт має право: 1) ознайомлюватися з матеріалами, що стосуються предмета експертизи; 2) за згодою митного органу залучати до виробництва експертизи інших експертів; 3) запитувати додаткові матеріали, необхідні для проведення експертизи; 4) відмовитися від дачі висновку, якщо надані йому матеріали є недостатніми або якщо він не володіє необхідними знаннями для проведення експертизи. Повідомлення про неможливість дати висновок подається до митного органу, що призначив експертизу, у письмовій формі; 5) з дозволу митного органу брати участь у проведенні конкретних дій під час здійснення митного контролю [220].

Митним кодексом України передбачено значно менше прав, якими наділений експерт під час провадження у справі про митне правопорушення. Зокрема у ст. 502 Митного кодексу України зазначено, що експерт має право ознайомлюватися з матеріалами справи, які стосуються предмета експертизи, та заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів, необхідних для надання висновків [113]. Характеризуючи досвід участі експерта в Україні та Росії, необхідним, на нашу думку, є більш чітке окреслення правового статусу експерта шляхом розширення його прав у справах про порушення митних правил.

Не менш важливою є участь у розгляді справ про порушення митних правил спеціаліста. Спеціаліст, на думку М. В. Костицького, – це особа, яка володіє певною процесуальною правосуб'єктністю і виконує на базі своїх професійних знань офіційну функцію допомоги й сприяння слідчому та суду

під їх керівництво і контролем [221, с. 29]. Митним кодексом України, а саме ст. 497, визначено коло осіб, які беруть участь у справі про порушення митних правил. Главою 21 Кодексу про адміністративні правопорушення також визначено коло осіб, що беруть участь у справі про адміністративні правопорушення, де участь спеціаліста, як і в Митному кодексі, також не передбачено. Вважаємо, що це є істотним недоліком, адже у деяких категоріях справ про порушення митних правил суд та інші сторони судового розгляду не завжди можуть правильно встановити істину у справі без необхідних знань спеціаліста.

Про значення участі спеціаліста у судовому процесі висловлювався А. В. Дулов, який зазначав, що у процесі дослідницької роботи з пізнання істини суд не може самостійно розкрити всі сторони прояву сутності досліджуваних явищ і предметів, усі причини явищ у їх взаємозв'язку. Для цього в низці випадків необхідні знання у певній галузі науки. У таких випадках звертаються по допомогу до фахівців [222, с. 110].

Ми підтримуємо думку науковця з приводу необхідності використання певних наукових знань під час вирішення справи у судовому засіданні, зокрема й справ про адміністративне правопорушення та митних справ. Проте наразі на законодавчому рівні недостатньо визначено правовий статус спеціаліста та зовсім не визначено його у Митному кодексі України. Як влучно зазначає Є. В. Додін, відсутність чіткого регулювання правового статусу спеціаліста не лише звужує коло гарантій захисту прав та інтересів правопорушника, а й не надає в повному обсязі використати можливості самого спеціаліста, який залучається до справи [223, с. 64].

Характеризуючи норми інших галузей національного права, потрібно зазначити, що у них передбачено на законодавчому рівні участь спеціаліста. Так, наприклад, нормами Кодексу адміністративного судочинства, а саме ст. 67, визначено, що спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів і може надавати консультації під час вчинення процесуальних дій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліст може бути залучений до участі в адміністративному процесі за ухвалою суду для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) під час вчинення процесуальних дій. Допомога спеціаліста технічного характеру під час вчинення процесуальних дій не замінює висновку експерта. Цією самою статтею встановлено права та обов'язки спеціаліста [102].

З огляду на наведене зазначимо, що в адміністративному судочинстві спеціаліст посідає значне місце серед осіб, що беруть участь у справі, в той

час як у Митному кодексі така участь спеціаліста не є важливою. Ми ж підтримуємо думку, відповідно до якої участь спеціаліста у справах про порушення митних правил є значною та потребує закріплення на законодавчому рівні. Така наша позиція зумовлена тим, що, по-перше, участь спеціаліста є необхідною для вирішення справи – його сприянням своїми науковими знаннями, навичками, вміннями під час дослідження доказів у справі; по-друге, спеціаліст може надати консультативний висновок із приводу того чи іншого питання; по-третє, суспільні відносини, що виникають у сфері порушення митних правил, є досить об'ємними та часто охоплюють не одну сферу права, що спричиняє труднощі у визначенні доказової бази під час вирішення справи.

Як слушно зазначає Д. Г. Глушкова, зумовити необхідність звернення до спеціаліста за інформаційно-довідковою допомогою з правових питань можуть такі чинники: 1) динамічність законодавства, велика кількість підзаконних нормативно-правових актів, що видаються суб'єктами підвідомчої нормотворчості; 2) наявність у відомчих нормативних актах спеціальних термінів та визначень, що вимагають спеціальної освіти для їх належного розуміння; 3) необхідність установлення змісту норм іноземного права під час розгляду справ, ускладнених іноземним елементом [224, с. 14].

Водночас ми не погоджуємося із такою позицією та вважаємо, що участь спеціаліста все ж повинна нести консультативний та інформаційний характер і не вважатися, на відміну від висновку експерта, доказом у справі.

Таким чином, потрібно погодитися з позицією В. І. Гончаренка, що участь спеціаліста – це процесуальна форма використання знань обізнаної особи, яка полягає у сприянні суду у виявленні й закріпленні доказів, зверненні їх уваги на психологічно значущі обставини, наданні пояснень зі спеціальних питань, що виникають під час проведення процесуальних дій, у збиранні необхідних матеріалів та допомозі під час складання процесуальних документів [225, с. 89]. Подібну думку висловлює і О. Г. Юркевич, який, характеризуючи участь спеціаліста, зазначає, що спеціаліст може бути залучений судом під час проведення таких процесуальних дій, як дослідження доказів, призначення експертизи, забезпечення доказів, опитування осіб, підготовка судових доручень тощо. Допомога спеціаліста під час проведення дослідження доказів може мати дві форми: технічна допомога, тобто застосування техніко-криміналістичних засобів, покликаних сприяти покращанню чуттєвого сприйняття суддями інформації, яка містить доказ; надання консультативно-довідкової допомоги для сприяння більш повному та якісному сприйняттю даних, що містить досліджуваний доказ [226, с. 46].

На основі наведеного вважаємо за необхідне доповнити ст. 497 Митного кодексу України вказівкою про ще одну особу, яка бере участь у провадженні у справі про порушення митних правил, – спеціаліста, та окремою статтею передбачити, що спеціалістом є особа, яка здійснює інформаційну, консультативну та іншу допоміжну роботу під час вирішення судом справ про порушення митних правил. У цій статті потрібно також визначити права та обов'язки спеціаліста, порядок його залучення та участі у судовому засіданні, визначити випадки, коли особа не може бути залучена як спеціаліст у справі про порушення митних правил.

Одним із важливих напрямків удосконалення законодавства, що регламентує адміністративно-юрисдикційну діяльність суду у справах про порушення митних правил, є встановлення спрощеного порядку розгляду судом певної категорії справ про порушення митних правил. Під спрощеним судочинством Т. В. Трубнікова на прикладі норм кримінального права розуміє провадження щодо окремих категорій справ, що мають такі особливості, які об'єктивно потребують швидкого здійснення кримінально-процесуальної діяльності й простоти кримінально-процесуальної форми, що здійснюється в більшості випадків швидше і з меншими витратами, ніж провадження, здійснюване в загальному порядку [227, с. 85].

Про використання спрощеної процедури щодо вирішення справ про порушення митних правил уже йшлося. Так, наприклад, О. О. Сорока до правопорушень, які може розглядати суддя за спрощеною процедурою, відносить незначні проступки, що характеризуються такими рисами: санкція адміністративно-правової норми, яка встановлює відповідальність, передбачає виключно накладення попередження або штрафу, що не перевищує 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян; особа, яка притягується до відповідальності, визнає свою вину, не заперечує спрощеного розгляду судом справи та готова заплатити штраф; правопорушення не завдало матеріальної шкоди або вона відшкодована до розгляду справи; потерпілі, захист, прокурор (якщо вони беруть участь у справі) не заперечують щодо проведення спрощеного провадження.

Автор водночас зазначає, що не може застосовуватися спрощене провадження у разі, якщо до адміністративної відповідальності притягується неповнолітній або особа, яка через свої фізичні або психічні вади не може сама здійснювати свої права [228].

Ми підтримуємо позицію, відповідно до якої до певних категорій справ про порушення митних прав може застосовуватися спрощена процедура розгляду судом. Спрощена процедура здійснення провадження у справах про порушення митних правил характеризується такими ознаками: 1) може бути

застосована до правопорушень, що мають незначну суспільну небезпеку та характеризуються застосуванням до правопорушника попередження чи штрафу в незначному розмірі; 2) значно скорочує час розгляду судом справ про порушення митних правил; 3) значно скорочує матеріальні та фінансові затрати на проведення судового засідання; 4) надає можливість проведення судового розгляду справи про митне правопорушення без засідань або в одному засіданні; 5) використання виключно письмових доказів для обґрунтування вини чи невинності правопорушника.

Характерною особливістю використання спрощеної процедури розгляду судом справ про порушення митних правил є те, що вона може бути використана за наявності таких умов: 1) незначне правопорушення, що чітко передбачене у Митному кодексі як таке, до якого може застосовуватися спрощена процедура судового розгляду; 2) санкція статті передбачає попередження чи незначний розмір штрафу; 3) якщо сторони судового процесу не заперечують спрощеного судового розгляду справи; 4) якщо особа, що вчинила правопорушення, вперше притягується до адміністративної відповідальності та щиро розкаюється у вчиненому діянні; 5) якщо у межах спрощеного судового розгляду можна вирішити питання про відшкодування особою-правопорушником завданої шкоди.

Таким чином, на основі наведеного зазначимо, що вдосконалення національного законодавства, що регламентує адміністративно-правову діяльність у справах про митні правопорушення, потрібно здійснювати на основі аналізу норм як міжнародного, так і національного права. Основним шляхом є прийняття відповідних змін до Митного кодексу України, серед яких потрібно виділити такі:

– передбачити питання про відшкодування особою-правопорушником завданих державі в особі центрального органу виконавчої влади, який реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи матеріальних збитків;

– встановити розмежування строків для розгляду судом справ про порушення митних правил, що вчинені посадовою особою та фізичною особою;

– розширити та чітко визначити права та обов'язки перекладача, який залучається до участі у судовому процесі;

– виключити з Митного кодексу України норму, відповідно до якої перекладачем може бути представник центрального органу виконавчої влади, який реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи;

- розширити права та обов’язки експерта під час вирішення справ про порушення митних правил;
- доповнити статтю 497 Кодексу частиною, в якій визначити ще одну особу, яка бере участь у провадженні у справі про порушення митних правил, – спеціаліста, визначити її правовий статус;
- визначити механізм застосування спрощеної процедури розгляду судом окремої категорії справ про порушення митних правил.

ВИСНОВКИ

У монографії викладені основні теоретичні положення та нове вирішення наукового завдання щодо визначення й удосконалення адміністративно-юрисдикційної діяльності суду під час вирішення справ про порушення митних правил. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Серед них основними є такі:

1. Сформульовано авторське визначення поняття «адміністративно-юрисдикційна діяльність суду», під яким потрібно розуміти визначену нормативно-правовими актами діяльність суду щодо розгляду та вирішення спорів, що носять публічно-правовий характер, тобто однією зі сторін спору обов'язково є орган державної влади, який наділений відповідними управлінськими та розпорядчими функціями із застосуванням відповідної та чіткої процедури та прийняттям обов'язкового для виконання рішення, яке захищається примусовою силою держави у разі його невиконання чи неналежного виконання.

2. Визначено основні форми адміністративно-юрисдикційної діяльності суду. Під формою юрисдикційної діяльності суду потрібно розуміти зовнішній вираз однорідних і послідовних дій суду та його окремих посадових осіб у процесі здійснення ними своєї діяльності, що виражається в процесі реалізації у правових, організаційних, процесуальних та матеріально-технічних рамках. Форми адміністративно-юрисдикційної діяльності суду доцільно розподілити на групи, якими можуть бути: правова, процесуальна, організаційна, матеріально-технічна, які у свою чергу, містять окремі підвиди, що більш детально характеризують основні форми. До правових форм віднесено нормотворчість, можливості суду скасовувати правові норми та постановляти власні, інтерпретаційний характер, нормотворення, видання індивідуальних актів управління. Процесуальна форма є нормативно встановленим порядком здійснення правосуддя, відпрацьованим на підставі узагальнення великого досвіду правозастосування. Організаційні форми є допоміжними та не викликають настання юридичних наслідків. Матеріально-технічні норми є зовнішнім виразом різних операцій матеріально-технічного характеру, які використовуються для забезпечення діяльності органів публічної влади.

3. Розкрито місце суду в системі адміністративно-юрисдикційних органів, уповноважених на розгляд справ про митні правопорушення. Встановлено, що суд як суб'єкт юрисдикційної діяльності має досить значну перевагу щодо неюрисдикційних органів та певні особливості, а саме: 1) є останньою ланкою серед передбачених у Кодексі України про

адміністративні правопорушення органів, уповноважених на розгляд справ про адміністративні правопорушення, рішення якого є загальнообов'язковими для виконання всіма державними органами та окремими громадянами і поширюються на всю територію України; 2) рішення неюрисдикційних органів можуть бути оскаржені до суду, а отже суд вправі здійснювати перегляд прийнятих неюрисдикційними органами рішень, скасовувати їх та виносити власне рішення; 3) до компетенції суду щодо здійснення розгляду справ про адміністративні правопорушення, на відміну від інших юрисдикційних органів, належить виключне право на вирішення певної категорії справ, тобто Кодексом України про адміністративні правопорушення встановлюється виключна компетенція суду; 4) суд має право застосовувати всі передбачені заходи адміністративного впливу на правопорушників.

4. Критеріями, за якими здійснюється розмежування компетенції судів загальної юрисдикції та адміністративних судів, є: 1) адміністративні суди розглядають саму процедуру розслідування розгляду уповноваженими на розгляд справ про адміністративні правопорушення, в той час як суди загальної юрисдикції здійснюють притягнення правопорушників митних правил до відповідальності та накладення на них відповідних санкцій; 2) обов'язковим суб'єктом справ в адміністративному процесі є суб'єкт владних повноважень, який уповноважений на розгляд справ про митні правопорушення; 3) суди загальної юрисдикції забезпечують притягнення до адміністративної відповідальності порушника шляхом накладення на нього певного виду адміністративного стягнення, в той час як адміністративні суди визначають законність чи незаконність певних дій посадових осіб митних органів тощо.

5. Під час здійснення попереднього судового засідання у справах про порушення митних правил потрібно вирішити питання: 1) спірних правовідносин та законодавства, що підлягає застосуванню до цих правовідносин, обставин, що мають значення для правильного розгляду справи. Правильне використання норм матеріального і процесуального права дозволяє реалізувати низку основних принципів судочинства; 2) складу осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників арбітражного процесу. Положення процесуального законодавства в реалізації зазначеного завдання передбачають, що під час підготовки справи до судового розгляду суд вирішує питання про виклик на судові засідання експертів, свідків, залучення перекладача; 3) надання необхідних доказів, їх забезпечення, призначення експертизи, необхідність огляду на місці письмових і речових доказів, а також щодо вжиття заходів для надання сторонами доказів тощо;

4) можливості розгляду справи, перенесення чи відкладення її розгляду на інший час, про що виносить мотивовану ухвалу тощо.

6. Визначено проблемні питання, що виникають в адміністративно-юрисдикційній діяльності суду у справах про порушення митних правил, до яких потрібно віднести такі, як: 1) проблема можливості розгляду судом справи за відсутності порушника, відомості про місце проживання якого невідомі, чи щодо особи, яка не має реєстрації та постійного місця проживання; 2) відсутність закріплених на законодавчому рівні підстав для винесення постанов про проведення додаткової перевірки; 3) відсутність установленого терміну (строку), впродовж якого представник центрального органу виконавчої влади, який реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи повинен направити протокол про порушення митних правил до суду на розгляд; 4) внесення неповних відомостей про боржника до протоколу про митне правопорушення; 5) відсутність у чинному законодавстві можливості здійснення примусового приводу порушника, який ухиляється від явки до суду в самостійному порядку; 6) відсутність у законодавстві підстав для зупинення провадження у справі про порушення митних правил; 7) оскарження постанов у справі про порушення митних правил.

7. Ураховуючи міжнародний досвід, запропоновано в рамках розгляду судом справи про адміністративне правопорушення вирішувати питання про відшкодування особою-правопорушником завданих матеріальних збитків, розмежовувати справи про порушення митних правил на ті, що вчинені фізичною особою та посадовою особою (на прикладі Республіки Молдови), розширити права окремих учасників судового процесу – перекладача (на прикладі Республіки Білорусь), експерта (на прикладі Російської Федерації), спеціаліста, встановити спрощений порядок розгляду судом певних категорій справ про порушення митних правил.

8. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-юрисдикційної діяльності суду у справах про порушення митних правил, а саме:

а) визначено підстави, наявність яких передбачає винесення судом постанови про проведення додаткової перевірки. Запропоновано внести зміни до глави 69 Митного кодексу України «Порядок провадження у справах про порушення митних правил» та визначити, що підставами для повернення судом справи про митне правопорушення до органу, який здійснював досудове розслідування, можуть стати: 1) виправлення допущених помилок під час складання протоколу про митне правопорушення; 2) відсутність необхідних доказів того чи іншого елемента,

який потрібно довести для вирішення справи по суті; 3) відсутність фактичних даних, якими обґрунтовуються конкретні докази у справі; 4) неможливість розгляду справи у зв'язку із неповними відомостями про особу-правопорушника та неповним складанням протоколу про порушення митних правил; 5) інші підстави, які, на розсуд суду, є необхідними для вирішення справи по суті та прийняття дійсно обґрунтованого рішення (наприклад, допит інших свідків у справі, пояснення осіб тощо);

б) Для економії часу і так завантажених суддів, які постійно розглядають справи про поновлення строку на апеляційне оскарження, вважаємо за необхідне збільшити час на подачу апеляційної скарги до 15 календарних днів, про що внести зміни до глави 72 Митного кодексу;

в) строк передавання чи пересилання матеріалів до суду потрібно закріпити на законодавчому рівні шляхом внесення відповідних змін до Митного кодексу України. Так, статтю 493 Митного кодексу України потрібно доповнити частиною 10 та викласти її у такій редакції: «Протокол про порушення митних правил, складений уповноваженою на те особою центрального органу виконавчої влади, який реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи та який підлягає розгляду судом, має бути направлений із необхідними матеріалами до суду в 5-денний строк з моменту його складання»;

г) внести зміни до Митного кодексу України, якими передбачити застосування до осіб – порушників митних правил примусового приводу органами внутрішніх справ для доставляння такої особи до залу судового засідання для вирішення справи по суті, а саме статтю 526 Митного кодексу України доповнити частиною 5 такого змісту: «До правопорушника, свідка чи іншого учасника справи про порушення митних правил, розгляд якої здійснюється у судовому порядку, може бути застосований примусовий привід працівниками органів внутрішніх справ у разі повторної неявки зазначених осіб на судовий розгляд справи, якщо вони були належним чином повідомлені про час та місце розгляду справи та якщо явка цих осіб визнана судом обов'язковою»;

д) запропоновано запровадити можливість зупинення провадження у справі про митне правопорушення. Що стосується розгляду справ про митне правопорушення, то у чинному Митному кодексі України не передбачено випадків зупинення провадження у справі, що є істотним недоліком у правому регулюванні розгляду судом справ про порушення митних правил. Характеризуючи норми інших галузей права, вважаємо за доцільне главу 69 Митного кодексу України доповнити статтею, яка б визначала зупинення провадження у справі про порушення митних правил. До підстав такого

зупинення потрібно віднести: 1) перебування сторони у тривалому службовому відрядженні; 2) хворобу правопорушника, участь якого у судовому засіданні визнана судом обов'язковою; 3) час розшуку правопорушника або застосування до нього примусового приводу; 4) призначення судом експертизи чи звернення за допомогою до спеціаліста для надання інформаційної чи іншої консультативної допомоги; 5) перебування правопорушника в іншій місцевості, пов'язане із трудовою діяльністю чи відпусткою; 6) інші обставини, що можуть затягнути процес розгляду справи по суті;

е) запропоновано вирішити проблему відшкодування збитків від порушень митних правил шляхом внесення змін до Митного кодексу України. Так, статтю 528 «Особливості розгляду судом справ про порушення митних правил» доповнити частиною 4 у такій редакції: «В рамках вирішення судом справи про адміністративне правопорушення суд може вирішити питання про відшкодування особою-правопорушником завданих державі в особі центрального органу виконавчої влади, який реалізує податкову політику та політику у сфері державної митної справи матеріальних збитків. Відшкодування матеріальних збитків юридичним та фізичним особам здійснюється у встановленому законом порядку».

є) запропоновано у статті 497 Митного кодексу України розширити перелік осіб, які беруть участь у провадженні в справі про порушення митних правил, та доповнити його таким учасником провадження, як спеціаліст. В окремій статті передбачити, що спеціалістом є особа, яка здійснює інформаційну, консультативну та іншу допоміжну роботу під час вирішення судом справ про порушення митних правил. У цій статті визначити права та обов'язки спеціаліста, порядок його залучення та участі у судовому засіданні, визначити випадки, коли особа не може бути залучена як спеціаліст у справі про порушення митних правил;

ж) запропоновано статтю 503 Митного кодексу України доповнити частиною 3, в якій визначити права та обов'язки перекладача. Основними правами можна назвати: а) право на захист від посягань; б) право на винагороду за виконану роботу; в) право подавати скарги на дії посадових осіб, що ведуть справу; г) ознайомлюватися із матеріалами справи, робити з них виписки тощо. Основними обов'язками перекладача є: а) вчасно з'являтися на виклик посадової особи чи суду, який здійснює розгляд справи про митне правопорушення; б) сумлінно виконувати свої обов'язки; в) чітко та неупереджено робити переклад визначеного матеріалу; г) відмовитися від участі у справі у разі неволодіння знаннями, необхідними для перекладу та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Дружков П. С. О понятии и видах юрисдикции / П. С. Дружков // Вопросы государства и права / редкол. : проф. А. И. Ким и др. – Томск, 1974. – С. 81-90.
3. Белих Д. В. Місце адміністративної юрисдикції діяльності Державтоінспекції в системі забезпечення безпеки дорожнього руху / Д. В. Белих // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2012. – № 2. – С. 75–81.
4. Юридический энциклопедический словарь. – Москва, 1987. – 528 с.
5. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. – Москва, 2002. – 217 с.
6. Алексеев С. С. Проблемы теории права : курс лекцій : в 2 т. / С. С. Алексеев. – Свердловск, 1972. – Т. 1. – 396 с.
7. Большой энциклопедический юридический словарь / под ред. акад. НАН Украины Ю. С. Шемшученко. – Киев, 2007. – 992 с.
8. Пилипенко А. А. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів виконавчої влади: питання теорії / А. А. Пилипенко // Право України. – 2004. – № 2. – С. 26–31.
9. Шергин А. П. Административная юрисдикция / А. П. Шергин. – Москва, 1979. – 134 с.
10. Алексеев С. С. Государство и право. Начальный курс / С. С. Алексеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Юрид. лит., 1994. – 192 с.
11. Коломоєць Т. О. Адміністративна юрисдикція в Україні: питання теорії та практики / Т. О. Коломоєць ; Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя, 2000. – 38 с.
12. Джафарова О. В. До питання про визначення сутності адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів України / О. В. Джафарова // Вісник Харк. національного університету внутр. справ. – 2009. – № 44. – С. 152–157.
13. Андрианова Ю. А. Административная юрисдикция мировых судей в Российской Федерации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Ю. А. Андрианова. – Саратов, 2004. – 21 с.
14. Розенфельд В. Т. Административное принуждение (понятие, виды административного принуждения, процессуальное регулирование их

применения) : учебное пособие / В. Т. Розенфельд, В. В. Серегина. – Воронеж, 1996. – 440 с.

15. Тимошенко И. В. Административная ответственность : учеб. пособ. / И. В. Тимошенко. – Москва : Изд. центр «МарТ», 2004.

16. Шильник В. Ю. Адміністративні юрисдикційні провадження та їх здійснення органами внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. Ю. Шильник ; Націон. ун-т внутр. справ. – Харків, 2004. – 196 с.

17. Люблін В. Д. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів державного пожежного нагляду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. Д. Люблін ; Національна академія внутрішніх справ України. – Київ, 2004. – 210 с.

18. Бердник В. С. Розвиток вітчизняної правової думки про адміністративно-юрисдикційну діяльність / В. С. Бердник // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – № 2. – С. 174–178.

19. Гусаров С. Особливості адміністративної юрисдикції та реалізації відповідних повноважень органами державного управління і посадовими особами в Україні / С. Гусаров // Право України. – 2009. – № 2. – С. 80–88.

20. Павлов Д. М. Адміністративне право. Загальна частина : конспект лекцій / Д. М. Павлов. – Київ : МАУП, 2007. – 136 с.

21. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.

22. Черданцев А. Ф. Теория государства и права : учебник для вузов / А. Ф. Черданцев. – Москва : Юрайт, 2000. – 432 с.

23. Правознавство : підручник / А. І. Берлач, Д. О. Карпенко, В. С. Ковальський, А. М. Колодій та ін. ; за ред. В. В. Копейчикова, А. М. Колодія. – Київ : Юрінком Інтер, 2004. – 752 с.

24. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку ХХІ століття) : монографія / В. В. Галуцько, В. І. Олефір, М. П. Пихтін та ін. ; за ред. В. В. Галуцька. – Херсон : Херсонська міська друкарня, 2010. – 378 с.

25. Адміністративна юрисдикція АПК України : навч. посібник / В. І. Курило, В. К. Шкарупа, О. Ю. Піддубний ; за заг. ред. В. К. Шкарупи. – Київ : Магістр – ХХІ ст., 2008. – 688 с.

26. Глоба Д. М. Адміністративно-правові конфлікти як предмет адміністративно-юрисдикції / Д. М. Глоба // Держава та право. – 2012. – Вип. 55. – С. 248–252.

27. Миколенко О. І. Адміністративний процес та адміністративна відповідальність в Україні : навч. посібник / О. І. Миколенко. – Харків : ТОВ «Одіссей», 2010. – 368 с.

28. Адміністративна діяльність : навчальний посібник / за заг. ред. О. І. Остапенка. – Львів : ЛІВС, 2002. – 252 с.
29. Коломієць Т. О. Адміністративна юрисдикція в Україні: питання теорії та практики / Т. О. Коломієць. – Запоріжжя, 2000. – 38 с.
30. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дяченко та ін. ; за заг. ред. Ю. П. Битяка. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
31. Авер'янов В. Б. Питання адміністративної реформи у змісті Загальної концепції державно-правової реформи / В. Б. Авер'янов // Державно-правова реформа в Україні : тези матеріалів наук.-практ. конф. – Київ, 1997. – С. 193–195.
32. Колпаков В. К. Адміністративна юрисдикція: сутність поняття / В. К. Колпаков // Держава і право : зб. наук. праць: юридичні і політичні науки. – 2003. – Вип. 19. – С. 256–258.
33. Алехин А. П. Административное право Российской Федерации / Алехин А. П., Козлов Ю. М. – Москва : Теис, 1994. – Ч. 1. – 269 с.
34. Махина С. Н. Управленческий и административный процессы: проблемы теории и перспективы правового регулирования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. / С. Н. Махина. – Воронеж, 1998. – 218 с.
35. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков. – Київ : Юрінком Інтер, 1999. – 733 с.
36. Тищенко Н. М. Административно-процессуальный статус гражданина Украины: проблемы теории и пути совершенствования / Н. М. Тищенко. – Харків : Изд-во НУВД, 1998. – 268 с.
37. Пешков А. Б. Проблемы административно-правового метода регулирования советских общественных отношений / А. Б. Пешков. – Иркутск, 1974.
38. Словарь иностранных слов. – Москва : Русск. яз., 1983. – 608 с.
39. Философский энциклопедический словарь. – Москва, 1998. – 780 с.
40. Азовкин И. А. Местные советы в системе органов власти / И. А. Азовкин. – Москва, 1971. – 272 с.
41. Барабанев Г. В. Советское строительство / Г. В. Барабанев, К. Ф. Шеремет. – Москва, 1985. – 146 с.
42. Гуржій А. В. Адміністративно-правові форми та методи реалізації державної політики безпеки дорожнього руху / А. В. Гуржій // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2012. – № 2. – С. 64–69.
43. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина : підручник / за заг. ред. І. П. Голосніченка, Я. Ю. Кондратьєва. – Київ : Укр. акад. внутр. справ, 1995. – 177 с.

44. Макарчук В. Н. Методы и формы административной деятельности участковых инспекторов милиции : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. Н. Макарчук. – Москва, 1992. – 205 с.
45. Адміністративна (поліцейська) діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина : підруч. / за ред. Є. М. Моїсєєва, Ю. І. Римаренка, В. І. Олефіра. – Київ : КНТ, 2008. – 216 с.
46. Ожегов С. И. Большой толковый словарь : в 5 т. Т. 5. С-Я / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – Москва : Азъ, 1992. – 660 с.
47. Лазарев В. В. Эффективность правоприменительных актов / В. В. Лазарев. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1975. – 207 с.
48. Великий тлумачний словник сучасної української мови / гол. ред. В. Т. Бусел. – Київ – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
49. Мельников Ю. И. Природа и содержание норм процессуального права в социалистическом обществе : учеб. пособие / Ю. И. Мельников. – Ярославль : Ярославльск. гос. ун-т, 1976. – 16 с.
50. Ершова И. В. Правовой режим государственного имущества в хозяйственном обороте. Теоретические основы и пути совершенствования / И. В. Ершова. – Москва, 2001. – 304 с.
51. Теория юридического процесса / под общ. ред. проф. В. М. Горшенева. – Харьков : Изд-во при Харьковском госуд. ун-те издат. объединения «Вища школа», 1983. – 196 с.
52. Стариков Ю. Н. Административное право : в 2 ч. / Ю. Н. Стариков. – Москва, 1998. – Ч. 1. – 528 с.
53. Бахрах Д. Н. Административное право России : учебник для вузов / Д. Н. Бахрах. – Москва : НОРМА-ИНФРА-М, 2002. – 640 с.
54. Адміністративне право України : підручник для юрид. вузів і ф-тів / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. – Харків : Право, 2000. – 520 с.
55. Габричидзе Б. Н. Аппарат управления местных советов / Б. Н. Габричидзе. – Москва : Юрид. лит., 1981. – 240 с.
56. Гіда Є. О. Загальнолюдські стандарти прав людини і забезпечення їх реалізації в діяльності міліції : автореф. ... канд. юрид. наук / Є. О. Гіда. – Київ, 2000. – 16 с.
57. Васильев Р. Ф. Акты управления / Р. Ф. Васильев. – Москва : МГУ, 1987. – 237 с.
58. Коренев А. П. Нормы административного права и их применение / А. П. Коренев. – Москва : Юрид. лит., 1978. – 194 с.
59. Адміністративна діяльність : навч. посіб. / за ред. О. І. Остапенка. – Львів : ЛІВС, 2002. – 252 с.

60. Рябченко О. П. Держава й економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин : монограф. / О. П. Рябченко ; за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 1999. – 299 с.
61. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. / С. С. Алексеев. – Москва : Юрид. лит., 1981. – Т. 1. – 360 с.
62. Попов О. В. Теоретико-правовые вопросы судебного правотворчества в РФ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. В. Попов. – Тольятти, 2004. – 221 с.
63. Семьянов Е. В. Судебное правотворчество (вопросы общей теории права) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Евгений Викторович Семьянов. – Москва, 2005. – 193 с.
64. Венедиктов В. С. Трудовое право Украины : учебник / В. С. Венедиктов. – Харьков : Консум, 2006. – 304 с.
65. Венедиктов В. С. Трудовое право Украины (Общая часть) : учеб. / В. С. Венедиктов. – Симферополь : ДОЛЯ, 2004. – 328 с.
66. Христова Г. О. Юридична природа актів Конституційного суду України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Г. О. Христова. – Харків, 2004. – 20 с.
67. Невинский В. В. Конституционный суд Российской Федерации и правотворчество в России / В. В. Невинский // Вестник Конституционного суда РФ. – 1997. – № 3. – С. 69–72.
68. Кіт О. Місце актів органів судової влади у системі джерел сучасного трудового права / О. Кіт // Вісник Львів. ун-ту. Серія юрид. наук. – 2011. – Вип. 54. – С. 267–273.
69. Общая теория права и государства : учеб. для студентов вузов, обуч. по спец. «Юриспруденция» / В. С. Афанасьев, А. П. Герасимов, В. И. Гойман [и др.] ; под ред. В. В. Лазарева. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва : Юристъ, 1999. – 517 с.
70. Адміністративне право України : навч. посібник : у 2 т. / В. В. Галонько, В. І. Олефір, М. П. Пихтін та ін. ; за заг. ред. В. В. Галонька. – Херсон : Херсонська міська друкарня, 2011. – Т. 1 : Загальне адміністративне право. – 320 с.
71. Юридическая процессуальная форма: теория и практика / под ред. В. М. Горшенева. – Москва : Юрид. лит., 1976. – 279 с.
72. Васильев А. М. О правоприменении и процессуальном праве / А. М. Васильев // Проблемы соотношения материального и процессуального права : сб. науч. тр. / Всесоюзн. юридич. заочн. ин-т. – М. : ВЮЗИ, 1980. – С. 4-14

73. Адміністративний процес. Загальна частина : навч. посібник / В. Г. Перепелюк. – Чернівці : Рута, 2003. – 367 с.
74. Административная юрисдикция / А. П. Шергин. – Москва : Юрид. лит., 1979. – 144 с.
75. Практикум з кримінально-процесуального права України : навч. посіб. для студентів юрид. спец. вищих навч. закл. / за ред. В. Т. Нора. – Львів : Львівський націон. ун-т ім. Івана Франка, 2012.
76. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : підруч. / за заг. ред. акад. НАПрН України О. М. Бандурки. – Харків : Золота миля, 2011. – 584 с.
77. Стариков Ю. Н. Курс общего административного права : в 3 т. / Ю. Н. Стариков. – М. : Изд-во НОРМА, 2002. – Т. II: Государственная служба. Управленческие действия. Правовые акты управления. Административная юстиция. – 600 с.
78. Коваль Л. В. Адміністративне право : курс лекцій / Л. В. Коваль. – Київ : Вентурі, 1996. – 208 с.
79. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления / Г. В. Атаманчук. – Москва : Омега, 2004. – 280 с.
80. Кісіль З. Р. Адміністративне право : навч. посіб. / З. Р. Кісіль, Р. В. Кісіль. – 3-тє вид. – Київ : Алерта, 2011. – 696 с.
81. Бахрах Д. Н. Очерки теории российского права / Д. Н. Бахрах. – Москва : Норма, 2008. – 288 с.
82. Рабінович П. М. Суб'єкт / П. М. Рабінович // Юридична енциклопедія / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького : у 6 т. / гол. редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова) [та ін.]. – Київ : Українська енциклопедія, 2002. – Т. 5. – 681 с.
83. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. – Київ : Юрид. думка, 2007. – 992 с.
84. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права : навч. посібник / за заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна. – Київ : Старий світ, 2004. – 576 с.
85. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. / В. Я. Малиновський. – [Вид. 2-ге, доп. та перероб.]. – Київ : Атіка, 2003. – 576 с.
86. Общее административное право : учеб. / под ред. Ю. Н. Старилова. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2007. – 848 с.
87. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. / Е. Ф. Демський. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.

88. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія / В. К. Колпаков. – Київ : Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.
89. Муза О. В. Суб'єкти адміністративно-процесуальних відносин в Україні / О. В. Муза // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2012. – № 5. – С. 70–73.
90. Дорогіх О. М. Адміністративна юрисдикція України як складова адміністративного процесу / О. М. Дорогіх // Митна справа. – 2011. – № 2 (74). – Ч. 2. – С. 132–135.
91. Кодекс України про адміністративні правопорушення : науково-практичний коментар / Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін. – Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 781 с.
92. Мартинова О. М. Місцеві суди в системі суб'єктів провадження у справах про адміністративні правопорушення / О. М. Мартинова // Право і безпека. – 2011. – № 2. – С. 98–102.
93. Кодекс про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 112.
94. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
95. Ковалів М. В. Суб'єкти провадження у правах про адміністративні правопорушення / М. В. Ковалів // Науковий вісник Львівського держ. ун-ту внутр. справ. – 2012. – № 1. – С. 153–162.
96. Кузьменко О. В. Адміністративно-процесуальне право України : підручник / О. В. Кузьменко, Т. О. Гуржій / за заг. ред. О. В. Кузьменка. – Київ : Атіка, 2008. – 416 с.
97. Бердник В. С. Юрисдикційна діяльність адміністративних комісій за адміністративно-деліктним законодавством України / В. С. Бердник // Публічне право. – 2012. – № 3 (7). – С. 391–395.
98. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
99. Про судоустрій і статус суддів : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–42, № 43, № 44–45. – Ст. 529.
100. Дмитриев Ю. А. Судебная власть в механизме разделения властей и защите прав и свобод человека / Ю. А. Дмитриев, Г. Г. Черемных // Государство и право. – 1997. – № 8. – С. 44–50.
101. Власенко Н. А. Судебная власть и судебная деятельность в Российской Федерации : краткий курс лекций / Н. А. Власенко, А. Н. Власенко. – Москва : Российск. академия правосудия, 2005. – 41 с.

102. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–36, № 37. – Ст. 446.

103. Про вдосконалення мережі адміністративних судів України : Указ Президента України від 16.10.2008 № 941/2008 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 80. – С. 13. – Ст. 2677.

104. Про затвердження граничної чисельності працівників апарату місцевих адміністративних судів та апеляційних адміністративних судів : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.09.2007 № 795-р // Офіційний вісник України. – 2007. – № 73. – С. 76. – Ст. 2735.

105. Академія прокуратури України : збірник наукових праць. – Київ, 2009. – 400 с.

106. Якуба О. М. Административная ответственность по советскому праву в свете дальнейшего усиления охраны прав личности : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / О. М. Якуба. – Харків, 1964.

107. Салищева Н. Г. Административный процесс в СССР / Н. Г. Салищева. – Москва, 1964. – 158 с.

108. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підруч. / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. – Київ : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.

109. Гусейнов Р. Х. Поняття адміністративно-юрисдикційного провадження в діяльності органів виконавчої влади та визначення видів таких повноважень / Р. Х. Гусейнов // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2012. – Т. 25 (64), № 1. – С. 365–370.

110. Алфьоров С. М. Адміністративне право. Загальна частина : навч. посіб. / С. М. Алфьоров, С. В. Ващенко, М. М. Долгополова. – Київ : Центр учбової літератури, 2011. – 216 с.

111. Особливості судового розгляду справ про адміністративні правопорушення : наук.-практ. коментар / М. В. Лошицький, В. І. Бобрик, С. О. Короед. – Київ : МП «Леся», 2010. – 536 с.

112. Ващук В. Я Адміністративно-деліктні провадження та провадження у справах про адміністративні правопорушення: поняття та розмежування / В. Я. Ващук // Науковий вісник НУБіП України. Серія: Право. – 2012. – Вип. 173. – Ч. 1: Право. – С. 206-211.

113. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 44–45; № 46–47; № 48. – С. 1858. – Ст. 552.

114. Чернецький О. Л. Особливості провадження в справах про адміністративні правопорушення неповнолітніх / О. Л. Чернецький // Наше право. – 2007. – № 3. – С. 69–74.

115. Петков С. В. Відповідальність за порушення норм митного законодавства в контексті реформування та кодифікації адміністративного законодавства України / С. В. Петков // Держава та регіони. Серія: Право. – 2008. – № 1. – С. 110–112.

116. Лист Міністерства юстиції України від 17.07.2007 № 22-14-493 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua>.

117. Адміністративна відповідальність за порушення митних правил : навчальний посібник / за заг. ред. В. В. Ченцова. – Київ : Істина, 2010. – 208 с.

118. Митне право України : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Ченцова та Д. В. Приймаценка. – Київ, 2008. – 243 с.

119. Статистичні дані [Електронний ресурс]. – Режим доступу: : http://nikazp.at.ua/news/protjagom_7_misjaciv_2013_roku_mindokhodiv_vikrilo_porushen_mitnogo_zakonodavstva_na_428_8 mln_griven/2013-08-20-258.

120. Мільярд гривень до бюджету від Чопської митниці // РІО від 23.10.13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://4vlada.com/images.pdf>.

121. Демченко С. Зміст правовідносин та предмет спору як головні критерії розмежування судових юрисдикцій / С. Демченко // Вісник Вищого адміністративного суду. – 2010. – № 2. – С. 22–28.

122. Ковлер А. И. Совершенствование правосудия в России : интервью главного редактора журнала с В. А. Тумановым / А. И. Ковлер, В. А. Туманов // Государство и право. – 1998. – № 12. – С. 15–19.

123. Смокович М. Теоретичні аспекти визначення компетенції адміністративних судів / М. Смокович // Вісник Вищого адміністративного суду України: Офіційне науково – практичне видання. – 2011 – № 4. – С. 19–29.

124. Довідка про результати вивчення та узагальнення практики розгляду справ за позовами фізичних осіб із приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vasu.gov.ua/ua/generalization_court_practice.html.

125. Законодательство Петра I. – Москва : Юрид. лит., 1997. – 880 с.

126. Шилов А. В. Подготовка дела к судебному разбирательству в арбитражном процессе : дис. ... канд. юрид. наук / А. В. Шилов. – Томск, 2004.

127. Котенко В. Забезпечення процесуальних прав і законних інтересів сторін на стадії підготовчого провадження в адміністративному процесі / В. Котенко // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2008. – № 79. – С. 53–55.

128. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.- практ. коментар / В. І. Теушніков. – Вид. 6-те доп. і перероб. – Харків : Консум, 2002.

129. Кодекс адміністративного судочинства України : наук.-практ. коментар / Центр політико-прав. реформ ; за заг. ред. Р. О. Куйбіди. – 3-тє видання, допов. – Київ : Юстиніан, 2009. – 976 с.

130. Світлична Г. О. Підготовка до судового розгляду справ окремого провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Г. О. Світлична. – Харків, 1997. – 24 с.

131. Якименко О. Підготовка аліментних справ до судового розгляду (судово-теоретичні аспекти) / О. Якименко // Право України. – 1999. – № 8. – С. 41–47.

132. Бондаренко Н. Л. Підготовка цивільних справ до судового розгляду як обов'язкова процесуальна дія / Н. Л. Бондаренко // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2004. – № 60–62. – С. 84–86.

133. Луспенік Д. Д. Розгляд цивільних справ судом першої інстанції / Д. Д. Луспенік. – Харків : Харків юридичний, 2006. – 480 с.

134. Іванченко О. П. Примирення сторін як мета проведення попереднього судового засідання / О. П. Іванченко // Часопис Академії адвокатури України. – 2009. – № 5. – С. 1–5.

135. Гражданское процессуальное право России / ред. М. С. Шакарян. – Москва, 1999.

136. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Окремі питання правового регулювання підготовки цивільних справ до судового розгляду за новим Цивільним процесуальним кодексом України / Н. Л. Бондаренко-Зелінська // Університетські наукові записки. Хмельницький інститут регіонального управління та права. – 2006. – № 1 (17). – С. 96–102.

137. Світлична Г. О. Підготовка до судового розгляду справ окремого провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Г. О. Світлична. – Харків, 1997. – 24 с.

138. Логвинов П. В. Предварительная подготовка гражданских дел к слушанию в суде / П. В. Логвинов. – Москва : Госюриздат, 1960. – 148 с.

139. Чернооченко С. І. Цивільний процес : навч. Посібник / С. І. Чернооченко. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Київ : Центр навч. літ., 2005. – 472 с.

140. Шерстюк В. М. Подготовка дела к судебному разбирательству в арбитражном суде / В. М. Шерстюк // Законодательство. – 2004. – № 6. – С. 59–65.

141. Кузнецов А. Чего ждать от нового АПК? / А. Кузнецов // ФПА АКДИ «Экономика и жизнь». – 2002. – Вып. 10, 11.

142. Сакара Н. Ю. Розумний строк судового розгляду як елемент доступності правосуддя у цивільних справах / Н. Ю. Сакара // Актуальні проблеми правознавства : тези доповідей та наукових повідомлень учасників наук. конференції молодих учених та здобувачів / за ред. М. І. Панова. – Харків : Нац. юрид. академія України, 2004. – С. 66–68.

143. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» (Case of Brogan and Others v. the United Kingdom), 19.09.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cmiskp.echr.coe>.

144. Цивільний процесуальний кодекс України : науково-практ. коментар : у 2 т. / за заг. ред. С. Я. Фурси. – Київ, 2006. – 912 с.

145. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 3 ст. 120, ч. 6 ст. 234, ч. 3 ст. 236 КПК України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) № 1-12/2003 від 30.01.2003 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 6. – С. 103. – Ст. 245.

146. Право на справедливий судовий розгляд у цивільному судочинстві : навч. посібник / В. В. Комаров, Н. Ю. Сакара. – Харків : Нац. юрид. академія України, 2007. – 42 с.

147. Ширіна С. А. Особливості та проблеми судового розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з безпекою дорожнього руху / С. А. Ширіна // Науковий вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 3. – 18 с.

148. Перепелюк В. Г. Адміністративний процес. Загальна частина : навч. посіб. / В. Г. Перепелюк. – [2-ге вид. змін. і доп.]. – Київ : Центр навч. літератури, 2004. – 368 с.

149. Пархоменко П. І. Окремі питання судового розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з керуванням транспортних засобів / П. І. Пархоменко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 6–1. – Т. 1. – С. 175–178.

150. Маляренко В. Т. Одноособовий розгляд справ / В. Т. Маляренко // Юридична енциклопедія. – Київ, 2002. – Т. 4: Н-О.

151. Кони А. Ф. Введение к систематическому комментарию Устава уголовного судопроизводства / А. Ф. Кони // Устав уголовного судопроизводства : систематический комментарий. – Москва, 1914.

152. Рішення Конституційного суду України від 8 грудня 2011 р. № 16-рп/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 99. – С. 63. – Ст. 3638.

153. Лупарев Е. Б. Доказывание в административном процессе: некоторые спорные вопросы теории и практики / Е. Б. Лупарев // Академический юридический журнал. – 2003. – № 3. – 19 с.

154. Про затвердження форм процесуальних документів у справах про порушення митних правил : Наказ Міністерства фінансів України від 31.05.2012 № 652 // Офіц. вісник України. – 2012. – № 50. – С. 595. – Ст. 2009.

155. Кривицька Ю. Адміністративні суди: пишатися або соромитися? / Ю. Кривицька // Юридична газета. – 2005. – 31 жовтня. – № 20 (56). – 6 с.

156. Додин Е. В. Доказательства в административном процессе / Е. В. Додин. – Москва : Юрид. лит., 1973. – 192 с.

157. Шем'яков О. П. Кримінальне право України (Загальна частина) : навч. посібник / О. П. Шем'яков, І. В. Хохлов. – Київ : Центр навчальної літератури, 2006 – 272 с.

158. Бажанов М. І. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. – 2-ге вид. перероб. і доп. / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін. – Київ : Юрінком Інтер, 2005 – 480 с.

159. Лист Держмитслужби України від 21.09.2011 № 20/4-11/06037-ЕП [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.customs.gov.ua>.

160. Комментарий к Кодексу РФ об административных правонарушениях / под общ. ред. Е. Н. Сидоренко. – Москва : Проспект, 2006. – 1016 с.

161. Постанова Любомирського районного суду Волинської області № 3-9/11 від 13.01.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/28438826>.

162. Матвиенко Е. М. Судебная речь / Е. М. Матвиенко. – Минск, 1967. – 120 с.

163. Давиденко Г. И. Рассмотрение гражданских дел / Г. И. Давиденко. – Киев : Изд-во полит. литературы, 1985. – 240 с.

164. Ясинок М. М. Судове рішення в позовному та окремому провадженні цивільного процесуального права (теоретичний аспект) / М. М. Ясинок // Бюлетень Міністерства юстиції України : офіційне видання / Мін-во юстиції України. – 2008. – № 5. – С. 56–62.

165. Курило М. П. Судові рішення в різних галузях процесуального права: можливості уніфікації / М. П. Курило // Науковий вісник Міжн. гуман. ун-ту. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 6-1. – Т. 2. – С. 57–60.

166. Про судові рішення у цивільній справі : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 року № 14 // Вісник Верховного суду України. – 2010. – № 1. – С. 4.

167. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник у 2 т. / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова). – Київ : Юридична думка, 2004. – Т. 1. Загальна частина. – 584 с.

168. Постанова Голосіївського районного суду м. Києва від 10.03.2010 року № 3-2835/10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://goloseevskiy-sud.jurportal.org/ua/writ_base/8633578.

169. Костюкова О. В. Адміністративне право / О. В. Костюкова. – Москва : Алель, 2010. – 64 с.

170. Коломієць Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації : автореф. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право, адміністративний процес, фінансове право; інформаційне право» / Т. О. Коломієць. – Харків, 2005. – 43 с.

171. Личенко І. О. Адміністративно-деліктні аспекти захисту права власності : монографія / І. О. Личенко. – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. – 216 с.

172. Бондаренко Л. Г. Адміністративна відповідальність у СРСР : монографія / Л. Г. Бондаренко. – Львів : ЛДУ, 1975. – 176 с.

173. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації : монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.

174. Бахрах Д. Н. Административная ответственность / Д. Н. Бахрах. – Москва, 1966. – 193 с.

175. Коломієць Т. О. Щодо питання ефективності адміністративних штрафів / Т. О. Коломієць // Наукові записки НаУКМА. – Правничі науки. – 2000. – С. 21–24.

176. Постанова Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області № 607/23916/13-п від 30.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/36987760>.

177. Постанова Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області № 607/19569/13 від 24.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/36901114>.

178. Севастьянова Т. Є. Малозначність діяння за кримінальним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Тетяна Євгенівна Севастьянова ; Нац. акад. внутр. справ України. – Київ, 2003. – 19 с.

179. Козенко Т. Є. Критерії та ознаки малозначності діяння за кримінальним законодавством України // Києво-Могилянська академія. Наукові записки. – Спец. вип. – 2000. – Т. 18, Ч. 1. – С. 186–189.

180. Строжкова Е. Ч. Апелляционное производство в гражданском процессуальном праве / Е. Ч. Строжкова // Российская юстиция. – 2011. – № 3. – С. 24–26.

181. Борисова Е. А. Апелляция в гражданском (арбитражном) процессе / Е. А. Борисова. – Москва : Городец, 2000. – 280 с.

182. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.

183. Про практику розгляду судами скарг на постанови у справах про адміністративні правопорушення: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 червня 1988 р. № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-88>.

184. Постанова Апеляційного суду Волинської області у справі 310/974/2012 від 17.01.2013 за апеляційною скаргою ОСОБА 2 на постанову Любомильського районного суду від 22.03.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/28639468>.

185. Жилин Г. А. Апелляция: полная и неполная / Г. А. Жилин // Эж – Юрист. – 2003. – № 5. – С. 25–27.

186. Постанова Апеляційного суду Хмельницької області у справі за № 686/16767/13 від 02.10.2013 за апеляційною скаргою ОСОБА 2 на постанову судді Хмельницького міськрайонного суду від 30 серпня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/396493>.

187. Постанова Апеляційного суду Полтавської області за справою № 616/2979/2012 від 30 січня 2013 р. про скасування постанови Ленінського районного суду м. Полтави від 10 грудня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/32382248>.

188. Демський Е. Щодо умов перегляду постанови у справі про адміністративне правопорушення у разі встановлення міжнародною судовою установою порушення Україною міжнародних зобов'язань / Е. Демський, В. Шамрай // Слово національної школи суддів України. – 2013. – № 1 (2). – С. 98–104.

189. Короєд С. О. Проблеми законодавчого регулювання адміністративно-юрисдикційної діяльності суду / С. О. Короєд // Адміністративне право і процес: шляхи вдосконалення законодавства і практики : зб. матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 грудня 2006 р.) / ред. кол.: О. М. Джу́жа, В. М. Дзю́ба, С. Г. Стеценко та ін. – Київ : Київський нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 182–186.

190. Інструкція з організації провадження та діловодства у справах про адміністративні порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху : затверджено наказом МВС України від 22 жовтня 2003 року № 1217 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 44. – Ст. 2333.

191. О таможенном деле в Республике Казахстан : Кодекс Республики Казахстан от 30.06.2010 № 296–IV ЗРК [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=02300&all=all>.

192. Судова практика у справах про адміністративні правопорушення (2003-2005 рр.) / за заг. ред. В. Т. Маляренка. – Київ : Юрисконсульт, 2006. – 498 с.

193. Гордєєв В. В. Письмові докази як засіб доказування у справах, пов'язаних з виборами та виборчим процесом в адміністративному судочинстві / В. В. Гордєєв // Збірник тез доповідей та наукових повідомлень учасників науково-практичного семінару молодих учених та здобувачів «Проблеми судової реформи в Україні». – 2008. – № 12. – С. 96–99.

194. Миронюк Р. В. Процесуальні особливості адміністративно-деліктного провадження на стадії розгляду справи про адміністративні правопорушення / Р. В. Миронюк // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – № 1. – С. 142–147.

195. Про порядок виконання постанов прокурорів, суддів, слідчих, органів дізнання і ухвал судів про привід підозрюваних, обвинувачених, підсудних, свідків і потерпілих : Інструкція, затверджена Наказом МВС України від 28 груд. 1995 р. № 864 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua>.

196. Самбор М. А. Дотримання строків розгляду справи про адміністративне правопорушення за ст. 173 (дрібне хуліганство) Кодексу про адміністративні правопорушення та застосування адміністративного затримання під час розгляду такої справи / М. А. Самбор // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2013. – Т. 26 (65), № 1. – С. 110–118.

197. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квіт. 2001 р. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – Київ : Каннон, 2002. – 1104 с.

198. Ухвала Львівського окружного адміністративного суду від 06.11.2012 у справі № 2а/1770/2734/2012 за судовим дорученням Рівненського окружного адміністративного суду від 18.07.2012 про привід свідків до суду // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.reyestr.court.gov.ua/Review/27749033.

199. Корнуков В. М. Меры процессуального принуждения в уголовном судопроизводстве / В. М. Корнуков. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1978. – 135 с.

200. Ковбасюк В. В. Антикорупційне законодавство потрібно вдосконалювати / В. В. Ковбасюк // Вісник прокуратури. – 2012. – № 2 (128). – С. 25-31.

201. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-42. – С. 1530. – Ст. 492.

202. Балюк М. І. Практика застосування Цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях) : коментарі, рекомендації, пропозиції / М. І. Балюк, Д. Д. Луспенник. – Харків, 2008. – 354 с.

203. Тищенко М. М. Яким вбачається процесуальний статус свідка в новому Кодексі про адміністративні правопорушення України / М. М. Тищенко // Проблеми систематизації законодавства України про адміністративні правопорушення : Міжнар. наук.-практ. конф., 7–8 грудня 2006 р. : тези доп. : у 2 ч. – Сімферополь : Крим. юрид. ін-т Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2006. – Ч. 1. – С. 13–17.

204. Нижникова В. В. Адміністративно-процесуальний статус суб'єктів провадження в справах про порушення митних правил : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Вікторія Віталіївна Нижникова. – Ірпінь, 2008. – 211 с.

205. Миронюк Р. В. Свідки як суб'єкти адміністративно-деліктного процесу / Р. В. Миронюк // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 2–3. – С. 211–214.

206. Масленников М. Я. Административно-юрисдикционный процесс: сущность и актуальные вопросы правоприменения по делам об административных правонарушениях / М. Я. Масленников. – Воронеж, 2005. – 209 с.

207. Киян Ф. Актуальні питання гармонізації українського митного законодавства із законодавством ЄС / Ф. Киян // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 1. – С. 46–50.

208. Керимов Д. А. Законодательная техника : научно-метод. и учеб. пособие / Д. А. Керимов. – Москва : Норма, 2000. – 125 с.

209. Виконавчо-процесуальний кодекс Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення від 20.12.2006 (рос. мовою) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0>.

210. Кодекс Азербайджанської Республіки про адміністративні проступки (рос. мовою) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.caa.gov.az/ru/legislation/13.pdf>.

211. Кодекс Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення від 30.01.2001 (рос. мовою) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?Regnom=1156.

212. Кодекс Російської Федерації про адміністративні правопорушення від 30.12.2001 (рос. мовою) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.consultant.ru/popular/koap>.

213. Приймаченко Д. В. Окремі напрямки удосконалення іноземного досвіду функціонування та діяльності органів адміністративно-деліктної юрисдикції та шляхи його впровадження в Україні / Д. В. Приймаченко, Р. В. Миронюк // Право і суспільство. – 2013. – № 5. – С. 69–74.

214. Миронюк Р. В. Окремі напрямки систематизації системи суб'єктів адміністративно-юрисдикційної юрисдикції / Р. В. Миронюк // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 635–638.

215. Шевцова О. В. Суд у системі суб'єктів адміністративно-деліктної юрисдикції / О. В. Шевцова // Адміністративне право і процес. – 2013. – № 2 (4). – С. 68–75.

216. Таможенный кодекс Приднестровской Молдавской Республики от 02 марта 2000 г. № 258-3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://justice.idknet.com/web.nsf/767eb8a58ad76a2bc22574d5002acf15/427fad9cd935329cc22576be004903a6!OpenDocument>.

217. Приймаченко Д. В. До питання вдосконалення провадження у справах про порушення митних правил / Д. В. Приймаченко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 3. – С. 3–6.

218. Дусик А. В. Правовий статус експерта у провадженні по справах про порушення митних правил / А. В. Дусик // Митна справа. – 2002. – № 1. – С. 27–35.

219. Дусик А. В. Повноваження митного органу при призначенні експертизи при здійсненні провадження у справах про порушення митних правил / А. В. Дусик // Митна справа. – 2005. – № 4. – С. 40–43.

220. Митний кодекс Російської Федерації від 25.04.2003 [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-referat.com/%D0%9C%DD0%BD%D0%B>.

221. Костицький М. В. Використання спеціальних психологічних знань у радянському кримінальному процесі / М. В. Костицький. – Київ : НМК ВО, 1990. – 87 с.

222. Дулов А. В. Судебная психология : учебное пособие / А. В. Дулов. – [2-е изд., испр. и доп.]. – Минск : Вышэйш. шк., 1975. – 464 с.

223. Додін Є. В. Експерт та спеціаліст у митній справі України : навч. посібник / Є. В. Додін. – Одеса : Юридична література, 2004. – 72 с.

224. Глушкова Д. Г. Участь спеціаліста у цивільному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Дарина Георгіївна Глушкова. – Харків, 2009. – 21 с.

225. Гончаренко В. И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве (методологические вопросы) : монография / В. И. Гончаренко. – Київ : Вища шк., 1980. – 114 с.

226. Юшкевич О. Г. Процесуально-правовий статус спеціаліста в адміністративному судочинстві / О. Г. Юшкевич // Право та безпека. – 2011. – № 4. – С. 45–48.

227. Трубникова Т. В. Теоретические основы упрощенных судебных производств / Т. В. Трубникова. – Томск, 1999. – 132 с.

228. Сорока О. О. Шляхи удосконалення вітчизняного законодавства щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення в судах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.law-property.in.ua>.

Наукове видання

Бурбика Михайло Михайлович,

Резнік Олег Миколайович,

Чернобай Олег Іванович

**Адміністративно-юрисдикційна діяльність суду
у справах про порушення митних правил**

Монографія

Художнє оформлення обкладинки М. С. Уткіна

Редактор Н. А. Гавриленко

Комп'ютерне верстання О. М. Резніка

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 8,84. Обл.-вид. арк. 10,80. Тираж 300 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.